



‘Integrating Innovation and Promoting Cluster Organization in  
WOMen Enterprises – ICON WOMEN’

Χαρτογράφηση της Γυναικείας  
Επιχειρηματικότητας και Καταγραφή  
Προβλημάτων των Επιχειρηματιών και εν  
Δυνάμει Επιχειρηματιών

**Παραδοτέο D 3.1.2**





## Περίληψη

Η παρούσα μελέτη αφορά στη «Χαρτογράφηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας και καταγραφή προβλημάτων των επιχειρηματιών και εν δυνάμει επιχειρηματιών» και αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του παραδοτέου του έργου ‘Integrating Innovation and Promoting Cluster Organization in WOMen Enterprises – ICON WOMEN’. Το παρόν παραδοτέο αναπτύχθηκε από τη Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (ΓΓΔΟΠΦ) ως αποτέλεσμα του 3ου Πακέτου Εργασιών του έργου “Integrating Innovation and Promoting Cluster Organization in WOMen Enterprises - ICON Wom-En” με το ακρωνύμιο «ICONWOM-EN», που υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος “Interreg V–A Greece-Italy” (EL-IT) 2014-2020» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και Εθνικούς Πόρους, με εταίρους τη Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (ΓΓΔΟΠΦ) (Επικεφαλής Εταίρος), την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, το Επιμελητήριο Κέρκυρας, την Εθνική Συνομοσπονδία Βιοτεχνιών και Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων του Μπάρι (CNA Bari) και τον Δήμο του Maglie.

Η μελέτη βασίζεται σε βιβλιογραφική έρευνα για τη θεωρητική προσέγγιση των ζητημάτων και των σχετικών εννοιών τα οποία αφορούν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα, καθώς και έρευνα πεδίου η οποία αφορά ποσοτική έρευνα με χρήση ερωτηματολογίου. Αναφέρεται ότι αναπτύχθηκαν δύο τύποι ερωτηματολογίων, ένα για υφιστάμενες και ένα για εν δυνάμει γυναικείες επιχειρήσεις η διακίνηση του οποίου έγινε με τη χρήση του διαδικτύου. Σκοπός της έρευνας είναι ο εντοπισμός του προφίλ του εργατικά ενεργού γυναικείου δυναμικού της Περιφέρειας Ηπείρου και η καταγραφή των σημαντικότερων προβλημάτων που σχετίζονται με την ανάπτυξη γυναικείας επιχειρηματικότητας στην περιοχή.



## Abstract

The current study concerns the « Mapping of women entrepreneurship and problems related to entrepreneurs and potential entrepreneurs» and was developed in the context of the deliverable of the project ‘Integrating Innovation and Promoting Cluster Organization in WOMen Enterprises – ICON WOMEN’. The current deliverable implemented by the General Secretariat for Demography and Family Policy and Gender Equality of Ministry of Labor and Social Affairs as a result of the 3<sup>rd</sup> Work Package of the Project “Integrating Innovation and Promoting Cluster Organization in WOMen Enterprises - ICON Wom-En” with the acronym «ICONWOM-EN», implemented in the programme “Interreg V–A Greece-Italy” (EL-IT) 2014-2020» and is co-financed by the European Union and National Resources, with partners the General Secretariat for Demography and Family Policy and Gender Equality (Head Partner), the Region of Western Greece, the Chamber of Corfu, the National Confederation of Crafts and small and Medium size Enterprises of Bari (CNA Bari) and the Municipality of Maglie.

The study is based on bibliographic research for the theoretical approach of issues and concepts related to women entrepreneurship, as well as field research as quantitative research using the questionnaire method. It is reported that were developed two types of questionnaires, one for existing and one for potential women businesses that were transferred with the use of internet. The purpose of the research is to identify the profile of the female labor force of the Epirus Region and to record the most important problems related to the development of women's entrepreneurship in the region.



## Περιεχόμενα

<b>Εισαγωγή .....</b>	<b>5</b>
<b>1. Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα.....</b>	<b>8</b>
1.1 Η Έννοια της Επιχειρηματικότητας.....	8
1.2 Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα.....	11
<b>2. Η Γυναικεία Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα .....</b>	<b>19</b>
2.1 Γυναικεία Επιχειρηματικότητα.....	19
2.2 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά Γυναικών Επιχειρηματιών στην Ελλάδα.....	23
2.3 Κλαδική Διάρθρωση Γυναικείας Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.....	29
2.4 Ποιοτικά Χαρακτηριστικά Γυναικείας Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα.....	32
2.5 Γυναικείοι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί.....	39
2.6 Κίνητρα Ανάπτυξης Γυναικείας Επιχειρηματικότητας .....	40
2.7 Ανασταλτικοί Παράγοντες Ανάπτυξης Γυναικείας Επιχειρηματικότητας.....	41
2.8 Κοινωνικά Στερεότυπα.....	43
2.9 Σεξουαλική Παρενόχληση στον Χώρο Εργασίας.....	45
<b>3. Γυναικεία Επιχειρηματικότητα στην Περιφέρεια Ηπείρου .....</b>	<b>47</b>
3.1 Η Επιχειρηματικότητα στην Περιφέρεια της Ηπείρου .....	47
3.2 Καταγραφή Κοινωνικοοικονομικού Προφίλ του Γυναικείου Δυναμικού της Περιφέρειας Ηπείρου.....	49
3.3 Περιβάλλον Γυναικείας Επιχειρηματικότητας στην Περιφέρεια Ηπείρου – Ανάλυση SWOT .....	60
3.4 Ανάλυση τομέων στρατηγικής RIS3 Περιφέρειας Ηπείρου .....	61
<b>4. Χαρτογράφηση της Γυναικείας Επιχειρηματικότητας στην Περιφέρεια Ηπείρου .....</b>	<b>65</b>
4.1 Χαρτογράφηση των Υφιστάμενων Γυναικείων Επιχειρήσεων της Περιφέρειας Ηπείρου ....	65
4.2 Χαρτογράφηση των εν Δυνάμει Γυναικών Επιχειρηματιών της Περιφέρειας Ηπείρου.....	84
<b>5. Βασικοί Παράμετροι – Μεθοδολογία Έρευνας.....</b>	<b>97</b>



<b>5.1</b>	<b>Προσδιορισμός Ομάδων Στόχου.....</b>	<b>97</b>
<b>5.2</b>	<b>Μεθοδολογία Έρευνας.....</b>	<b>99</b>
5.2.1	Βιβλιογραφική Έρευνα.....	99
5.2.2	Ποσοτική έρευνα με Διακίνηση Ερωτηματολογίου .....	99
<b>6.</b>	<b><i>Καταγραφή Προβλημάτων των Επιχειρηματιών και εν Δυνάμει Επιχειρηματιών στην Περιφέρεια Ηπείρου .....</i></b>	<b>103</b>
	<b><i>Συμπεράσματα.....</i></b>	<b>106</b>
	<b><i>Βιβλιογραφία - Πηγές.....</i></b>	<b>108</b>



## Εισαγωγή

Επιχειρηματικότητα ορίζεται ως η ανάληψη κινδύνου και ευθυνών στην διαδικασία του σχεδιασμού και εφαρμογής μιας επιχειρηματικής στρατηγικής ή έναρξης μιας επιχείρησης. Αναφέρεται σε ένα άτομο (η μια ομάδα ατόμων) το οποίο απασχολείται για την δημιουργία και λειτουργία μιας νέας επιχείρησης ενώ παράλληλα αναλαμβάνει μιας μορφής ευθύνη για τα ενδεχόμενα ρίσκα.

Η επιχειρηματικότητα παραδοσιακά ήταν συνδεδεμένη με το αντρικό φύλο και για αυτό έως και πρόσφατα δεν είχε επιδειχθεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην διερεύνηση του ρόλου του φύλου όσον αφορά τα χαρακτηριστικά της έννοιας. Τα τελευταία είκοσι έτη ο επανακαθορισμός του ρόλου της γυναίκας στον επιχειρηματικό κόσμο οδήγησε στην αύξηση του ενδιαφέροντος για την συγκεκριμένη υποκατηγορία της επιχειρηματικότητας και των επιπλέον προοπτικών που η ανάπτυξή της μπορεί να παρουσιάσει.

Για την καλύτερη κατανόηση του πλαισίου λειτουργίας και των συνθηκών που επηρεάζουν και διαμορφώνουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα και ειδικότερα στην Περιφέρεια της Ηπείρου, κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστεί καταρχήν το γενικότερο πλαίσιο της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, έτσι ώστε να περιγραφεί αρχικά το ευρύτερο περιβάλλον και οι συνιστώσες εκείνες που συντελούν στη διαμόρφωση των ιδιαιτεροτήτων αυτής καθαυτής της γυναικείας επιχειρηματικότητας. Άλλωστε, κάθε προσπάθεια κατανόησης της γυναικείας επιχειρηματικότητας συνάδει όχι μόνο με υποκειμενικούς και εξειδικευμένους παράγοντες, αλλά και με αντικειμενικούς και γενικότερους παράγοντες που καθορίζουν το γενικότερο επιχειρηματικό πνεύμα σε μια κοινωνία.

Το παρόν παραδοτέο αναπτύχθηκε από τη Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (ΓΓΟΠΠΦ) ως αποτέλεσμα του 3ου Πακέτου Εργασιών του έργου “Integrating Innovation and Promoting Cluster Organization in WOMen Enterprises - ICON Wom-En” με το ακρωνύμιο «ICONWOM-EN», που υλοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος “Interreg V–A Greece-Italy” (EL-IT) 2014-2020» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και Εθνικούς Πόρους, με εταίρους τη Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (ΓΓΟΠΠΦ) (Επικεφαλής Εταίρος), την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, το Επιμελητήριο



Κέρκυρας, την Εθνική Συνομοσπονδία Βιοτεχνιών και Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων του Μπάρι (CNA Bari) και τον Δήμο του Maglie.

Το πρόγραμμα ICON WOM-EN στοχεύει στην προώθηση της επιχειρηματικής ανάπτυξης στους τομείς RIS των περιφερειών και στην οικοδόμηση της ικανότητας των τοπικών φορέων να υποστηρίζουν καλύτερα τις γυναίκες επιχειρηματίες να ξεκινήσουν και να αναπτύξουν τις επιχειρήσεις τους, παρέχοντας υπηρεσίες υποστήριξης της καινοτομίας και αναπτύσσοντας διασυνοριακά δίκτυα.

Οι στόχοι του έργου είναι:

α) η προβολή και προώθηση της επιχειρηματικότητας, της καινοτομίας και της εξωστρέφειας στις εργαζόμενες γυναίκες της διασυνοριακής περιοχής

α) η προβολή και προώθηση της επιχειρηματικότητας, της καινοτομίας και της εξωστρέφειας στις εργαζόμενες γυναίκες της διασυνοριακής περιοχής

β) η ενθάρρυνση της εγκατάστασης γυναικών επιχειρηματιών σε τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας, καινοτομίας και νέων τεχνολογιών και ιδίως στους τομείς RIS

γ) η ενίσχυση του ρόλου των συμμετεχόντων περιφερειών δημιουργώντας ένα σύστημα φιλικό προς την επιχειρηματικότητα των γυναικών στην περιοχή.

Οι ειδικοί στόχοι του προγράμματος είναι:

α) Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας των γυναικών και δικτύωση της κουλτούρας για την προώθηση ενός νέου επιχειρηματικού μοντέλου επέκτασης.

β) Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των υφιστάμενων ΜΜΕ, προωθώντας και υποστηρίζοντας την εμφάνιση νέων ΜΜΕ και νέων συνεργατικών σχημάτων των επιχειρήσεων.

γ) Βελτίωση της ικανότητας των περιφερειακών αρχών και των ενδιαφερομένων φορέων όσον αφορά την επιχειρηματικότητα των γυναικών στη διασυνοριακή περιοχή.

δ) Πραγματική στήριξη που παρέχεται σε υφιστάμενους και δυνητικούς γυναικείους επιχειρηματίες μέσω της κατάρτισης, της παροχής συμβουλών, των συμβουλευτικών υπηρεσιών.

ε) Αύξηση της γνώσης και της ευαισθητοποίησης του τοπικού πληθυσμού και των αρχών έναντι της επιχειρηματικότητας των γυναικών.



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ  
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ  
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ  
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

**Interreg**  
Greece-Italy  
European Regional Development Fund



στ) Προώθηση διασυνοριακής συνεργασίας, δικτύωση, κοινές εξαγωγές και επιχειρηματικά σχέδια.



# 1. Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

## 1.1 Η Έννοια της Επιχειρηματικότητας

Η επιχειρηματικότητα είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται από πολλούς τόσο στην καθημερινή γλώσσα όσο και σε πολιτικές δηλώσεις και ακαδημαϊκές αναλύσεις. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό είναι γιατί η επιχειρηματικότητα και ότι αυτή συνεπάγεται είναι σε απόλυτη συνάρτηση με την οικονομική ανάπτυξη μίας χώρας, την οποία επίσης επηρεάζει και προσδιορίζει με ποικίλους τρόπους. Οι επιχειρηματικές πρωτοβουλίες και οι επιχειρηματικές δράσεις, που δεν εστιάζουν μόνο στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων αλλά και στην εξέλιξη των υφιστάμενων, συμβάλουν στην αύξηση του εθνικού πλούτου, στην παραγωγή τεχνογνωσίας και καινοτομίας, στην ποικιλία των προϊόντων και των υπηρεσιών, στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης.

Στις χώρες με χαμηλό εισόδημα, ενισχύεται η εκδήλωση επιχειρηματικού ενδιαφέροντος αφού επιτείνεται η ανάγκη απόκτησης ή αύξησης του εισοδήματος. Όσο η οικονομία προοδεύει και οι επιχειρήσεις μεγαλώνουν, το επιχειρηματικό ενδιαφέρον μειώνεται αφού υπάρχουν περισσότερες δυνατότητες εύρεσης σταθερής και αποδοτικής εργασίας. Ακολούθως, αν το κατά κεφαλήν εισόδημα αυξηθεί περισσότερο, τότε περισσότερες επιχειρήσεις συστήνονται αφού υπάρχει διαθέσιμο κεφάλαιο

Επιχειρηματικότητα μπορεί επίσης να οριστεί η προσπάθεια (που μπορεί να είναι είτε ατομική είτε συλλογική) αξιοποίησης των πόρων που το άτομο ή η ομάδα διαθέτει, παραγωγής με αυτούς τους πόρους χρήσιμων προϊόντων ή υπηρεσιών και διάθεσής τους στην αγορά, με σκοπό την ικανοποίηση των στόχων, των αναγκών και των επιθυμιών του ατόμου ή της ομάδας, μέσα από την ικανοποίηση των αναγκών της αγοράς. Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας (Global Entrepreneurship Monitor, GEM), επιχειρηματικότητα νοείται ως κάθε προσπάθεια για δημιουργία νέας επιχείρησης ή νέας δραστηριότητας, όπως το ελεύθερο επάγγελμα, η δημιουργία ενός νέου επιχειρηματικού οργανισμού, ή η επέκταση ήδη υπάρχουσας επιχείρησης, που γίνεται από έναν ιδιώτη, από ομάδες ιδιωτών, ή από επιχειρήσεις που ήδη λειτουργούν. Έτσι, διακρίνονται δύο τύποι επιχειρηματικότητας, ο βασικός τύπος, δηλαδή η δημιουργία και χρηματοδότηση μιας νέας δραστηριότητας και η εταιρική επιχειρηματικότητα, δηλαδή η δραστηριότητα ήδη υπαρχουσών επιχειρήσεων.



Τις τελευταίες δεκαετίες, οι επικρατούσες θεωρίες για την επιχειρηματικότητα εστιάζουν στο είδος των ανθρώπων που ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα, προκειμένου να αποδώσουν έννοιες και ορολογίες και να εξάγουν συμπεράσματα και να καταλήξουν σε σχετικές διαπιστώσεις. Η τακτική αυτή απομακρύνει την έρευνα από το ρόλο των ευκαιριών στην ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας. Με άλλα λόγια, η μελέτη και έρευνα ακολουθεί την ανθρωποκεντρική προσέγγιση κατά την οποία η επιχειρηματικότητα εξαρτάται από τη διαφορετικότητα των ανθρώπων και όχι από τις διαφορές στην πληροφορία που αποκτούν και σχετίζεται με τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες για επιχειρηματική δράση. Υπάρχει για παράδειγμα η άποψη ότι τα άτομα που αναλαμβάνουν ρίσκο και μπορούν να ανταποκριθούν σε συνθήκες αβεβαιότητας είναι αυτοί που γίνονται επιχειρηματίες, ενώ άτομα που προτιμούν την βεβαιότητα στην επαγγελματική τους ζωή προτιμούν να γίνονται υπάλληλοι. Η ανθρωποκεντρική προσέγγιση δεν είναι σε θέση να οδηγήσει σε συμπεράσματα για την επιχειρηματικότητα τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο, καθώς η επιχειρηματική δράση είναι ευκαιριακή και δεν μπορεί να επηρεάζεται πάντα από τους ίδιους παράγοντες ούτε επιδρά με τον ίδιο τρόπο στην ανθρώπινη συμπεριφορά μεταξύ διαφορετικών χρονικών περιόδων. Η έμφαση δίνεται στην πληροφορία που συλλέγουν οι επιχειρηματίες και οι εν δυνάμει επιχειρηματίες σχετικά με τις ευκαιρίες που υπάρχουν περιβάλλον και στον τομέα του ενδιαφέροντος τους, οι οποίες δίνουν το πλαίσιο για την απόδοση της έννοιας της επιχειρηματικότητας αλλά και των σχετικών οικονομικών μεγεθών.

Σύμφωνα με την παραπάνω προσέγγιση, ως επιχειρηματικότητα ορίζεται η ανακάλυψη, η αξιολόγηση και η εκμετάλλευση μελλοντικών προϊόντων και υπηρεσιών. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, η επιχειρηματικότητα ως πεδίο επιστημονικής έρευνας περιλαμβάνει την μελέτη των ευκαιριών. Ως επιχειρηματικές ευκαιρίες ορίζονται οι καταστάσεις κατά τις οποίες νέα προϊόντα, υπηρεσίες, πρώτες ύλες, αγορές και οργανωτικές μέθοδοι εισέρχονται στον επιχειρηματικό ιστό μέσω του σχηματισμού νέων μέσων, σκοπών και σχέσεων. Οι καταστάσεις αυτές δεν χρειάζεται απαραίτητα να αλλάζουν τους όρους της οικονομικής συναλλαγής ώστε να γίνονται επιχειρηματική ευκαιρία, είναι όμως απαραίτητο να έχουν τη δυνατότητα να μετατρέπουν αυτούς τους όρους. Αναφέρεται επίσης ότι σε αντίθεση με την λήψη βέλτιστων αποφάσεων κατά την οποία ο σκοπός, οι στόχοι και τα μέσα είναι δεδομένα, οι επιχειρηματικές ευκαιρίες αφορούν δημιουργικές αποφάσεις. Ο επιχειρηματίας δηλαδή καλείται να «κατασκευάσει» ο ίδιος τα μέσα και τους σκοπούς.



Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθεί ότι η επιχειρηματικότητα σχετίζεται άμεσα με την τεχνογνωσία και την καινοτομία, καθώς η σχέση τεχνογνωσίας, καινοτομίας και αποτελεσματικότητας-απόδοσης χαρακτηρίζει την επιχειρηματική δραστηριότητα σε όλα τα στάδια ανάπτυξης. Οι περισσότερες έρευνες έχουν αναδείξει ως πρωταρχικά κίνητρα για την επιχειρηματική δραστηριότητα την τάση του ατόμου για ανεξαρτησία και την ανάγκη της προσωπικής δημιουργίας.

Παράλληλα βέβαια και άλλοι παράγοντες όπως η εξοικείωση του ατόμου με την επιχειρηματική δραστηριότητα, η επιχειρηματική συγκυρία, η αυτοπεποίθηση και η στάση του ατόμου απέναντι στο ενδεχόμενο αποτυχίας, διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη και την πορεία της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Μάλιστα, για την επιχειρηματικότητα των γυναικών, η ελαστικότητα του χρόνου εργασίας προβάλλει ως ένας πολύ σημαντικός παράγοντας. Επιπρόσθετα, σε πολλές, μελέτες η επιχειρηματική δραστηριότητα διερευνάται με βάση τα κίνητρα έναρξής της και, έτσι, διακρίνεται σε δύο είδη: α) την επιχειρηματικότητα “ευκαιρίας” και β) την επιχειρηματικότητα “ανάγκης”.

Τα άτομα που οδηγούνται σε επιχειρηματική δραστηριότητα ευκαιρίας βασίζονται στην αναγνώριση μιας πραγματικής επιχειρηματικής ευκαιρίας που αναγνώρισαν στο περιβάλλον και στην αγορά στην οποία κινούνται. Αντίθετα, η επιχειρηματικότητα ανάγκης αναφέρεται κυρίως στα άτομα που στρέφονται στην επιχειρηματική δραστηριότητα εξαιτίας της έλλειψης δυνατοτήτων ικανοποιητικής απασχόλησης. Παράγοντες που είναι πιθανό να οδηγήσουν σε αυτό το είδος επιχειρηματικής δραστηριότητας θεωρούνται το ανεπαρκές οικογενειακό εισόδημα, οι μη ικανοποιητικές αποδοχές, οι δυσκολίες για την εξισορρόπηση της επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής. Δεδομένων των παραπάνω, μια επιχειρηματική δραστηριότητα που δεν αναπτύσσεται αποκλειστικά από ανάγκη, αλλά δυνατότητες να αποδειχθεί επιτυχής. Οι παράγοντες που είναι πιθανό να ωθήσουν το άτομο να ακολουθήσει μια επιχειρηματική δραστηριότητα ευκαιρίας είναι η τάση για ανεξαρτησία, η εκπλήρωση προσωπικών στόχων και προσδοκιών, η επιθυμία απόκτησης πλούτου, κοινωνικού κύρους και εξουσίας.

Επιπλέον, η επιχειρηματική δραστηριότητα διακρίνεται σε: α) Επιχειρηματικότητα Αρχικών Σταδίων, και β) “Καθιερωμένη” Επιχειρηματικότητα. Σύμφωνα με την Έκθεση για την “Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2018-2019”, στην Επιχειρηματικότητα Αρχικών Σταδίων περιλαμβάνονται οι επίδοξοι/-ες επιχειρηματίες (18-64 ετών) που βρίσκονται στο στάδιο



προκαταρτικών ενεργειών για την έναρξη εγχειρήματος (συγκέντρωση κεφαλαίου, αναζήτηση χώρων εγκατάστασης, εξοπλισμού και χρηματοδότησης) ή έχουν ήδη προχωρήσει σε έναρξη λειτουργίας της επιχείρησης μέσα στο τελευταίο τρίμηνο. Στην κατηγορία εντάσσονται και οι νέοι/-ες επιχειρηματίες (18-64 ετών) που είναι ιδιοκτήτες/-τριες ή διευθυντές/-τριες μιας νέας επιχείρησης, δηλαδή μιας επιχείρησης που λειτουργεί για όχι περισσότερους από 42 μήνες.

Σύμφωνα με την τελευταία Έκθεση για την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2018-2019, έχει ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι πάνω από το 20% των νέων/επίδοξων επιχειρηματιών προέβη στην έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας λόγω ανάγκης, ενώ η πλειοψηφία έχει ως κίνητρο μια επιχειρηματική ευκαιρία, που εντόπισε στο οικονομικό περιβάλλον. Από την άλλη, ως καθιερωμένος/-η επιχειρηματίας “ορίζεται το άτομο που είναι ιδιοκτήτης/-τρια ολόκληρου ή μόνον ενός μέρους ενός επιχειρηματικού εγχειρήματος, το οποίο έχει πληρώσει μισθούς ή κέρδη για διάστημα μεγαλύτερο των 42 μηνών.”

## 1.2 Η Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

Η επιχειρηματικότητα, όπως ήδη αναφέρθηκε, έχει επανέλθει στο προσκήνιο της επικαιρότητας, καθώς αναγνωρίζεται η σημαντική συμβολή της στην οικονομική ανάπτυξη, ιδιαίτερα σήμερα με την ταχύτατη ανάπτυξη της γνώσης και της τεχνολογίας. Πολλοί είναι οι παράγοντες, τόσο οικονομικής όσο και κοινωνικής φύσης που συμβάλουν στην ανάπτυξη ενός θετικού ή αρνητικού επιχειρηματικού κλίματος. Η σταθερότητα και η αξιοπιστία θεωρούνται τα κύρια χαρακτηριστικά που καλείται να έχει η οικονομική πολιτική μιας χώρας, προκειμένου να αυξηθεί και να βελτιωθεί ποιοτικά η επιχειρηματικότητα.

Στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, έχουν σημειωθεί σημαντικά βήματα σε ότι αφορά την ανάπτυξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ωστόσο, η Έκθεση για την “Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2018-2019” παραθέτει μια σειρά από προβλήματα, όπως αυτά προκύπτουν από τη συγκέντρωση δεδομένων. Συγκεκριμένα αναφέρονται τα εξής:

1. Οι επιχειρηματικές ευκαιρίες είναι πολύ λίγες. Ειδικότερα, οι Έλληνες/-δες επιχειρηματίες υπογραμμίζουν την έλλειψη ευκαιριών, γεγονός που απορρέει και από τη διαφορά μεταξύ εκείνων που σκέφτονταν να προχωρήσουν σε έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας και αυτών που τελικά όντως προχώρησαν.
2. Οι περισσότερες επιχειρήσεις στρέφονται στην παροχή προϊόντων προς κατανάλωση. Μάλιστα αυτό αφορά τόσο στις νέες όσο και τις καθιερωμένες επιχειρήσεις.



3. Η οικογένεια διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στη χρηματοδότηση νέων επιχειρήσεων. Εκτός, όμως, από τη συμβολή της στη συγκέντρωση του αρχικού κεφαλαίου, έχει πρωτεύοντα ρόλο και στην “άτυπη επένδυση”.
4. Οι Έλληνες/-ίδες εξακολουθούν να έχουν έντονο το αίσθημα του φόβου της αποτυχίας. Δεδομένου ότι η ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας προϋποθέτει ρίσκο και πειραματισμό, ο φόβος της αποτυχίας οδηγεί σε εγχειρήματα που δε χαρακτηρίζονται από καινοτομία.
5. Ο τρόπος που η ελληνική κοινωνία αντιμετωπίζει την επιχειρηματικότητα είναι αντιφατικός. Οι Έλληνες/-ίδες θεωρούν ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα είναι μια κοινωνικά αποδεκτή επαγγελματική επιλογή, σχεδιάζουν νέα εγχειρήματα και έχουν εμπιστοσύνη στις ικανότητές τους, αλλά ταυτόχρονα δεν αποδέχονται τις μεγάλες διαφορές στα επίπεδα εισοδήματος, δεν αναγνωρίζουν σημαντικές επιχειρηματικές ευκαιρίες και διακατέχονται από το φόβο της αποτυχίας

Η τελευταία Έκθεση του Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας υπογραμμίζει δύο επιπλέον εμπόδια που εντοπίζονται κατά την προσπάθεια εκκίνησης ενός εγχειρήματος στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, αναφέρει τα ακόλουθα:

- Οι νέες επιχειρήσεις καλούνται να ξεπεράσουν πολύπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες, που απαιτούν πολύ χρόνο, έχουν μεγάλο κόστος και στις οποίες εμπλέκονται πολλές υπηρεσίες.
- Παρόλο που τα προγράμματα και οι δράσεις για την υποστήριξη και προώθηση της επιχειρηματικότητας συνεχώς αυξάνονται και κρίνονται ως επαρκή, η πολυπλοκότητα και οι απαιτήσεις των γραφειοκρατικών διαδικασιών αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες για την αξιοποίησή τους.

Επιπλέον, από την ετήσια Έκθεση του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών Ελλάδας (IOBE 2019) σχετικά με την κατάσταση της Επιχειρηματικότητας το χρονικό διάστημα 2018-2019 προέκυψαν τα εξής ευρήματα:

- Στην Ελλάδα το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που εντάσσεται το 2018 στα αρχικά στάδια επιχειρηματικής δραστηριότητας ενισχύεται στο 6,4% (περίπου 418 χιλιάδες άτομα) από 4,8% (314 χιλιάδες άτομα) το 2017. Πρόκειται για μια από τις υψηλότερες διαχρονικά επιδόσεις της χώρας τα τελευταία χρόνια, παρόλο που κινείται χαμηλότερα του μέσου όρου των χωρών καινοτομίας (2018: 10,1%). Φαίνεται ότι οι



έντονες αβεβαιότητες που υφίστανται τα τελευταία χρόνια και επηρέαζαν τη νέα επιχειρηματικότητα αρχίζουν να εξαλείφονται. Ωστόσο, το εύρημα αυτό παρόλο που είναι θετική εξέλιξη, δε φαίνεται να συνοδεύεται από ουσιαστική βελτίωση των ποιοτικών χαρακτηριστικών που επηρεάζουν και τη βιωσιμότητα των νέων εγχειρημάτων.

- Λαμβάνοντας υπόψη και το ποσοστό της καθιερωμένης επιχειρηματικότητας στο σύνολο της χώρας, δηλαδή όταν λειτουργεί ήδη ένα εγχείρημα για τουλάχιστον 3,5 χρόνια, που φτάνει το 10,8% (από 12,4% το 2017), τότε ο συνολικός δείκτης επιχειρηματικότητας διαμορφώνεται στο 16,8% του πληθυσμού 18-64 ετών (1,10 εκατ. άτομα). Αποτέλεσμα της υψηλής καθιερωμένης επιχειρηματικότητας – που σε μεγάλο μέρος εκφράζει την υψηλή αυτοαπασχόληση που υπάρχει στη χώρα - είναι η Ελλάδα να κατέχει την τρίτη υψηλότερη επίδοση και στη συνολική επιχειρηματικότητα μεταξύ των χωρών καινοτομίας.
- Για πρώτη φορά αξιολογείται η ευκολία ίδρυσης μιας επιχείρησης στο σύνολο του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών. Η Ελλάδα, σημειώνει το χαμηλότερο ποσοστό ανάμεσα στις εξεταζόμενες χώρες και ομάδες χωρών, με μόλις 12% του πληθυσμού να θεωρεί ότι η ίδρυση μιας επιχείρησης αποτελεί μια εύκολη διαδικασία, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στις χώρες καινοτομίας ανέρχεται σχεδόν σε 40%. Το εύρημα αυτό αναδεικνύει τα εμπόδια που υπάρχουν ακόμα στην εκδήλωση νέας επιχειρηματικότητας στη χώρα, καθώς οι χρονοβόρες και υψηλού κόστους διαδικασίες, αλλά και η γραφειοκρατία και η επικάλυψη αρμοδιοτήτων μεταξύ των δημοσίων φορέων, εξακολουθούν να δρουν ανασταλτικά στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.
- Το ποσοστό του πληθυσμού που διέκοψε ή ανέστειλε την επιχειρηματική του δραστηριότητα το 2018 περιορίζεται στο 2,8% του πληθυσμού (περίπου 183 χιλιάδες άτομα), έναντι 4,8% το 2017 και πλησίον του μέσου όρου των χωρών καινοτομίας (2,5%). Η έλλειψη κερδοφορίας αποτελεί το βασικότερο λόγο διακοπής ή αναστολής λειτουργίας της επιχείρησης. Ως ένα βαθμό, το εύρημα αυτό συνδέεται με το υψηλό επίπεδο επιχειρηματικότητας, καθώς σε χώρες με πολλά νέα εγχειρήματα, καταγράφονται αντίστοιχα και πολλές αποτυχίες. Συνεπώς, ο σχεδιασμός πολιτικών για την τόνωση της επιχειρηματικότητας δεν μπορεί να εστιάζει απλώς στην αλγεβρική



αύξηση των νέων εγχειρημάτων, αλλά στη διασφάλιση υψηλών επιδόσεων και ποιοτικών χαρακτηριστικών σε αυτά.

- Το 4,1% (περίπου 267 χιλιάδες άτομα) των ατόμων ηλικίας 18-64 ετών στην Ελλάδα τα 2018 δήλωσε πως διαδραμάτισε ρόλο άτυπου επενδυτή για τη χρηματοδότηση ενός νέου εγχειρήματος που ξεκίνησε κάποιος άλλος, ελαφρώς υψηλότερα μεν από το 2017, αλλά ακόμα χαμηλότερα από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (5,9%). Τρεις στους πέντε άτυπους επενδυτές είναι άτομα του στενού οικογενειακού κύκλου, ενώ ακόμα ένα 12,6% προέρχεται από τον ευρύτερο οικογενειακό κύκλο. (έναντι πάντως 85% το 2017). Ο ρόλος των άτυπων επενδυτών είναι κομβικός σε μια οικονομία που βιώνει χρηματοπιστωτική στενότητα. Συνεπώς οι εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης ενός εγχειρήματος μπορεί να προσφέρουν μια διέξοδο, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι μπορεί να υποκαταστήσουν τον χρηματοπιστωτικό τομέα μιας χώρας.
- Ηλικιακά, το 2018 το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού που βρισκόταν στα αρχικά στάδια έναρξης μιας επιχείρησης εντοπίζεται στην ηλικία των 18-24 ετών (11,5%), (9,5% στις χώρες καινοτομίας). Σε όλες τις ηλικιακές ομάδες καταγράφεται χαμηλότερη συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα σε σύγκριση τουλάχιστον με τις χώρες καινοτομίας, με εξαίρεση τη νεότερη ηλικιακή ομάδα. Συνολικά πάντως το 30% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων προέρχεται από τις ηλικίες μεταξύ 18 και 24 ετών, ενώ η μέση ηλικία είναι τα 36 έτη. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια ενίσχυση της συμμετοχής ατόμων από τις νεότερες ηλικίες. Ωστόσο, αν αυτό αποτελεί μια θετική εξέλιξη είναι αρκετά συζητήσιμο. Η ευρεία συμμετοχή των πολύ νέων στη νεοφυή επιχειρηματικότητα δεν είναι απαραίτητα επιθυμητή, γιατί ενώ συνήθως χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερο πάθος και δυναμισμό, στερούνται εκείνης της εμπειρίας και γνώσης και πιθανόν και της κατάλληλης δικτύωσης που ενδεχομένως να βελτιώνει τις πιθανότητες επιτυχίας στο εγχείρημά τους.
- Το 2018 η ενίσχυση του συνολικού επιπέδου επιχειρηματικότητας προέρχεται αποκλειστικά από τους άνδρες. Το ποσοστό γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων μειώθηκε σε 3,8% (περίπου 127 χιλιάδες γυναίκες) από 3,9 % το 2017, ενώ στους άνδρες ενισχύθηκε σε 8,9% (περίπου 289 χιλιάδες άνδρες) από 5,7% το 2017. Ακόμα και σε απόλυτους όρους οι γυναίκες επιχειρηματίες μειώθηκαν το 2018.
- Σε κλαδικό επίπεδο ενισχύεται το ποσοστό των εγχειρημάτων στον πρωτογενή τομέα στο 7,9% το 2018, (από 4% το 2017). Στα ίδια σχεδόν επίπεδα είναι τα νέα εγχειρήματα



στον κλάδο της μεταποίησης, με το σχετικό δείκτη να διαμορφώνεται στο 24,9% (από 24,1% το 2017), ενώ και πάλι κυριαρχούν τα εγχειρήματα με πελάτη τον τελικό καταναλωτή

- Στην Ελλάδα το 2018, σχεδόν τρεις στους πέντε επιχειρηματίες δηλώνουν ότι κανένας (δυναμικός) πελάτης δε θα θεωρήσει τα προϊόντα / υπηρεσίες τους νέα και πρωτοποριακά, αρκετά υψηλότερα από το μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (51,3% στις χώρες καινοτομίας). Από την άλλη πλευρά όμως ένα 10% δηλώνει ότι όλοι οι πελάτες του θα θεωρήσουν τα προϊόντα τους καινοτομικά από 3,9% το προηγούμενο έτος (18,8% στις χώρες καινοτομίας). Ταυτόχρονα, ένα 20% δηλώνει ότι χρησιμοποιεί εντελώς νέες τεχνολογίες στην παραγωγή / παροχή των προϊόντων / υπηρεσιών τους (από 16% το 2017). Τέλος παρόλο που η πλειονότητα (54,7%) των επιχειρηματιών εισέρχονται σε αγορές με ισχυρό ανταγωνισμό., υπάρχει ένα 11,4% που δηλώνει ότι εισέρχεται σε μία εντελώς νέα αγορά (από 3,2% το 2017).
- Σχεδόν το 68% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι (θα) απασχολεί τη στιγμή της έναρξης του εγχειρήματος 1 έως 5 ακόμα άτομα (πλην των ιδρυτών), ενώ ταυτόχρονα περιορίζεται και το ποσοστό των εγχειρημάτων που απασχολούν πάνω από έξι άτομα (από 11,7 το 2017 στο 9,1%). Συνεπώς τα νέα εγχειρήματα παραμένουν πολύ μικρά εν τη γενέσει τους, προσφέροντας κατά βάση απασχόληση στους ιδρυτές τους. Όσο αφορά στις προοπτικές ανάπτυξης, το 2018 το 85% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων εκτιμούν ότι την επόμενη πενταετία θα δημιουργήσουν τουλάχιστον μια θέση εργασίας. Πάντως εντοπίζεται και ένα 22% που δηλώνει ότι οι θέσεις αυτές αναμένεται να είναι πάνω από πέντε, εξέλιξη που μπορεί να θεωρηθεί ως μια σημαντική τόνωση των προσδοκιών απασχόλησης.
- Το 23,7% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι απευθύνεται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, έναντι 45% στις χώρες καινοτομίας. Μάλιστα το 27,5% των επιχειρήσεων δηλώνει ότι πάνω από το ¼ του τζίρου τους προέρχεται από πελάτες εξωτερικού, επίδοση ελαφρώς υψηλότερη από τον μέσο όρο των χωρών καινοτομίας (24,3%). Μέρος αυτής της εξωστρέφειας πάντως οφείλεται στον κλάδο του τουρισμού και των συναφών δραστηριοτήτων.
- Το 2018 εμφανίζεται ενισχυμένο το ποσοστό του πληθυσμού που διαβλέπει επιχειρηματικές ευκαιρίες στη χώρα, καθώς αυτό ξεπερνά το 19% (από 13,7% το 2017), αν και πρόκειται για τη χαμηλότερη επίδοση σε παγκόσμιο επίπεδο και μάλιστα



με σημαντική απόκλιση από τις χώρες που ακολουθούν. Παρά τη σταθεροποίηση της οικονομίας, οι αβεβαιότητες σχετικά με την οικονομία παραμένουν και επιβαρύνουν το κλίμα της ελληνικής επιχειρηματικότητας και το 2018.

- Το 46,4% του πληθυσμού (από 43,4% το 2017), - ανεξαρτήτως του αν ασχολείται με την επιχειρηματικότητα - δηλώνει ότι διαθέτει τις ικανότητες, τις γνώσεις και την εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ειδικά όμως στους επιχειρηματίες αρχικών σταδίων, το ποσοστό αυτό διαμορφώνεται στο 82,5%, δείγμα της εμφοτικής αυτοπεποίθησής τους. Όμως την ίδια στιγμή η Ελλάδα διατηρεί διαχρονικά μία από τις υψηλότερες επιδόσεις στον κόσμο στο φόβο της αποτυχίας, τάση πάντως που έχει ενισχυθεί συνολικά στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια. Μετά το 2009 σημειώνεται ανοδική πορεία ως απόρροια της κρίσης, ενώ παραμένει διαχρονικά πάνω από το μακροχρόνιο μέσο όρο του. Έτσι το 2018, ο σχετικός δείκτης διαμορφώνεται στο 68% του πληθυσμού από 70,4% πάντως το 2017.
- Περίπου το 65% των πολιτών της χώρας δηλώνουν ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια καλή επιλογή επαγγελματικής σταδιοδρομίας, ενώ ένα 67,7% δηλώνει ότι οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες αντιμετωπίζονται με σεβασμό και καταξίωση στη χώρα. Αυτό είναι ένα από τα υψηλότερα ποσοστά που καταγράφονται από την έναρξη της κρίσης. Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα συνεχίζει να καταγράφει μία από τις χαμηλότερες επιδόσεις στην Ευρώπη στην προβολή επιτυχημένων περιπτώσεων επιχειρηματιών από τα μέσα ενημέρωσης.

#### *Οι απόψεις των ειδικών εμπειρογνομώνων*

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας των ειδικών εμπειρογνομώνων στα ζητήματα επιχειρηματικότητας, το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον στη χώρα εξακολουθεί να υστερεί σημαντικά σε σύγκριση με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες καινοτομίας σε αρκετές διαστάσεις του. Το δυσμενέστερο επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας οφείλεται κυρίως σε δομικές/διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας που σχετίζονται με τη γραφειοκρατία, το ασταθές φορολογικό πλαίσιο, αλλά και την έλλειψη πολιτικών και στρατηγικών προγραμμάτων ενίσχυσης και υποστήριξης της επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες, η εγχώρια αγορά είναι εξαιρετικά ρευστή, γεγονός που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως θετικό, εφόσον εκδηλωνόταν αντίστοιχο ενδιαφέρον για επιχειρηματικότητα. Τα βασικά προσκόμματα της επιχειρηματικής δραστηριοποίησης στην Ελλάδα σε σημαντικό βαθμό ερμηνεύονται από την απουσία ενός ενιαίου στρατηγικού πλαισίου και στοχευμένων



πολιτικών για την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας. Επιπλέον, σημαντικά εμπόδια στην νέα επιχειρηματικότητα αποτελούν το ασταθές φορολογικό σύστημα, η έλλειψη φορολογικών κινήτρων σε ότι αφορά στην υλοποίηση νέων επιχειρηματικών ιδεών, η γραφειοκρατία, αλλά και η μη αποτελεσματική λειτουργία των δημόσιων φορέων που εποπτεύουν την ίδρυση των νέων επιχειρήσεων, αποτελούν εμπόδια στην υλοποίηση νέων εγχειρημάτων. Σημαντικοί παράγοντες που δυσχεραίνουν την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας προκύπτουν και από τα υψηλά εμπόδια εισόδου στην αγορά, αλλά και την επικρατούσα κουλτούρα για θέματα επιχειρηματικότητας που είναι μάλλον αμφίσημη. Από την άλλη όμως, σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες βασικοί παράγοντες προώθησης της επιχειρηματικότητας, μπορούν να αποτελέσουν η βελτίωση του οικονομικού κλίματος, μέσα από δράσεις που ενθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα, η βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα και ο εκσυγχρονισμός των φυσικών υποδομών όπως οδικοί άξονες, δίκτυα παροχής νερού, φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού, τηλεπικοινωνιακά δίκτυα αλλά και οργανωμένοι χώροι για την εγκατάσταση επιχειρήσεων που διευκολύνουν την διαδικασία υλοποίησης και περαιτέρω ανάπτυξης επιχειρηματικών εγχειρημάτων. Πάντως σε σχέση με άλλες χρονιές στον τομέα της εκπαίδευσης σημειώνεται το 2018 μία μικρή σύγκλιση στο μέσο όρο των χωρών καινοτομίας, γεγονός που υποδηλώνει μια βελτίωση στα ζητήματα της ανάπτυξης δεξιοτήτων για την εκδήλωση επιχειρηματικότητας σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης.

Με βάση τις απόψεις των εμπειρογνομόνων, οι τρεις σημαντικότεροι παράγοντες που φαίνεται να επιδρούν περισσότερο στην επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα είναι:

- Οι εθνικές πολιτικές για την υποστήριξη και την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας, μέσα από δημόσια και ιδιωτικά προγράμματα κατάρτισης, καθώς και οι στοχευμένες δράσεις που θα αφορούν κυρίως σε νέους επιχειρηματίες, γυναίκες και άνεργους.
- Η δυναμική της εγχώριας αγοράς, δηλαδή ο βαθμός στον οποίο λειτουργεί απρόσκοπτα ο ανταγωνισμός και τα εμπόδια εισόδου περιορίζονται, ώστε να δίνεται η δυνατότητα σε μικρές και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να ανταγωνίζονται αποτελεσματικά και με κοινούς κανόνες.
- Η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης στην χώρα, ώστε να παρέχονται οι απαραίτητες γνώσεις και εφόδια στα άτομα για την ανάπτυξη υγιών και βιώσιμων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.



Τέλος, όσο αφορά στον ενιαίο δείκτη επιχειρηματικού περιβάλλοντος, η Ελλάδα καταλαμβάνει μία από τις τελευταίες θέσεις, εύρημα το οποίο αναδεικνύει τη σημασία και την ανάγκη για πολιτικές που θα ενθαρρύνουν και θα στηρίζουν την επιχειρηματικότητα στη χώρα.



## 2. Η Γυναικεία Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

### 2.1 Γυναικεία Επιχειρηματικότητα

Η ανάπτυξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας είναι υψηλής σημαντικότητας καθώς, παράλληλα με τις παραπάνω ευεργετικές για την οικονομία συνέπειες, προάγει την χρήση αναξιοποίητης δυναμικής του γυναικείου πληθυσμού, προσφέρει στην καινοτομία, ενισχύει την διαφοροποίηση και μειώνει τις ανισότητες μεταξύ των φύλων. Έχει παρατηρηθεί ότι τα φύλα αντιλαμβάνονται διαφορετικά την έννοια «επιχειρηματικότητα», συγκεκριμένα οι άντρες επιχειρηματίες εμφανίζουν υψηλότερη συγκέντρωση στο στοιχείο της καινοτομίας, δικτύωσης, αναγνώρισης και παραγωγικότητας ενώ οι γυναίκες στο συναίσθημα συνεισφοράς στο οικογενειακό εισόδημα, στην κοινωνία, την επίτευξη ανεξαρτησίας από την οικογένεια ή τον σύζυγο τους και παράλληλα την δυνατότητα να συνδυάσουν το εργασιακό περιβάλλον με την οικογενειακή ζωή. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία οι γυναίκες επιχειρηματίες διαχειρίζονται τις επιχειρήσεις τους προάγοντας περισσότερο τις έννοιες της συνεργασίας, αμοιβαιότητας και επιείκειας, ενώ φαίνεται να είναι περισσότερο σταθερές σε περιόδους ύφεσης. Έχοντας από νεαρή ηλικία εξοικειωθεί με την έννοια του διπλού ρόλου εμφανίζουν υψηλότερη ανθεκτικότητα σε συνθήκες πίεσης λόγω της ανάγκης για εύρεση εξισορρόπησης του ρόλου τους στην οικογένεια και την εργασία. Ένας ακόμα παράγοντας διαφοροποίησης είναι η διαφορετική συμπεριφορά στην έννοια του κινδύνου σε σχέση με τους άντρες, ιδιαίτερα όσον αφορά τον εξωτερικό δανεισμό ο οποίος μπορεί να μετατραπεί σε παθογένεια σε περιόδους κρίσης λόγω της μη δυνατότητας εξυπηρέτησης του. Παράλληλα λόγω αυτής της μέσης συμπεριφοράς η δομή των επιχειρήσεων τους δεν στηρίζεται στην άμεση εύρεση έστω και σποραδικής ανάγκης χρηματοδότησης, κάτι το οποίο δυσχεραίνει σε περιόδους ύφεσης και κρίσης με τον τραπεζικό δανεισμό να αυστηροποιεί τα κριτήρια δανειοδότησης. Βάσει αυτού η γυναικεία επιχειρηματικότητα λόγω της ανεκτικότητας της σε δυσμενείς συνθήκες μπορεί τις συγκεκριμένες περιόδους να στηρίζει περαιτέρω την τοπική οικονομία διατηρώντας την κερδοφορία της, προσφέροντας υπηρεσίες και απασχολώντας μέρος του εργατικού δυναμικού το οποίο εναλλακτικά θα έμενε άνεργο ή ανενεργό.

Η είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας, η αύξηση του γυναικείου εργασιακού δυναμικού και η βελτίωση της θέσης αρκετών εργαζομένων γυναικών στην επαγγελματική ιεραρχία αποτέλεσαν τα τελευταία χρόνια παράγοντες που σταδιακά υποσκάπτουν την έμφυλη κατανομή των ρόλων και τις παραδοσιακές αλληλεξαρτήσεις της. Αδιαμφισβήτητα, η εμπλοκή



των γυναικών στη σύγχρονη οικονομική παραγωγή με την αμειβόμενη επαγγελματική απασχόληση ανατρέπει τη λεπτή παγιωμένη ισορροπία μεταξύ ιδιωτικού – γυναικείου χώρου και δημόσιου – ανδρικού. Η γυναικεία απελευθέρωση στο εργασιακό και κοινωνικό πεδίο συνδέεται, σύμφωνα με την σύγχρονη φεμινιστική σκέψη, με την υπέρβαση της κυρίαρχης ιδεολογίας των φύλων και των κοινωνικών, πολιτισμικών διαφορών τους, την άρνηση των ιδεών του φυσικού προορισμού και τη ρήξη προς κάθε διχοτόμηση μεταξύ ανδρικού – γυναικείου, πολιτισμού – φύσης, κοινωνίας – οικογένειας. Ενώ όμως οι γυναίκες εντάσσονται ενεργά στην παραγωγική διαδικασία και συμμετέχουν εξίσου με τους συντρόφους τους στον αγώνα του βιοπορισμού, δεν παρατηρείται ανάλογη συμμετοχή των ανδρών στις ευθύνες του σπιτιού.

Οι άνδρες κατά κανόνα είναι απαλλαγμένοι από επίπονες και χρονοβόρες οικογενειακές υποχρεώσεις όπως η φροντίδα, η φύλαξη, η ανατροφή των παιδιών και των ηλικιωμένων γονέων, καθώς και η ενασχόληση με τις οικιακές εργασίες. Επικεντρώνονται στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία και επιτυχία, με αποτέλεσμα να κατακτούν συχνότερα από τις γυναίκες, υπεύθυνες και ανώτερες ιεραρχικά θέσεις. Αντιθέτως οι γυναίκες στην προσπάθειά τους να ανταποκριθούν επαρκώς σε όσα έχει καθιερωθεί να ονομάζονται «οικογενειακά καθήκοντα», τα οποία μεταφράζονται σε αυτονόητη γυναικεία απλήρωτη οικιακή εργασία, προσανατολίζονται εκ των πραγμάτων στην αναζήτηση άλλων μορφών απασχόλησης (π.χ. μερικής απασχόλησης, εργασία με μειωμένο ωράριο κλπ), η οποία δεν έχει προοπτική κοινωνικής καταξίωσης, επαγγελματικής εξέλιξης και καριέρας με φιλόδοξους στόχους, και μερικές φορές αποσύρονται (εγκαταλείπουν) από την παραγωγική διαδικασία. Δεν είναι τυχαίο το ότι ο γυναικείος πληθυσμός συχνά ωθείται σ αυτή τη λύση ανάγκης ευέλικτων μορφών εργασίας και μειωμένου ωραρίου, αφού έτσι παρέχεται η δυνατότητα να συνδυαστεί η αμειβόμενη εργασία με τη μη αμειβόμενη οικογενειακή εργασία, την οποία οι καταναγκασμοί της πατριαρχικής κοινωνίας καθιστούν «υποχρεωτική» για τις γυναίκες.

Σήμερα η ισότητα ανδρών και γυναικών σε όλες τις πολιτικές αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αναγνωρίζεται ως κρίσιμος παράγοντας για την κοινωνική της συνοχή και την οικονομική της ανάπτυξη, σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας, «Ποιότητα Ζωής στην Ευρώπη» (2003). Η έμφυλη ανισότητα θεωρείται ότι ασκεί άμεση διάκριση στη συμμετοχή των εργαζομένων, στη γονιμότητα, στη δημιουργία οικογένειας και στην ποιότητα ζωής. Θέματα όπως ο χρόνος εργασίας, οι συνθήκες εργασίας,



η διά βίου μάθηση, οι παροχές του δημόσιου τομέα, όπως η φροντίδα των παιδιών και το σύστημα συνταξιοδότησης, συμβάλλουν στη διαμόρφωση των μέτρων με σκοπό την καλύτερη εξισορρόπηση επαγγελματικού και ιδιωτικού βίου για όλους τους Ευρωπαίους πολίτες. Η γυναικεία επιχειρηματικότητα έχει επιτύχει αξιόλογη παρουσία στην παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη. Ως εκ τούτου, τα τελευταία έτη οι κυβερνήσεις σε πολλές χώρες του κόσμου, προσπαθούν να ενθαρρύνουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα, μέσω διαφόρων σχεδίων, κινήτρων και μέτρων προώθησης. Ωστόσο, οι γυναίκες εξακολουθούν να αποτελούν τη μειοψηφία επί του συνόλου των επιχειρηματιών.

Έρευνες δείχνουν ότι οι κοινωνικοί παράγοντες που επικρατούν σε κάθε χώρα είναι πολύ σημαντικοί και επηρεάζουν σημαντικά την ανάπτυξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας.

Υπάρχουν διάφοροι ανασταλτικοί παράγοντες της γυναικείας επιχειρηματικότητας παγκοσμίως, όπως η δυσκολία πρόσβασης σε χρηματοδότηση, έλλειψη κεφαλαίων, το θεσμικό πλαίσιο κάθε χώρας κ.α. Επιπρόσθετα, καταγράφεται μια τάση των γυναικών να δραστηριοποιούνται σε κλάδους που απευθύνονται στον τελικό καταναλωτή (π.χ. λιανικό εμπόριο). Ειδικότερα για τις νέες γυναίκες επιχειρηματίες διαπιστώνεται ότι το σημαντικό ποσοστό τους εστιάζει σε δραστηριότητες σχετικές με υπηρεσίες προς καταναλωτές, παρά προς επιχειρήσεις.

Συνοψίζοντας κάποιες βασικές διαφοροποιήσεις της επιχειρηματικότητας όσον αφορά την παράμετρο του φύλου, και συγκεκριμένα της γυναικείας επιχειρηματικότητας σημειώνονται τα κάτωθι:

- Οι γυναίκες ξεκινούν επιχειρήσεις για να επιτύχουν υψηλότερη ευελιξία, ανεξαρτησία και μεγαλύτερη ελευθερία από περιοριστικά εταιρικά περιβάλλοντα. Παράλληλα επιτυγχάνουν υψηλότερη προσωπική ικανοποίηση διοικώντας την δική τους επιχείρηση και ελέγχοντας την πρόοδο της καριέρας τους καθώς επιτρέπει υψηλότερη προσαρμοστικότητα στις ανάγκες της οικογενειακής ζωής.
- Συχνά κίνητρο είναι η δυσαρέσκεια από την θέση τους στην εργασία σε εταιρικά περιβάλλοντα και η πεποίθηση ότι η καριέρα τους εξελίσσεται σε χαμηλότερο βαθμό από εκείνο που εμφανίζει το αντίθετο φύλο.
- Το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών οδηγείται από την διαίσθηση για την έναρξη και λειτουργία μιας επιχείρησης ενώ των αντρών από την λογική.



- Συλλέγουν περισσότερη πληροφόρηση πριν την έναρξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας σχετικά με τις διαδικασίες ίδρυσης, λειτουργίας και διοίκησης μιας επιχείρησης απ' ότι οι άντρες.
- Εμφανίζουν μικρότερη ροπή προς το ρίσκο και τον εξωτερικό δανεισμό απ' ότι το αντίθετο φύλο.

Σύμφωνα με τον Οργανισμό για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ), μια επιχείρηση για να χωροθετηθεί στην κατηγορία της «γυναικείας επιχειρηματικότητας» πρέπει να καλύπτει τις εξής προϋποθέσεις:

- 1) Η γυναικεία συμμετοχή είναι σε ποσοστό 51% στο κεφάλαιο της επιχείρησης
- 2) Οι αποφάσεις στρατηγικής σκοπιμότητας να λαμβάνονται από την ιδιοκτήτρια/ιες

Το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας (Global Entrepreneurship Monitor, GEM) αναδεικνύει δύο βασικά ζητήματα για την κατάσταση της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα: α) οι πιθανότητες κάποιος που ξεκινά ένα επιχειρηματικό εγχείρημα να είναι άνδρας είναι πολύ υψηλότερες από το να είναι γυναίκα, β) υψηλότερη επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων εμφανίζουν οι γυναίκες των αναπτυσσόμενων χωρών από αυτές των ανεπτυγμένων.

Στην Ελλάδα, το σύνολο της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων κατανέμεται κατά 70% προς 30% περίπου ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες επίδοσης με την οποία η χώρα κατατάσσεται χαμηλά ανάμεσα στις χώρες της Ευρώπης. Πράγματι, το ποσοστό των γυναικών στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων είναι μεν ανώτερο στην Ελλάδα από χώρες όπως το Βέλγιο και η Γαλλία, αλλά παραμένει χαμηλότερο από την πλειοψηφία των ευρωπαϊκών χωρών.

Σε μελέτη του Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας IOBE για την γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα το έτος 2006, προκύπτει ότι το 4,7% των γυναικών στη χώρα βρισκόταν σε διαδικασία έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας, ποσοστό που τοποθετεί τη χώρα στο μέσο της παγκόσμιας διάταξης. Από την ίδια έρευνα προκύπτει ότι το 8,1% των γυναικών της χώρας αναμένεται να ξεκινήσουν ένα νέο εγχείρημα την επόμενη τριετία.

Τα κίνητρα των νέων και επίδοξων γυναικών επιχειρηματιών διακρίνονται σε κίνητρα ανάγκης και ευκαιρίας, δηλαδή αν οδηγήθηκε στην ανάπτυξη μίας επιχειρηματικής ιδέας εξαιτίας της αναγνώρισης μίας ευκαιρίας στο περιβάλλον και την αγορά ή αν το έκανε για λόγους ανάγκης.



Σε αναπτυσσόμενες χώρες όπως η Ελλάδα το κίνητρο της ανάγκης είναι ισχυρότερο, σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες του GEM.

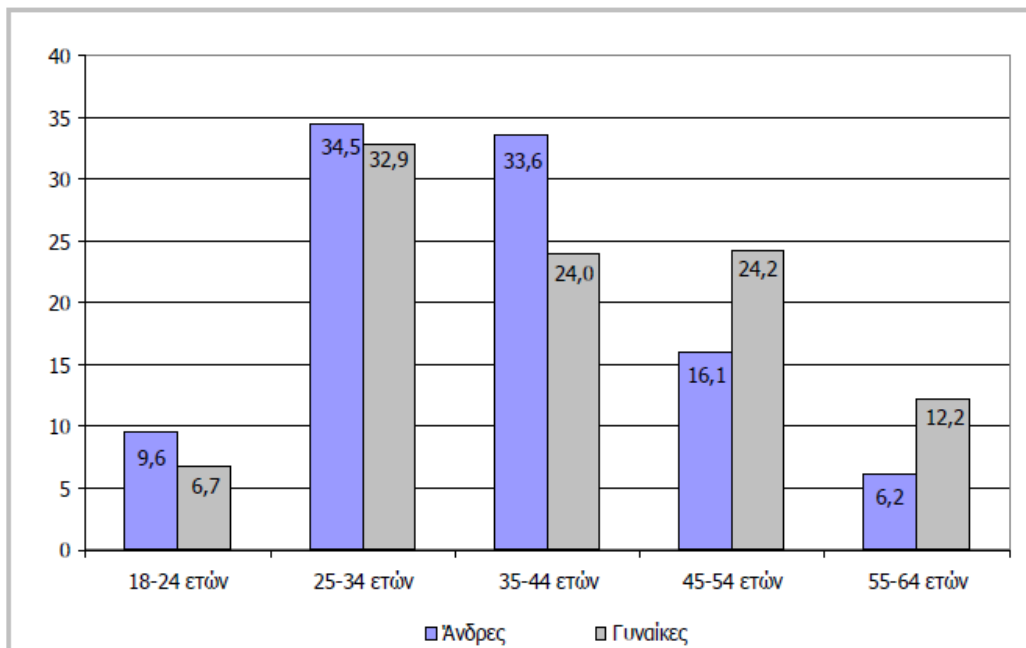
## 2.2 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά Γυναικών Επιχειρηματιών στην Ελλάδα

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται κάποια βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά των γυναικών επιχειρηματιών στην Ελλάδα -τόσο εκείνων που έχουν κάποιου είδους επιχειρηματική δραστηριότητα, όσο και εκείνων που δεν έχουν- οι οποίοι υποτίθεται ότι προσδιορίζουν το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκδηλώνεται η επιχειρηματική δραστηριότητα. Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά περιλαμβάνουν α) την ηλικία, β) το επίπεδο εκπαίδευσης και γ) το επίπεδο του οικογενειακού εισοδήματος των γυναικών επιχειρηματιών στην Ελλάδα.

Τα παρακάτω διαγράμματα παρουσιάζουν την ηλικιακή κατανομή της επιχειρηματικής δραστηριότητας ανδρών και γυναικών. Το πρώτο διάγραμμα παρουσιάζει την επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων, ενώ το δεύτερο την καθιερωμένη επιχειρηματικότητα.

Η πρώτη διαπίστωση εδώ είναι ότι η ηλικιακή κατανομή των καθιερωμένων επιχειρηματιών δεν διαφέρει σχεδόν καθόλου για άνδρες και γυναίκες, όπως φαίνεται από το γεγονός ότι τα ποσοστά συμμετοχής στην καθιερωμένη επιχειρηματικότητα κάθε ηλικιακού κλιμακίου διαφέρουν ελάχιστα. Τα πράγματα διαφοροποιούνται σημαντικά στην περίπτωση των νέων επιχειρηματιών.

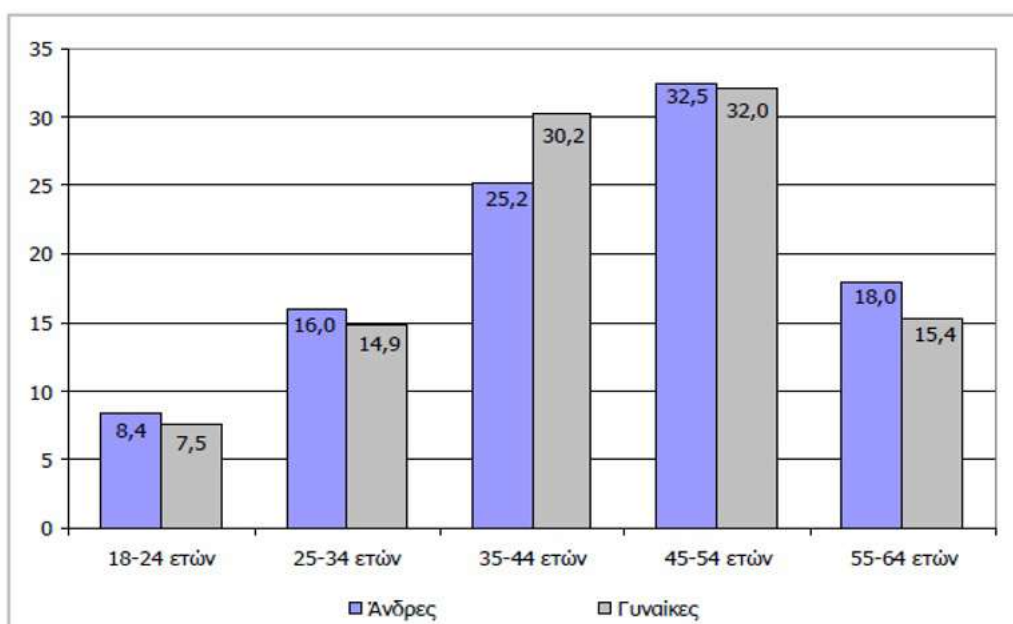
Διάγραμμα 1: Ηλικιακή Κατανομή Επιχειρηματικότητας Αρχικών Σταδίων κατά Φύλο



Όπως είναι αναμενόμενο, οι νέοι επιχειρηματίες –άνδρες και γυναίκες- τείνουν να είναι μικρότεροι σε ηλικία σε σύγκριση με τους καθιερωμένους. Ωστόσο, εμφανίζεται εδώ μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στα φύλα, αφού οι άνδρες νέοι επιχειρηματίες είναι φανερό ότι ξεκινούν επιχειρηματική δραστηριότητα σε νεαρότερη ηλικία σε σχέση με τις γυναίκες. Έτσι, ενώ το 78% των Ελλήνων νέων επιχειρηματιών ήταν – κατά την τετραετία 2003-6- κάτω των 45 ετών, το αντίστοιχο ποσοστό των Ελληνίδων ήταν μόνο 63%.

Η εύλογη υπόθεση που μπορεί να διατυπωθεί σχετικά είναι ότι οι γυναίκες τείνουν να ξεκινούν επιχειρηματική δραστηριότητα σε μεγαλύτερη ηλικία από τους άνδρες λόγω της αφιέρωσής τους στις οικογενειακές υποχρεώσεις. Γιατί αν ευσταθεί η υπόθεση ότι οι νεαρότερες ηλικίες τείνουν να ξεκινούν πιο φιλόδοξα εγχειρήματα, με καλύτερες προοπτικές ανάπτυξης μέσω της καινοτομίας, τότε μέτρα που ανακουφίζουν τις γυναίκες από το βάρος των οικογενειακών υποχρεώσεων και τους επιτρέπουν άρα να εισέλθουν στον επιχειρηματικό στίβο νωρίτερα, ενδεχομένως να οδηγούν σε πολλαπλασιαστική αύξηση των εγχειρημάτων με υψηλή δυναμική που εμφανίζονται σε ετήσια βάση.

Διάγραμμα 2: Ηλικιακή Κατανομή Καθιερωμένης Επιχειρηματικότητας κατά Φύλο



Τα διαγράμματα που ακολουθούν παρουσιάζουν την κατανομή των Ελληνίδων και των Ελλήνων επιχειρηματιών σε τέσσερα επίπεδα εκπαίδευσης: α) μερική δευτεροβάθμια, β) δευτεροβάθμια, γ) τριτοβάθμια και δ) μεταπτυχιακό ή διδακτορικό επίπεδο.

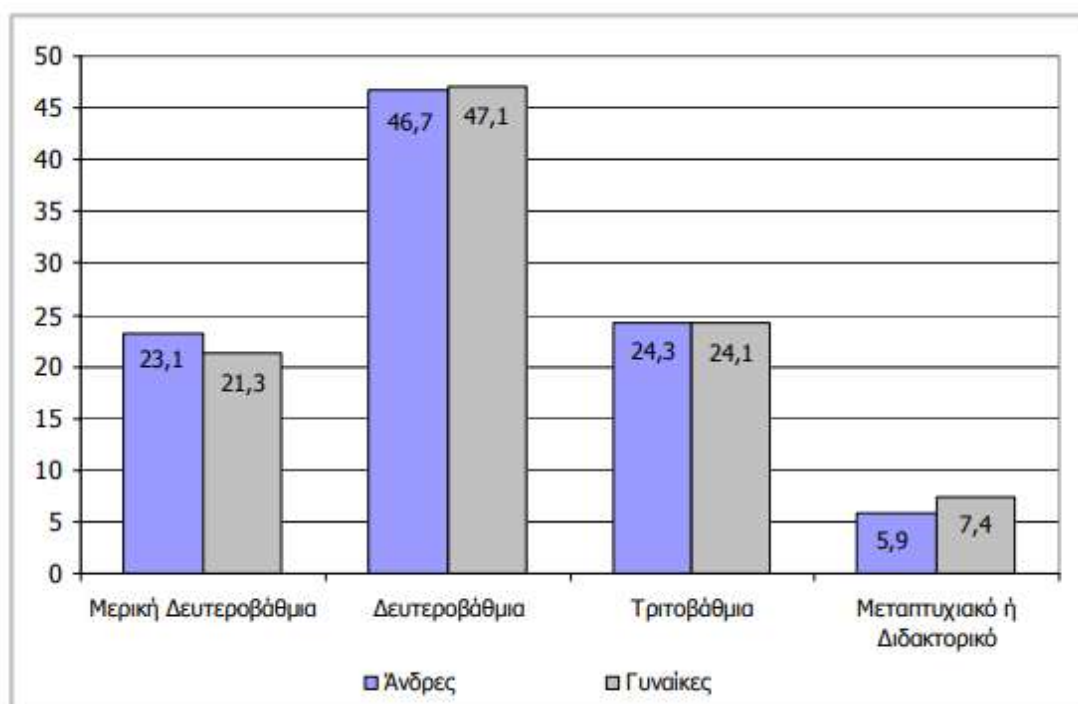
Δύο βασικές διαπιστώσεις που πρέπει να είναι σημαντικό να επισημανθούν είναι οι εξής: Πρώτον είναι φανερό ότι, όπως και στο προηγούμενο ζήτημα, δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά ανδρών και γυναικών καθιερωμένων επιχειρηματιών. Πράγματι, τα ποσοστά συμμετοχής κάθε συγκεκριμένου εκπαιδευτικού κλιμακίου είναι σχεδόν πανομοιότυπα για τα δύο φύλα. Δεύτερον, είναι σαφές ότι οι νέοι επιχειρηματίες –γυναίκες και άνδρες- τείνουν να έχουν υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο συγκριτικά με τους παλιότερους. Πρόκειται για ελπιδοφόρο εύρημα, δεδομένου ότι έρχονται στο επιχειρηματικό προσκήνιο άτομα με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης σε σχέση με το παρελθόν.

Ωστόσο, τα πλέον ενδιαφέροντα ευρήματα αφορούν τη νέα επιχειρηματικότητα ανδρών και γυναικών. Ένα πρώτο στοιχείο που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι το ποσοστό της νέας επιχειρηματικότητας που αφορά άτομα με μερική δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι σχεδόν κατά 50% υψηλότερο για τις γυναίκες επιχειρηματίες στην Ελλάδα συγκριτικά με τους άνδρες (14,26% έναντι 9,35%). Η εύλογη υπόθεση εδώ είναι ότι πρόκειται για εύρημα που σχετίζεται άμεσα με την υψηλότερη επιχειρηματικότητα ανάγκης των Ελληνίδων επιχειρηματιών.



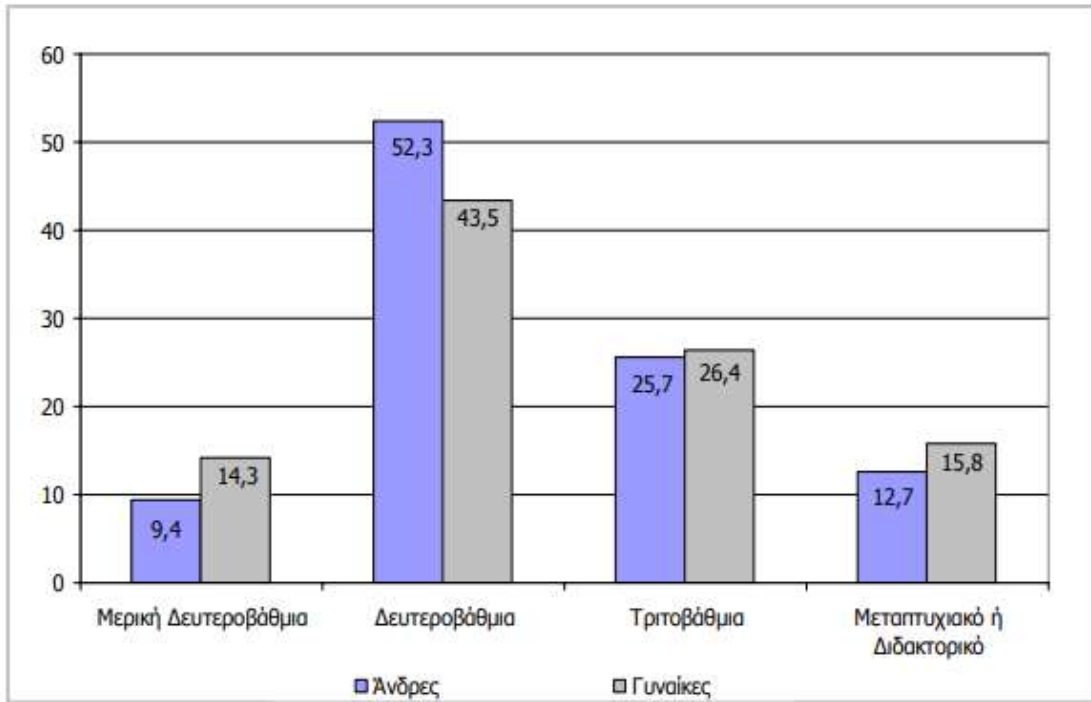
Ωστόσο, το δεύτερο σημαντικό στοιχείο που προκύπτει είναι η ποσοστιαία υπεροχή –έστω και οριακή- των γυναικών στα δύο υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης, στα άτομα δηλαδή που έχουν τελειώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση ή/και έχουν αποκτήσει κάποιον μεταπτυχιακό τίτλο ή διδακτορικό. Και πάλι, πρόκειται για εύρημα με σημαντικές επιπτώσεις σε επίπεδο πολιτικής, δεδομένου ότι αποκαλύπτει πως το εκπαιδευτικό επίπεδο των Ελληνίδων νέων επιχειρηματιών τουλάχιστον δεν υπολείπεται εκείνου των ανδρών.

Διάγραμμα 3: Εκπαιδευτικό Επίπεδο Επιχειρηματικότητας Αρχικών Σταδίων κατά Φύλο



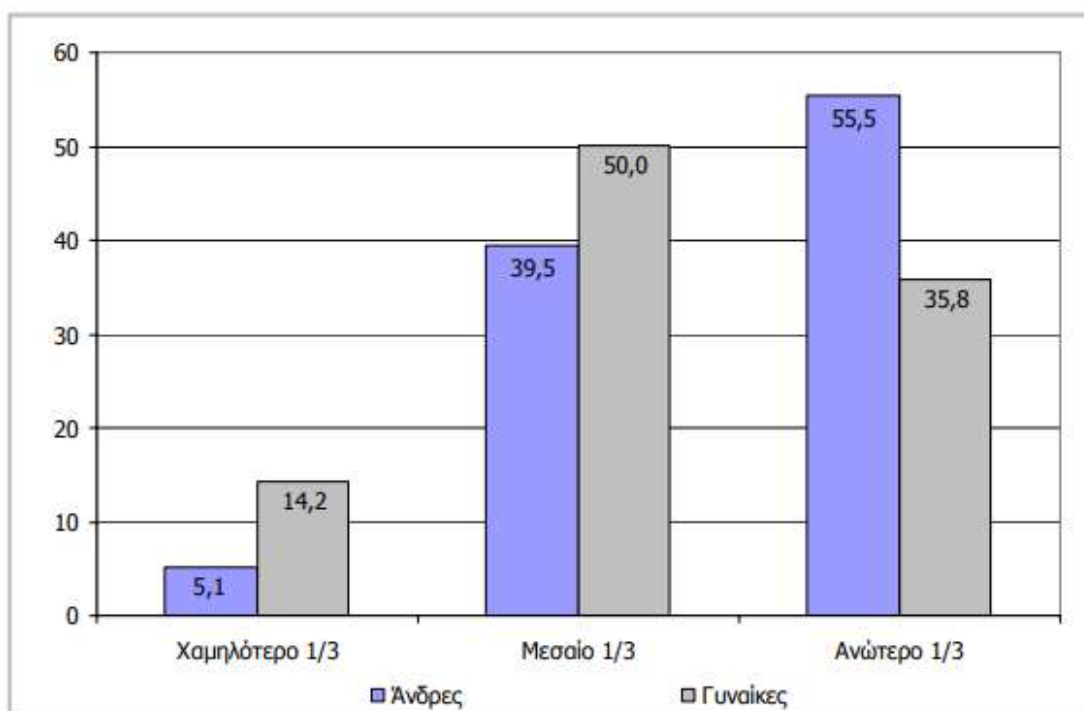


Διάγραμμα 4: Εκπαιδευτικό Επίπεδο Καθιερωμένης Επιχειρηματικότητας κατά Φύλο



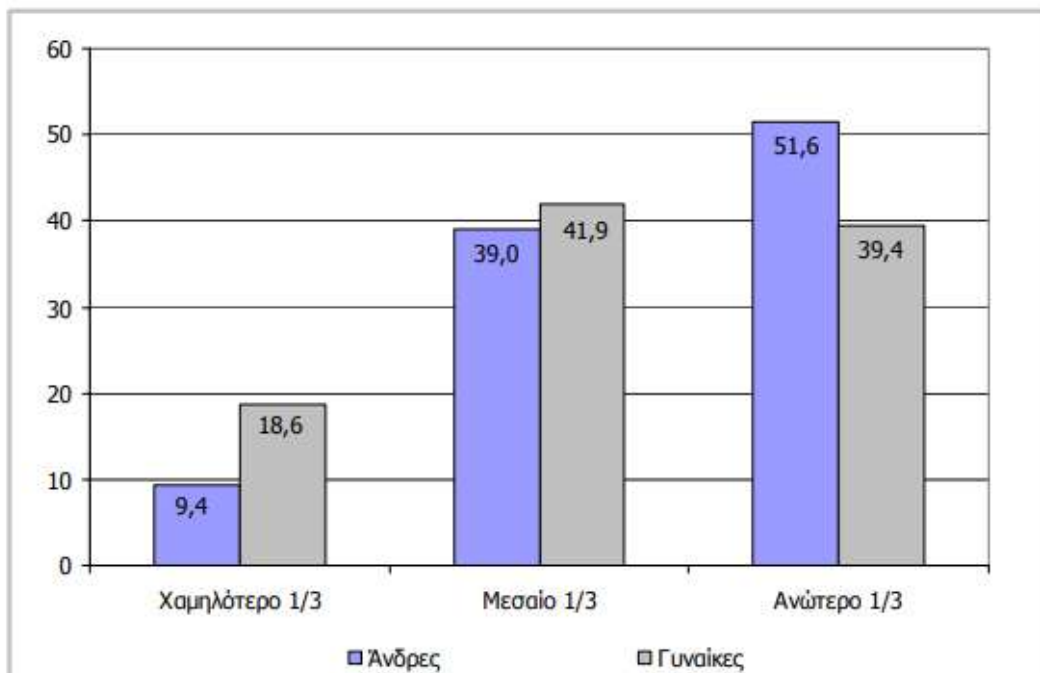
Το τελευταίο δημογραφικό χαρακτηριστικό εξετάζεται σχετικά με την επιχειρηματικότητα των Ελληνίδων επιχειρηματιών έχει σχέση με το οικογενειακό εισόδημα, το οποίο κατανέμεται σε τρία κλιμάκια: χαμηλότερο, μεσαίο και υψηλότερο ένα τρίτο για τα δεδομένα κάθε χώρας.

Διάγραμμα 5: Εισοδηματικό Επίπεδο και Επιχειρηματικότητα Αρχικών Σταδίων κατά Φύλο



Σε αντίθεση με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά που συζητήθηκαν προηγουμένως, εδώ παρατηρούνται σημαντικές διαφορές ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες τόσο στην περίπτωση των νέων, όσο και σε εκείνη των καθιερωμένων επιχειρηματιών. Όσον αφορά τους νέους επιχειρηματίες, το 51,6% των Ελλήνων νέων επιχειρηματιών προέρχεται από το ανώτερο εισοδηματικό κλιμάκιο. Είναι φανερό ότι το εύρημα αυτό αντανακλά τις δυσκολίες εξασφάλισης χρηματοδότησης από πηγές εκτός της οικογένειας, οι οποίες έχουν διαπιστωθεί και συζητηθεί αναλυτικά σε προηγούμενες Εκθέσεις του IOBE για την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα. Τα πράγματα εμφανίζονται πολύ διαφορετικά για τις Ελληνίδες νέες επιχειρηματίες, όπου το ποσοστό εκείνων που προέρχονται από το ανώτερο κλιμάκιο οικογενειακού εισοδήματος είναι μόνο 39,5%. Μάλιστα, ένα 18,5% των Ελληνίδων νέων επιχειρηματιών προέρχεται από το κατώτερο κλιμάκιο –ποσοστό διπλάσιο του αντιστοίχου των ανδρών. Πρόκειται βέβαια για εύρημα που δεν μπορεί παρά να σχετίζεται με την υψηλότερη επιχειρηματικότητα ανάγκης των γυναικών.

Διάγραμμα 6: Εισοδηματικό Επίπεδο και Καθιερωμένη Επιχειρηματικότητα κατά Φύλο



Η υψηλή επιχειρηματικότητα ανάγκης είναι βέβαιο ότι εξηγεί και το γεγονός ότι το ποσοστό των γυναικών καθιερωμένων επιχειρηματιών που προέρχεται από το χαμηλότερο κλιμάκιο οικογενειακού εισοδήματος είναι τριπλάσιο του αντίστοιχου των ανδρών (14,2% έναντι 5%). Ωστόσο, το ενδιαφέρον εδώ είναι η μεγάλη υπεροχή των ανδρών έναντι των γυναικών καθιερωμένων επιχειρηματιών που προέρχονται από το υψηλότερο κλιμάκιο (55,5% έναντι 35,8%). Μια πιθανή εξήγηση είναι ότι, στην περίπτωση της καθιερωμένης επιχειρηματικότητας, το κλιμάκιο του οικογενειακού εισοδήματος στο οποίο ανήκει ο/η επιχειρηματίας πρέπει να αντιμετωπίζεται περισσότερο ως αποτέλεσμα της επιχειρηματικής του/της δραστηριότητας, παρά ως προϋπόθεση επιχειρηματικής δραστηριοποίησης. Σε αυτό το πλαίσιο, η χαμηλή συμμετοχή στην καθιερωμένη επιχειρηματικότητα των Ελληνίδων του υψηλότερου κλιμακίου ενδεχομένως υποδηλώνει ότι, λόγω της εξασφάλισης οικονομικής άνεσης, το κίνητρο άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι σημαντικά χαμηλότερο για τις γυναίκες, πράγμα που εξηγεί και τη μεγάλη διαφορά των ποσοστών που διαπιστώθηκε παραπάνω.

### 2.3 Κλαδική Διάρθρωση Γυναικείας Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα

Αναφέρθηκε σε προηγούμενη θέση της παρούσης ότι παρά τη μείωση των διαφορών μεταξύ των δύο φύλων στην ανάληψη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, οι γυναίκες εξακολουθούν



να υστερούν έναντι των ανδρών. Ωστόσο, και πέρα από αυτήν τη σταδιακή μείωση, ένα επιπρόσθετο ενδιαφέρον στοιχείο είναι η ενίσχυση της επιχειρηματικής παρουσίας των γυναικών σε ορισμένους κλάδους όπου η επιχειρηματική δράση των ανδρών είναι κυρίαρχη, όπως π.χ. η γεωργία-κτηνοτροφία, οι κλάδοι της μεταποίησης, του χονδρικού-λιανικού εμπορίου και ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων. Παρόλα αυτά, εξακολουθούν να υπάρχουν κλάδοι στους οποίους η επιχειρηματική παρουσία των γυναικών είναι αμελητέα (π.χ. αλιείας, ενέργειας, ύδατος, κτλ), και άλλοι στους οποίους ενώ οι γυναίκες συγκεντρώνουν το 60% της απασχόλησης και κατά την τελευταία δεκαετία κατέλαβαν τα τρία τέταρτα των νέων θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν, εμφανίζεται σημαντική υποχώρηση της επιχειρηματικής παρουσίας των γυναικών και αντίστοιχα σημαντική ενίσχυση της επιχειρηματικής δράσης των ανδρών (εκπαίδευση, υγεία-πρόνοια).

Σε επίπεδο ενδοκλαδικής ανάλυσης της σύνθεσης της επιχειρηματικής δράσης ανδρών και γυναικών, προκύπτει ότι το 2018 η επιχειρηματική δραστηριοποίηση των γυναικών ήταν εντονότερη στα ξενοδοχεία-εστιατόρια (7,2% της απασχόλησης γυναικών στον κλάδο), στον κλάδο των κατασκευών (6,8%), του χονδρικού-λιανικού εμπορίου (5%), στον κλάδο της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας (5%), στον κλάδο των λοιπών υπηρεσιών ατομικού ή κοινωνικού χαρακτήρα (4,9%), στη μεταποιητική βιομηχανία (3,9%) και στη γεωργία-κτηνοτροφία (3,4%).

Το χονδρικό και λιανικό εμπόριο αποτελεί τον κλάδο με το μεγαλύτερο αριθμό εργοδοτών-επιχειρηματιών και στα δύο φύλα (το 24,8% των ανδρών και το 25,5% των γυναικών εργοδοτριών το 2018). Επιπρόσθετα, για τις γυναίκες ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων είναι ο δεύτερος σημαντικότερος κλάδος σε όρους επιχειρηματικής δράσης, ενώ στον κλάδο αυτόν την τελευταία δεκαετία αυξήθηκε σημαντικά η επιχειρηματική δράση των γυναικών (από 8,5% το 1993, σε 18,2% των γυναικών επιχειρηματιών-εργοδοτριών το 2018).

Από τους υπόλοιπους κλάδους ακολουθεί η γεωργία-κτηνοτροφία (17%), οι κλάδοι της μεταποιητικής βιομηχανίας (11,3%), ο κλάδος της διαχείρισης ακίνητης περιουσίας (10%), οι λοιπές υπηρεσίες ατομικού ή κοινωνικού χαρακτήρα (6,2%), ο κλάδος της εκπαίδευσης (4,4%) και οι υπηρεσίες υγείας-πρόνοιας (3,2%). Στους κλάδους μεταφορών-επικοινωνιών, κατασκευών και χρηματοπιστωτικών οργανισμών, η παρουσία των γυναικών εργοδοτριών είναι σχετικά περιορισμένη (1 με 1,5% του συνολικού αριθμού των γυναικών επιχειρηματιών-εργοδοτριών), ενώ στους κλάδους της αλιείας, των ορυχείων-λατομείων και στον κλάδο της



ενέργειας του φυσικού αερίου και ύδατος η παρουσία γυναικών επιχειρηματιών είναι ελάχιστη ή μηδενική.

Περισσότερο αναλυτικά, στους επιμέρους κλάδους της οικονομίας παρατηρούνται τα παρακάτω:

#### *Γεωργία-κτηνοτροφία*

Στο κλάδο της γεωργίας-κτηνοτροφίας παρατηρείται σημαντική αύξηση των γυναικών εργοδοτριών-επιχειρηματιών με αποτέλεσμα η αντιπροσώπευση των γυναικών στον επιχειρηματικό στίβο του κλάδου να διαμορφώνεται σε επίπεδο υψηλότερο από αυτό που τους αναλογεί βάσει της συμμετοχής τους στο ανθρώπινο δυναμικό του κλάδου.

#### *Αλιεία*

Στον κλάδο της αλιείας η παρουσία των γυναικών στους εργοδότες/επιχειρηματίες ήταν μηδενική, ενώ σημαντική μείωση παρουσίασε και η επιχειρηματική δραστηριότητα των ανδρών στον κλάδο. Αντίστοιχα, αλλά συγκριτικά μικρότερη, είναι και η μείωση της συνολικής μισθωτής απασχόλησης, ενώ ειδικά η μισθωτή απασχόληση των γυναικών στον κλάδο, αν και περιορισμένη, αυξήθηκε.

#### *Ορυχεία-λατομεία*

Και σε αυτόν τον κλάδο παρατηρούνται ανάλογα φαινόμενα με αυτόν της αλιείας: Μηδαμινή παρουσία γυναικών-επιχειρηματιών, μείωση επιχειρηματικής δραστηριότητας των ανδρών και μείωση (σε μικρότερη ένταση) της συνολικής μισθωτής απασχόλησης.

#### *Μεταποιητική βιομηχανία*

Στον κλάδο αυτόν δεν παρατηρήθηκε μεταβολή του αριθμού γυναικών εργοδοτριών-επιχειρηματιών κατά τα τελευταία χρόνια. Συνολικά, περίπου 6000 γυναίκες εργοδότριες δραστηριοποιούνται στον κλάδο, ενώ από την άλλη μεριά, υπήρξε μια σημαντική μείωση ανδρών επιχειρηματιών από 50.000 στις 39.000. Οι πιθανότητες ανάληψης επιχειρηματικής δράσης στον κλάδο από τις γυναίκες αυξάνονται κατά 2,5 ποσοστιαίες μονάδες, παραμένοντας ωστόσο σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με τις πιθανότητες των ανδρών (13% στις γυναίκες έναντι 87% στους άνδρες). Από την άλλη πλευρά, οι πιθανότητες ανάληψης θέσεων μισθωτής εργασίας από τις γυναίκες μειώνονται από 35% σε 31,3%.

#### *Ενέργεια-φυσικό αέριο-νερό*

Στον κλάδο της ενέργειας, του φυσικού αερίου και του καθαρισμού και διανομής ύδατος η παρουσία των γυναικών στους εργοδότες/-τριες-επιχειρηματίες ήταν ελάχιστη ή μηδενική σε



όλη τη διάρκεια της δεκαετίας, ενώ αντίθετα, αύξηση παρουσίασε η επιχειρηματική δραστηριότητα των ανδρών.

#### *Κατασκευές*

Στο κλάδο των κατασκευών, η επιχειρηματική δραστηριοποίηση γυναικών είναι αμελητέα, ενώ είναι έντονη η κυριαρχία των ανδρών στη διοίκηση των επιχειρήσεων του κλάδου. Οι γυναίκες αποτελούν μόλις το 3% του συνόλου των εργοδοτών και μισθωτών του κλάδου (περίπου 247.000 άτομα). Η μισθωτή απασχόληση των γυναικών αυξήθηκε – σε σχετικούς όρους – με μεγαλύτερους ρυθμούς από αυτή των ανδρών, ενώ ήταν και αρκετά μεγαλύτερη από την αύξηση της απασχόλησης των γυναικών εργοδοτριών-επιχειρηματιών.

#### *Χονδρικό-λιανικό εμπόριο*

Ο κλάδος του χονδρικού-λιανικού εμπορίου συγκεντρώνει περίπου το 25% των επιχειρηματιών-εργοδοτών του κάθε φύλου. Το συνολικό ανθρώπινο δυναμικό του κλάδου αυξήθηκε τη δεκαετία 1993-2003 κατά 36% φτάνοντας περίπου στα 393.000 άτομα. Ο αριθμός των γυναικών εργοδοτριών αυξήθηκε, ενώ μεγαλύτερη αύξηση –σε σχετικούς όρους- παρουσίασε η γυναικεία μισθωτή απασχόληση (κατά 65%). Από την άλλη πλευρά οι άνδρες παρουσίασαν οριακή αύξηση του αριθμού των εργοδοτών-επιχειρηματιών (2,3%) και αύξηση 30% της μισθωτής τους απασχόλησης.

#### *Ξενοδοχεία-εστιατόρια*

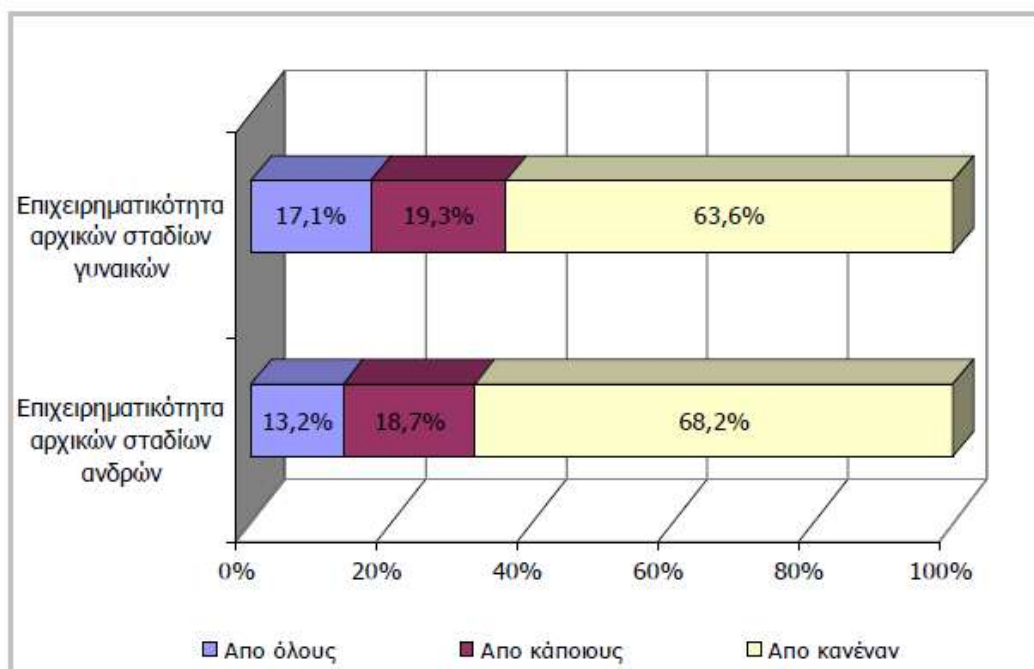
Στον κλάδο αυτόν καταγράφονται οι πιο θετικές εξελίξεις σχετικά με τη γυναικεία απασχόληση: την τελευταία δεκαετία το συνολικό ανθρώπινο δυναμικό του κλάδου αυξήθηκε κατά 60%, ενώ οι γυναίκες επιχειρηματίες αυξήθηκαν κατά 320%, και οι γυναίκες μισθωτές κατά 81%. Η αύξηση του αριθμού των ανδρών επιχειρηματιών- εργοδοτών ήταν – σε σχετικούς όρους - μικρότερη (36%), όπως και η αύξηση της μισθωτής απασχόλησης των ανδρών.

## **2.4 Ποιοτικά Χαρακτηριστικά Γυναικείας Επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα**

Στα παρακάτω διαγράμματα παρουσιάζονται δεδομένα σχετικά με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας όπως είναι η καινοτομία, η αξιοποίηση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων, η ένταση του ανταγωνισμού και οι ώρες απασχόλησης σε εβδομαδιαία βάση. Τα στοιχεία αντλήθηκαν από την Ετήσια Έκθεση του Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας του IOBE.

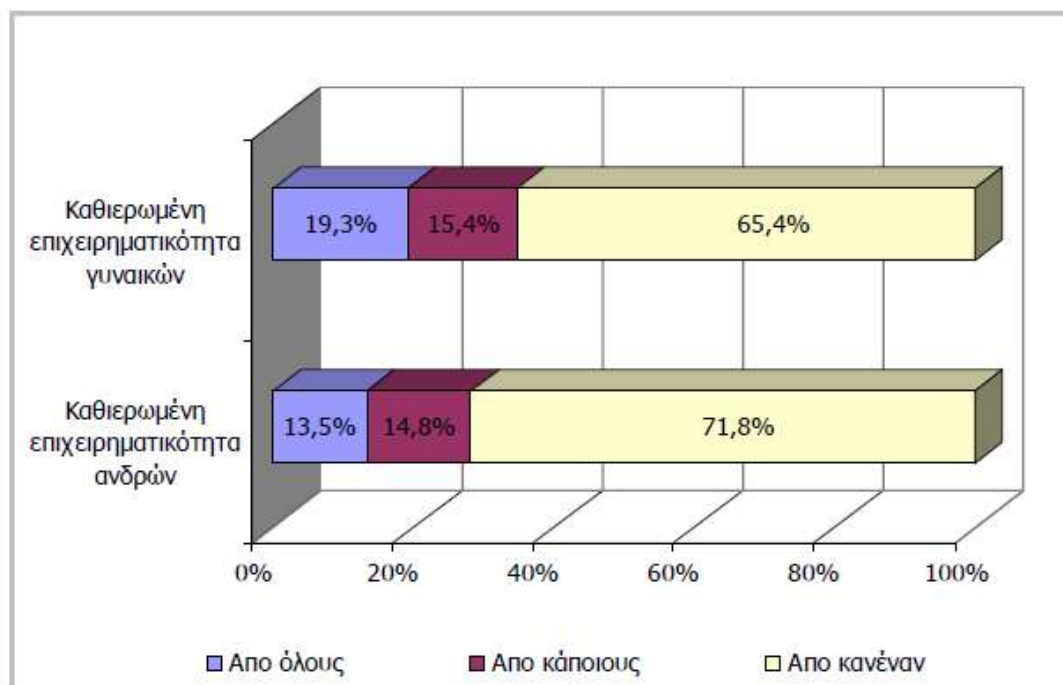
Το Διάγραμμα 7 παρουσιάζει τα εγχειρήματα των Ελληνίδων νέων επιχειρηματιών τα οποία εμφανίζονται να είναι πιο καινοτομικά από εκείνα των ανδρών. Ενώ το 68% των ανδρών νέων επιχειρηματιών δηλώνουν ότι το προϊόν ή η υπηρεσία που προσφέρουν δε θα θεωρηθεί νέο και πρωτοποριακό από κανέναν πελάτη τους, το αντίστοιχο ποσοστό των Ελληνίδων είναι μόνο 63,6%. Αντίστροφα, το 17,1% των Ελληνίδων νέων επιχειρηματιών δηλώνουν ότι το προϊόν τους θεωρείται νέο και πρωτοποριακό από όλους τους πελάτες τους, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών είναι μόνο 13,2%. Η υπεροχή όμως των γυναικών ως προς την καινοτομικότητα των εγχειρημάτων τους είναι ακόμα σημαντικότερη στην κατηγορία των καθιερωμένων επιχειρηματιών, όπως αποκαλύπτουν τα δεδομένα του Διαγράμματος 8.

Διάγραμμα 7: Καινοτομία και Επιχειρηματικότητα Αρχικών Σταδίων Ανδρών και Γυναικών



Όπως είναι αναμενόμενο, δεδομένου ότι τα στοιχεία αφορούν καθιερωμένα εγχειρήματα, το ποσοστό εκείνων που θεωρούν ότι το προϊόν ή η υπηρεσία που προσφέρουν δε θα θεωρηθούν ως νέα και πρωτοποριακά από κανένα πελάτη τους είναι ελαφρώς υψηλότερα τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες. Ωστόσο, ενώ το 19,3% των Ελληνίδων καθιερωμένων επιχειρηματιών εκτιμούν ότι το προϊόν τους θα θεωρηθεί νέο από όλους τους πελάτες τους, το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών είναι μόνο 13,5%. Τόσο λοιπόν τα νέα, όσο και τα καθιερωμένα εγχειρήματα των Ελληνίδων εμφανίζονται να είναι περισσότερο καινοτομικά από τα αντίστοιχα των ανδρών.

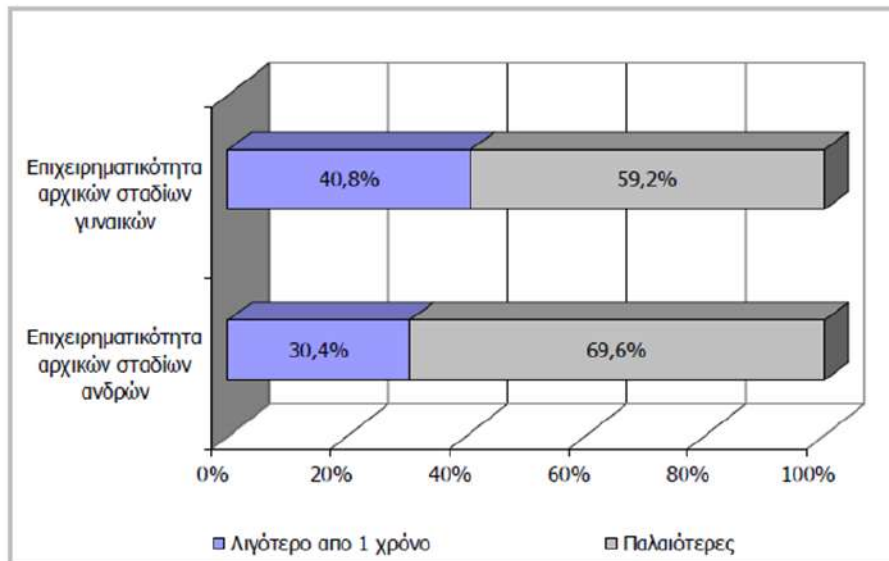
Διάγραμμα 8: Καινοτομία και Καθιερωμένη Επιχειρηματικότητα Αρχικών Σταδίων Ανδρών και Γυναικών



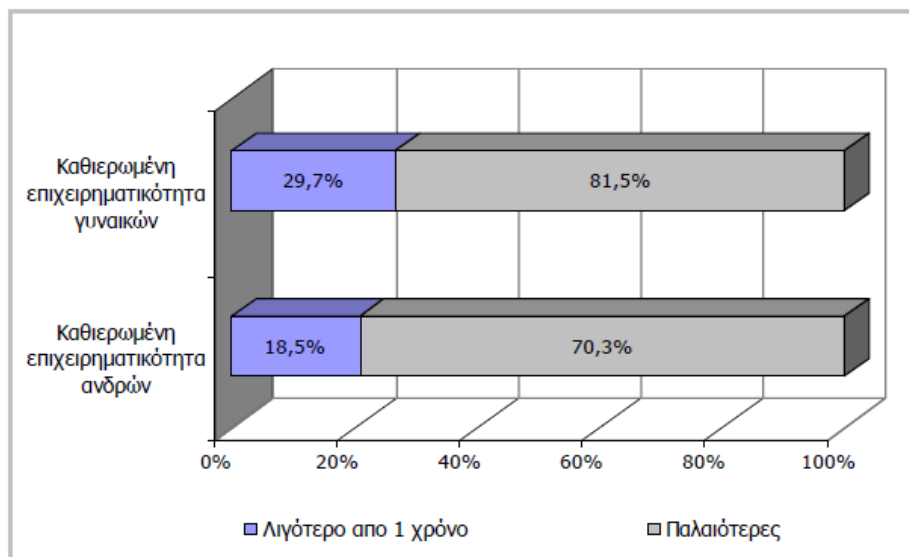
Σύμφωνα με το GEM(Global Entrepreneurship Monitor) η Ελλάδα παρουσιάζει τις υψηλότερες επιδόσεις παγκοσμίως στη χρήση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων από τις Ελληνίδες επιχειρηματίες, πράγμα που δηλώνει ότι η τάση προς τεχνολογική αναβάθμιση του παραγωγικού συστήματος της χώρας είναι ισχυρή. Όπως προκύπτει από τα δεδομένα, οι γυναίκες συγκριτικά με τους άνδρες αξιοποιούν σε πολύ μεγάλο βαθμό τις νέες τεχνολογίες στην εργασία τους.

Συνεχίζοντας, είναι γνωστό πως τα υψηλά επίπεδα καινοτομίας και τεχνολογικής αναβάθμισης δεν συνάδουν με υψηλό ανταγωνισμό, καθώς η καινοτομία και η χρήση νέων τεχνολογιών διαφοροποιεί μια επιχείρηση από τις επιχειρήσεις του κλάδου. Ωστόσο, προηγούμενες εκθέσεις του GEM έχουν αποκαλύψει ότι η ένταση του ανταγωνισμού είναι ιδιαίτερα ισχυρή στη χώρα μας, πράγμα που υποδηλώνει ότι η επιχειρηματική δραστηριότητα δεν κατορθώνει να δημιουργήσει νέες αγορές σε αξιόλογο βαθμό.

Διάγραμμα 9: Καινοτομία και Καθιερωμένη Επιχειρηματικότητα Αρχικών Σταδίων Ανδρών και Γυναϊκών



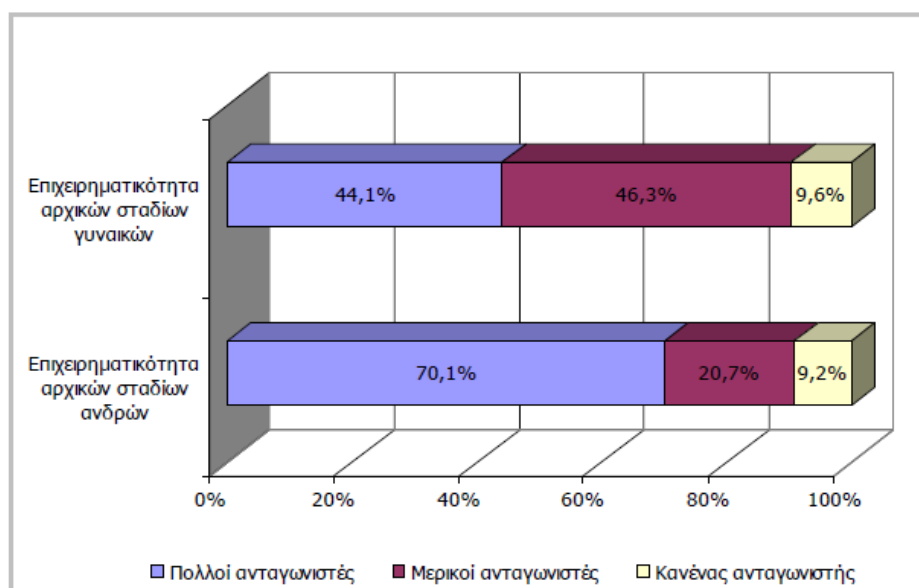
Διάγραμμα 10: Νέες Τεχνολογίες – Διεργασίες και Καθιερωμένη Επιχειρηματικότητα



Σύμφωνα με το διάγραμμα το 44% των Ελληνίδων νέων επιχειρηματιών δηλώνουν ότι έχουν πολλούς ανταγωνιστές, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών είναι το διπλάσιο, δηλαδή 70%. Από τα στοιχεία που παρουσιάζονται φαίνεται ότι οι Ελληνίδες νέες επιχειρηματίες υπερέχουν των ανδρών ως προς την καινοτομία και την τεχνολογική αναβάθμιση των επιχειρημάτων τους, γεγονός που μεταφράζεται σε λιγότερο ανταγωνισμό που έχουν να αντιμετωπίσουν.

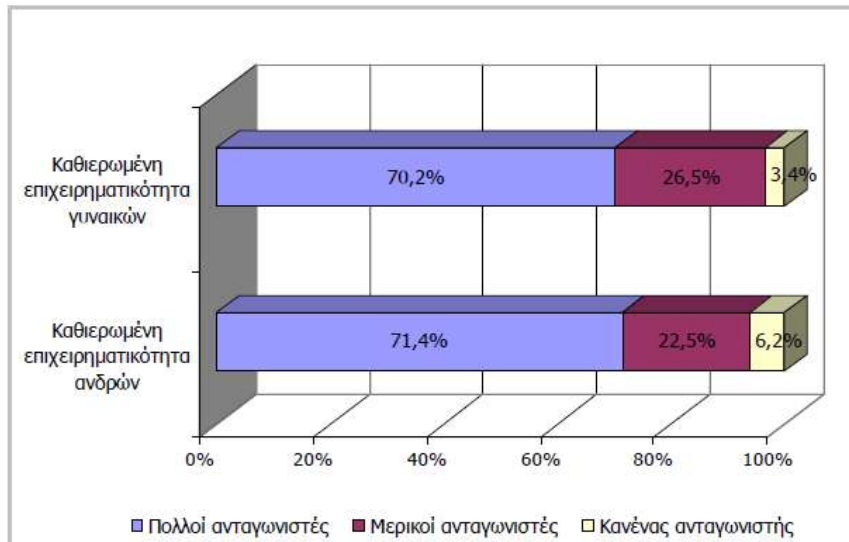
Σύμφωνα με το διάγραμμα 11 το 44% των Ελληνίδων νέων επιχειρηματιών δηλώνουν ότι έχουν πολλούς ανταγωνιστές, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών είναι το διπλάσιο, δηλαδή 70%. Από τα στοιχεία που παρουσιάζονται φαίνεται ότι οι Ελληνίδες νέες επιχειρηματίες υπερέχουν των ανδρών ως προς την καινοτομία και την τεχνολογική αναβάθμιση των εγχειρημάτων τους, γεγονός που μεταφράζεται σε λιγότερο ανταγωνισμό που έχουν να αντιμετωπίσουν.

*Διάγραμμα 11: Ένταση Ανταγωνισμού και Επιχειρηματικότητα Αρχικών Σταδίων Ανδρών και Γυναικών*



Τα δεδομένα όμως διαφοροποιούνται αρκετά στην περίπτωση της καθιερωμένης επιχειρηματικότητας, όπως φαίνεται από το παρακάτω διάγραμμα. Η εικόνα είναι εμφανώς διαφοροποιημένη, καθώς ελάχιστοι καθιερωμένοι επιχειρηματίες, άνδρες και γυναίκες, δηλώνουν ότι δεν αντιμετωπίζουν κανένα ανταγωνιστή. Επίσης, με μεγαλύτερο ποσοστό, της τάξεως του 70% για κάθε φύλο, οι άνδρες και οι γυναίκες καθιερωμένοι επιχειρηματίες δηλώνουν ότι οι ανταγωνιστές που αντιμετωπίζουν είναι πολλοί. Από αυτό συμπεραίνουμε ότι οι δραστηριότητές τους δε δημιουργούν νέες αγορές, αλλά μάλλον τείνουν να επαναλαμβάνουν δραστηριότητες που είναι ήδη γνωστές και καθιερωμένες στην ελληνική οικονομία, και στις οποίες δραστηριοποιούνται ήδη πολλοί ανταγωνιστές.

Διάγραμμα 12: Ένταση Ανταγωνισμού και Καθιερωμένη Επιχειρηματικότητα Ανδρών και Γυναικών



Σύμφωνα με έρευνα για τη Γυναικεία Επιχειρηματικότητα από την ICAP Group του 2018 βασισμένοι σε συλλογή πρωτογενών δεδομένων, οι περισσότερες γυναίκες δουλεύουν κατά μέσο όρο 8-10 ώρες την ημέρα, ενώ λιγότερες γυναίκες κατά μέσο όρο 6-8 ώρες την ημέρα.

Διάγραμμα 13: Ώρες Εργασίας/ημέρα

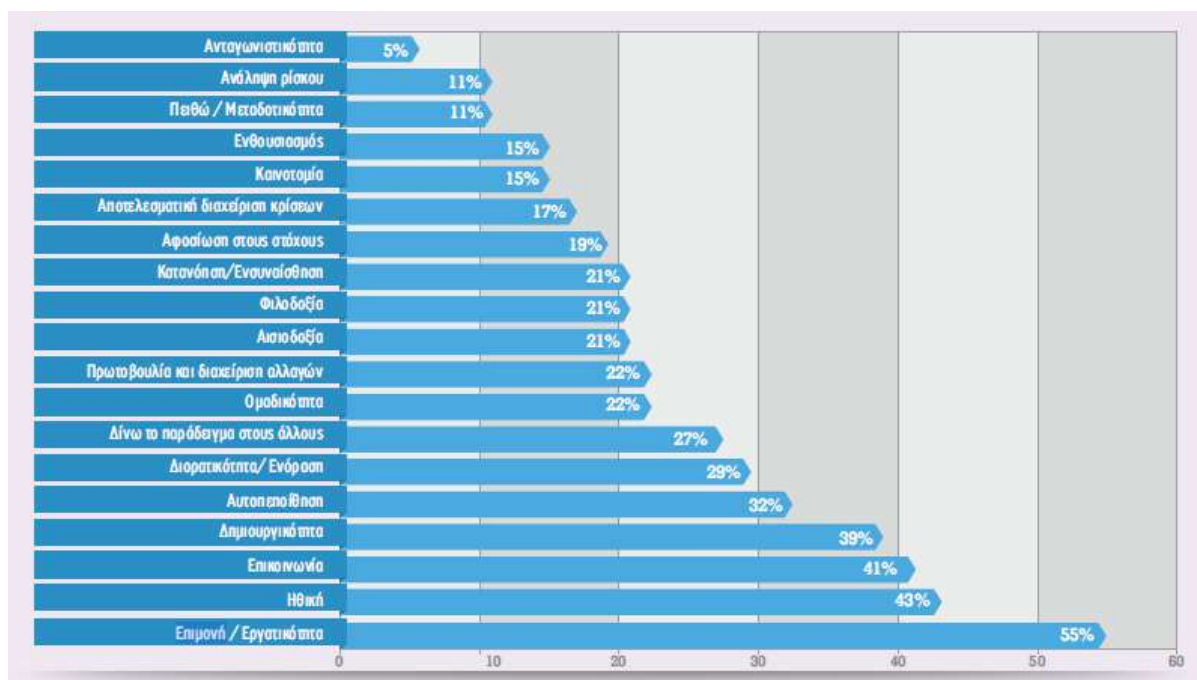


Επίσης, βάσει της ίδιας έρευνας, η επιμονή / εργατικότητα κατέλαβε ποσοστό 55% των απαντήσεων στην ερώτηση που αφορά τα κυριότερα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τις γυναίκες ανώτατα στελέχη. Μεγάλο ποσοστό απαντήσεων κατέλαβε και η ηθική (43%),



γεγονός το οποίο καταδεικνύει ότι οι γυναίκες-ηγέτες λειτουργούν με ακεραιότητα και πιστεύουν στις προσωπικές τους αξίες, οι οποίες τις οδηγούν στη λήψη των επιχειρηματικών τους αποφάσεων. Σημαντικό επίσης είναι και το χαρακτηριστικό της επικοινωνίας, αφού περισσότερες από 4 στις 10 θεωρούν ότι αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο του χαρακτήρα τους. Επιπλέον, οι γυναίκες στην κορυφή της εταιρικής διακυβέρνησης είναι δημιουργικές (39%) και διαθέτουν αυτοπεποίθηση (32%).

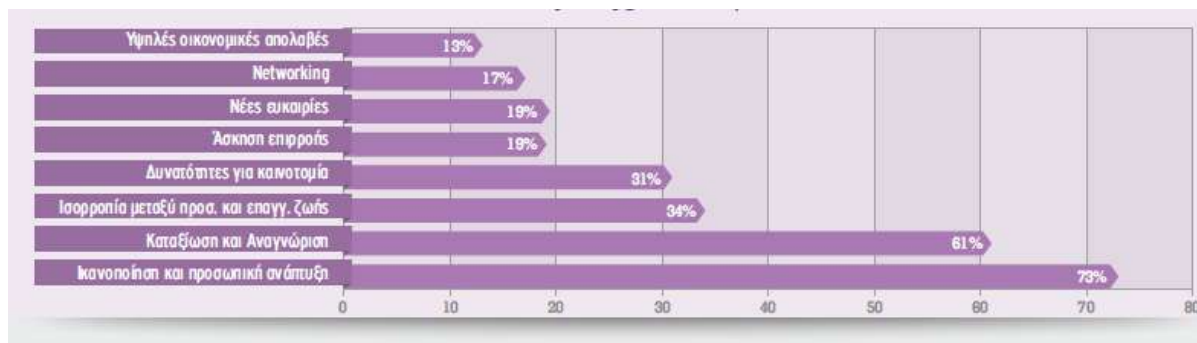
Διάγραμμα 14: Χαρακτηριστικά που διακρίνουν τις Εργαζόμενες Γυναίκες



Επιπλέον, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η ικανοποίηση και η προσωπική ανάπτυξη αποτελεί τη σημαντικότερη ανταμοιβή για τις γυναίκες. Περισσότερες από 7 στις 10 επέλεξαν τη συγκεκριμένη απάντηση, ενώ πιο χαμηλά, αλλά με εξίσου σημαντικό ποσοστό (61%) ακολούθησε η καταξίωση και αναγνώριση. Επίσης, τόσο η ισορροπία μεταξύ προσωπικής και επαγγελματικής ζωής (34%) όσο και η δυνατότητα καινοτομίας (31%) που τους παρέχει η υψηλή διοικητική τους θέση αποτελούν σημαντικά κίνητρα για μια επιτυχημένη καριέρα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι μόλις το 13% των ερωτηθεισών επέλεξαν τις οικονομικές απολαβές, εύρημα που εν μέρει καταρρίπτει το στερεότυπο ότι «οι οικονομικές απολαβές αποτελούν το μεγαλύτερο κίνητρο για μια επιτυχημένη καριέρα».



Διάγραμμα 15: Τι Αποκομίζουν οι Γυναίκες από την Εργασία τους;



## 2.5 Γυναικείοι Αγροτικοί Συνεταιρισμοί

Οι γυναικείοι Συνεταιρισμοί αποτελούν την πλέον συνήθη μορφή επιχειρηματικής δραστηριότητας των αγροτισσών σε παραγωγικού χαρακτήρα απασχολήσεις. Σε αυτό συνέτεινε και η πολιτική των φορέων που προωθούσε, μέσα από τη συνεταιριστική κυρίως μορφή, την ανάπτυξη των επιχειρηματικών πρωτοβουλιών των αγροτισσών και όχι τυχαία.

Οι πρώτοι γυναικείοι συνεταιρισμοί δημιουργήθηκαν στη δεκαετία του 1950 από τη Διεύθυνση Γεωργικών Εφαρμογών του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, χωρίς ιδιαίτερες αξιώσεις σε αποτελεσματικότητα και δυνατότητες επιβίωσης. Η δυναμική εποχή της ίδρυσής τους άρχισε το 1983, με την ίδρυση του πρώτου συνεταιρισμού στην Πέτρα της Λέσβου, με την υποστήριξη της Γενικής Γραμματείας Ισότητας του Υπουργείου Ανάπτυξης.

Φορείς στήριξης για την οργάνωση και λειτουργία των γυναικείων συνεταιρισμών είναι, εκτός από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας, το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (Διεύθυνση Αγροτικής Οικιακής Οικονομίας) και η ΠΑΣΕΓΕΣ. Και άλλοι φορείς συμβάλλουν επίσης στην κινητοποίηση, ενθάρρυνση και στήριξη του γυναικείου πληθυσμού των αγροτικών περιοχών για τη σύσταση συνεταιρισμών, όπως ο ΕΟΜΜΕΧ, ο ΟΑΕΔ, οι αναπτυξιακές εταιρείες που λειτουργούν στις περιφέρειες και άλλοι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς.

Οι φορείς αυτοί στηρίζουν τους συνεταιρισμούς διοργανώνοντας προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης των μελών τους, παρέχοντας συμβουλευτική βοήθεια σε ζητήματα οργάνωσης και διαχείρισης του συνεταιρισμού, σε φορολογικά και νομικά θέματα, σε θέματα διαφήμισης και εμπορίας των προϊόντων τους. Το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, μέσω της Διεύθυνσης Αγροτικής Οικονομίας, στήριξε αρκετές φορές οικονομικά γυναικείους



συνεταιρισμούς, με επιδότηση του ενοικίου των εργαστηρίων ή των καταστημάτων πώλησης που διαθέτουν. Οι φορείς αυτοί διοργανώνουν επίσης ημερίδες για ενημέρωση, εμπύχωση, ευαισθητοποίηση και ανταλλαγή εμπειριών και πληροφοριών μεταξύ των γυναικών που συμμετέχουν σε συνεταιριστικές ομάδες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στα πλαίσια της αγροτικής της πολιτικής και της προώθησης της ισότητας των ευκαιριών, υποστηρίζει τις γυναικείες δράσεις και μέσω αυτών και τους γυναικείους συνεταιρισμούς. Οι επενδύσεις που ενισχύονται στην περίπτωση των γυναικείων συνεταιρισμών αφορούν επενδύσεις αγροτουριστικού και αγροβιοτεχνικού-οικοτεχνικού χαρακτήρα. Οι πρώτες αναφέρονται σε επενδύσεις τουριστικών καταλυμάτων και κέντρων εστίασης και αναψυχής. Οι δεύτερες σε επενδύσεις για τη δημιουργία μικρών επιχειρήσεων παρασκευής, επεξεργασίας και συντήρησης ειδών διατροφής, εργαστηρίων για την κατασκευή τοπικών παραδοσιακών προϊόντων, τη δημιουργία χώρων για την έκθεση και πώληση προϊόντων, την εφοδιαστική (catering) κ.λ.π

Στην Ελλάδα σήμερα λειτουργούν περισσότεροι από 200 γυναικείοι αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί, οι οποίοι δραστηριοποιούνται στη μεταποίηση τοπικών προϊόντων, στην παραγωγή ειδών οικοτεχνίας και στην προσφορά υπηρεσιών αγροτουρισμού. Οι γυναίκες, αξιοποιώντας τα 55 αγνά και ποιοτικά προϊόντα της ελληνικής γης, αναβιώνουν τον υπέροχο διατροφικό πολιτισμό που κληρονόμησαν και με παραδοσιακούς τρόπους παράγουν τρόφιμα υψηλής θρεπτικής αξίας, ασφαλή και υγιεινά.

Σε σύντομο χρονικό διάστημα όμως αποδεικνύεται ότι οι γυναικείοι συνεταιρισμοί, με την αγροτική, βιοτεχνική, οικοτεχνική παραγωγή, την κατασκευή και εμπορία προϊόντων πολιτιστικής κληρονομιάς, τη βιολογική γεωργία καταφέρνουν να θέσουν σε κίνηση τις τοπικές πηγές πλούτου, διαδραματίζοντας παράλληλα καθοριστικό ρόλο στη συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στην ύπαιθρο.

## **2.6 Κίνητρα Ανάπτυξης Γυναικείας Επιχειρηματικότητας**

Σε όλα τα ερευνητικά προγράμματα το στοιχείο που έχει μεγάλη σημασία είναι η διαφορά ανάμεσα στην επιχειρηματικότητα ανάγκης και στην επιχειρηματικότητα ευκαιρίας. Στις αναπτυσσόμενες χώρες ισχύουν περισσότερο οι λόγοι ανάγκης, καθώς φαίνεται ότι μια εργασιακή σχέση με τον καθιερωμένο μισθό δεν είναι και τόσο ικανοποιητική. Δεν ισχύει όμως το ίδιο και με τις αναπτυγμένες χώρες, όπου το ποσοστό των γυναικών που προτιμούν μια καθιερωμένη εργασιακή σχέση με μισθό και καριέρα είναι αρκετά μεγάλο. Αναφέρεται επίσης



ότι σε επιχειρήσεις, ιδιωτικές και δημόσιες, οι μητέρες εργαζόμενες έχουν και τα ανάλογα πλεονεκτήματα. Λόγω των παραπάνω παραγόντων, οι περισσότερες γυναίκες δεν στρέφονται σε μία επιχειρηματική δραστηριότητα αλλά αντίθετα προτιμούν μία θέση σε κάποια επιχείρηση ως υπάλληλοι και κυρίως όταν εκλείπουν ταυτόχρονα και κάποιες ευκαιρίες οι οποίες θα μπορούσαν να δημιουργήσουν μία σημαντική αλλαγή συμπεριφοράς του γυναικείου φύλου.

Οι βασικοί λόγοι που μπορούν να οδηγήσουν μια γυναίκα στο ξεκίνημα μιας δικής της επιχείρησης είναι αρχικά, η οικονομική της αποκατάσταση. Οι επιχειρηματίες προσδοκούν μια απόδοση της επένδυσης, η οποία θα τους αποζημιώσει όχι μόνο από άποψη χρόνου και χρήματος, αλλά θα τους ανταμείψει για τους κινδύνους και τις πρωτοβουλίες που έχουν αναλάβει κατά την επιχειρηματική τους δραστηριότητα. Εξίσου σημαντικός παράγοντας είναι και η ανεξαρτησία. Η ελευθερία για ανεξάρτητη εργασία είναι οπωσδήποτε, μια άλλη ανταμοιβή και κίνητρο της επιχειρηματικότητας. Επιπλέον, το ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο αντικείμενο και τέλος, προσωπικοί- οικογενειακοί λόγοι.

## 2.7 Ανασταλτικοί Παράγοντες Ανάπτυξης Γυναικείας Επιχειρηματικότητας

Αρκετές μελέτες έχουν γίνει πάνω στο ζήτημα της γυναικείας επιχειρηματικότητας, συμπεριλαμβάνοντας τα διάφορα εμπόδια και τις προκλήσεις στην επιχειρηματική της πορεία. Οι βασικοί λοιπόν παράγοντες που επηρεάζουν σημαντικά την ίδρυση μιας επιχείρησης από γυναίκες, είναι κοινωνικού, οικονομικού πολιτικού περιβάλλοντος, της υποδομής και της αναδυόμενης αγοράς.

Αναλυτικότερα παρουσιάζονται παρακάτω οι ανασταλτικοί παράγοντες:

1. *Έλλειψη διαθέσιμου χρόνου:* Οι οικογενειακές υποχρεώσεις δεν σταματούν ποτέ για την γυναίκα. Οι γυναίκες έχουν ακόμα το κύριο βάρος και την ευθύνη του σπιτιού. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο οι γυναίκες επιχειρηματίες δυσκολεύονται αρκετά να συνδυάσουν αρμονικά τα θέματα της οικογένειας και της δουλειάς. Πρέπει να επισημάνουμε μάλιστα, ότι η είσοδός τους στην αυτοαπασχόληση καθυστερεί και εμποδίζεται μέχρι την ενηλικίωση των παιδιών τους
2. *Παραδοσιακά στερεότυπα:* Παρά την αύξηση των γυναικών στον επιχειρηματικό τομέα και παρά τις γνώσεις και τις ικανότητές τους, φαίνεται να αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες οι οποίες ενισχύονται από την κοινωνική θέση της γυναίκας και από τα



πολιτισμικά και κοινωνικά στερεότυπα, προβάλλοντας τον άνδρα επιχειρηματία ως κάτι το «φυσιολογικό» ενώ την γυναίκα επιχειρηματία ως κάτι το «διαφορετικό» και «περίεργο».

3. *Έλλειψη κεφαλαίων:* Βασικό πρόβλημα στο ξεκίνημα μιας επιχείρησης είναι το χρηματικό, αλλά και γνωστικό κεφάλαιο. Ένα μεγάλο μέρος των γυναικών απασχολείται σε κλάδους που παρέχουν χαμηλό εισόδημα. Το γεγονός αυτό καθιστά δύσκολη τη συγκέντρωση του απαιτούμενου χρηματικού κεφαλαίου. Επιπλέον, οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί δείχνουν αρκετά επιφυλακτικοί στην δανειοδότηση γυναικείων επιχειρήσεων.
4. *Έλλειψη δικτύωσης και η κοινωνική θέση της γυναίκας:* Η σημασία των κοινωνικών δικτύων για έναν επιχειρηματία είναι μεγάλη. Η γυναίκα όμως αφιερώνει περισσότερο χρόνο στις προσωπικές της σχέσεις, στη σχέση δηλαδή με την οικογένεια, παρά στην κοινωνική δικτύωση.
5. *Έλλειψη εμπειριών:* Ιδανική συνθήκη είναι να διαθέτει κάποιος πολλές τεχνικές και διοικητικές γνώσεις, ικανότητες και ταλέντα. Για εκείνον όμως που δεν συγκεντρώνει τα παραπάνω χαρακτηριστικά, ιδανική λύση είναι η εμπειρία. Η γυναίκα συχνά λόγω της ανασφάλειας της, η οποία προκύπτει από την έλλειψη εμπειριών, διστάζει να στραφεί ως προς την επιχειρηματικότητα.
6. *Έλλειψη επιχειρηματικών προτύπων:* Η κοινωνία είναι λιγότερο ανοιχτή στην αποδοχή την γυναίκας επιχειρηματία, καθώς και τα πρότυπα επιτυχημένων γυναικών επιχειρηματιών δεν προβάλλονται καθόλου ή δεν προβάλλονται με τον σωστό τρόπο.

Επιπλέον, ένα συχνό φαινόμενο, το οποίο αφορά ιδιαίτερα την χώρα μας, είναι πως παρά τα υψηλά προσόντα που διαθέτουν αρκετές εργαζόμενες γυναίκες, αντιμετωπίζουν δυσκολία ώστε να ανέλθουν σε ανώτερες διοικητικές θέσεις. Αυτός είναι και ο βασικός λόγος που το μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών στρέφεται στον δημόσιο τομέα.

Τα εμπόδια για την εξέλιξη και την πρόοδο της γυναίκας στον χώρο εργασίας είναι πολλά. Τα κυριότερα μάλιστα από αυτά είναι:

- Οι διαφορές στο διοικητικό στυλ
- Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις



- Οι πρακτικές διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού
- Η ισορροπία εργασίας και προσωπικής ζωής

Αυτό λοιπόν το φράγμα, ονομάζεται «φαινόμενο της γυάλινης οροφής». Το φαινόμενο της «γυάλινης οροφής» είναι υπαρκτό σε όλους τους κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Σύμφωνα με έρευνες και στοιχεία που μας δίνονται από το ΚΕΘΙ, σε επιχειρήσεις που φθάνουν περίπου τους δέκα απασχολούμενους, οι γυναίκες ανέρχονται σε ποσοστό 36,1%, αλλά περίπου το 17,7% κατέχει μισθολογικά- ιεραρχικά ανώτερες θέσεις εργασίας, θέσεις που ανήκουν στο ανώτερο 10% της μισθολογικής κλίμακας των επιχειρήσεων.

Η σχέση μεταξύ της «γυάλινης οροφής» και του μεγέθους της επιχείρησης είναι ανάλογη. Δηλαδή, όσο μεγαλύτερο το μέγεθός της, τόσο αυξάνεται και το συγκεκριμένο φαινόμενο. Στις μικρότερες χαρακτηριστικά επιχειρήσεις, που αποτελούνται από 10-49 εργαζόμενους, το 58% των γυναικών καλύπτουν ανώτατες θέσεις εργασίας των ανώτατων θέσεων που τους αναλογούν σύμφωνα με τη συνολική τους απασχόληση στην επιχείρηση. Στις μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις, που αποτελούνται από 50-99 εργαζόμενους, οι γυναίκες κατέχουν μόλις το 51% των ανώτατων θέσεων εργασίας που τους αναλογούν. Ενώ τέλος, στις μεγαλύτερες επιχειρήσεις που αποτελούνται δηλαδή από 100+ εργαζόμενους, το σύνολο των ανώτατων θέσεων που τους αναλογούν ανέρχεται σε 30%, δυσκολίες που φθάνουν σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό.

Ιδιαίτερα σημαντικό να αναφέρουμε είναι πως με τον πέρασμα των χρόνων έκαναν την εμφάνισή τους και άλλοι παρόμοιο όροι όπως αυτός της «γυάλινης οροφής». Συγκεκριμένα, τέτοιος είναι ο όρος «sticky floor» (πάτωμα που κολλάει). Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει ακριβώς την ίδια κατάσταση με την περίπτωση της «γυάλινης οροφής», ίσως σε λίγο πιο απογοητευτικό βαθμό για τις δυσκολίες ανέλιξής τους στον χώρο της εργασίας. Τέλος, την αισιόδοξη πλευρά έρχεται να δώσει ο όρος «φαινόμενο του λαβύρινθου» (*labyrinth effect*) ο οποίος φανερώνει ότι παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η γυναίκα υπάρχει η λύση, η έξοδος από αυτόν τον λαβύρινθο.

## 2.8 Κοινωνικά Στερεότυπα

Τα στερεότυπα αποτελούν παγιωμένες αντιλήψεις που χαρακτηρίζουν ένα άτομο ή μία ομάδα, ή ακόμα και μία ολόκληρη κοινωνία. Η υιοθέτηση των στερεοτύπων συνδέεται έντονα με την απόδοση κάποιων χαρακτηριστικών που λειτουργούν ως στοιχεία διαφοροποίησης. Ένα τέτοιο



χαρακτηριστικό αποτελεί αυτό του φύλου. Οι κοινωνίες, από την αρχαιότητα μέχρι και την σημερινή εποχή, χαρακτηρίζονται από την έντονη ύπαρξη στερεοτυπικών αντιλήψεων γύρω από το φύλο. Έτσι, αποδίδουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ως προς τον άνδρα και την γυναίκα τα οποία υποστηρίζεται πως τους επηρεάζουν σε όλους τους τομείς της ζωής τους.

Παραδοσιακά λοιπόν, τα χαρακτηριστικά που προδίδουν ανεξαρτησία και δυναμισμό, αποδίδονται στο ανδρικό φύλο, ενώ αυτά της αδυναμίας και της γοητείας στο γυναικείο. Ταυτίστηκε κατά μία έννοια η θηλυκή πλευρά με την σεξουαλικότητα και την ανάγκη προστασίας. Πιο συγκεκριμένα στον άνδρα αποδίδονται χαρακτηριστικά όπως αυτά της αυτοπεποίθησης, της φιλοδοξίας, της ανταγωνιστικότητας και μιας γενικότερης ισχυρής προσωπικότητας. Αντίθετα, οι γυναίκες φαίνεται να δείχνουν αδύναμες, λιγότερο παραγωγικές, ακόμα και παθητικές.

Εξαιτίας αυτών των αντιλήψεων που υπήρχαν και οι οποίες συνεχίστηκαν, οι γυναίκες δεν είχαν μεγάλες προσδοκίες για τον εαυτό τους μη πιστεύοντας ακόμα και οι ίδιες πολλές φορές στις ικανότητές τους, σε αντίθεση με τους άνδρες οι οποίοι παρουσιάζονται δυναμικοί και διεκδικητικοί. Ακόμα και σήμερα συνεχίζουν να υπάρχουν στερεότυπα και προκαταλήψεις, τα οποία επηρεάζουν με τρόπο έντονο την είσοδο της γυναίκας προς την ηγεσία, δημιουργώντας μία αρνητικότητα που την ακολουθεί στον εργασιακό χώρο γενικότερα. Το φαινόμενο αυτό δεν σχετίζεται μόνο με την χώρα μας αλλά αποτελεί ένα παγκόσμιο ζήτημα.

Ο παράγοντας της απασχόλησης είναι πολύ σημαντικός για ένα άτομο τόσο σε οικονομικό, όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο. Ειδικότερα η είσοδος στον εργασιακό στίβο, το πρωταρχικό όφελος που προσφέρει είναι αναμφισβήτητα αυτό της οικονομικής σταθερότητας. Οι οικονομικές απολαβές που προσφέρονται ενισχύουν είτε το οικογενειακό είτε το ατομικό εισόδημα και προσφέρουν ένα αίσθημα ανεξαρτησίας στον εργαζόμενο. Η ανάγκη αυτή ήταν που ώθησε αρχικά και τις γυναίκες να αναζητήσουν την θέση τους στον εργασιακό χώρο. Ωστόσο δεν είναι το μοναδικό όφελος που προσφέρει η απασχόληση. Όταν το άτομο αισθάνεται ότι προσφέρει, αυτό συνεισφέρει στην ψυχολογική του ανάταση αφού έτσι νιώθει χρήσιμος. Ακόμα, ο χώρος της εργασίας προσφέρεται για την κοινωνικοποίηση των ατόμων.

Μελετώντας κανείς τους εργασιακούς χώρους θα ανακαλύψει μία δυσαναλογία ως προς το εργατικό δυναμικό. Η δυσαναλογία αυτή αφορά το φύλο των εργαζομένων. Έτσι, φαίνεται το μεγαλύτερο ποσοστό των θέσεων να καλύπτεται από άνδρες εργαζόμενους, ενώ οι γυναίκες αποτελούν μειονότητα. Αυτό εξηγείται αν αναλογισθεί κανείς τα όσα προαναφέρθηκαν περί



στερεότυπων. Για τους λόγους αυτούς, οι γυναίκες αντιμετωπίζονται ως λιγότερο παραγωγικές από τους άνδρες και με μικρότερη δυναμική.

Ωστόσο δεν μπορεί κανείς να παραβλέψει τα βήματα που έχουν γίνει ως προς την αλλαγή του φαινομένου αυτού. Η παρουσία της γυναίκας στους χώρους εργασίας έχει γίνει σαφώς πιο έντονη συγκριτικά με παρελθόντα έτη. Φαίνεται πως οι ίδιες προσπαθούν ολοένα και περισσότερο να διεκδικήσουν μία θέση στην αγορά εργασίας και σε μεγάλο ποσοστό τα καταφέρνουν. Ακόμα και εκεί όμως παρατηρούνται κάποια κωλύματα που σχετίζονται έντονα με τα κατάλοιπα των αντιλήψεων του παρελθόντος.

Η συμμετοχή των γυναικών στον τομέα της απασχόλησης έχει καλυτερεύσει όπως προείπαμε, ωστόσο ζητήματα που αφορούν την επαγγελματική τους πορεία παραμένουν σε έναν βαθμό άλυτα. Η φιλοδοξία τους λοιπόν για την απόκτηση μίας καλύτερης θέσης, δεν ικανοποιείται. Συγκεκριμένα, τα ανώτερα και ανώτατα στελέχη του μεγαλύτερου ποσοστού των επιχειρήσεων είναι άνδρες. Οι γυναίκες παραμένουν υφιστάμενες, καλύπτοντας θέσεις που δεν απαιτούν διοικητικά προσόντα. Αυτό συμβαίνει, διότι τόσο οι άνδρες εργαζόμενοι όσο και η κοινωνία γενικότερα θεωρούν πως οι γυναίκες υστερούν συγκριτικά με τους άνδρες στην επίλυση των προβλημάτων που προκύπτουν σε μία επιχείρηση. Αμφισβητείται, επομένως, η ικανότητά τους ως προς την διοίκηση και την ηγεσία.

Αναφορικά λοιπόν με τα παραπάνω, η επαγγελματική πορεία των γυναικών χαρακτηρίζεται από μία στασιμότητα. Έτσι, δύσκολα μία γυναίκα θα επιτύχει την ανέλιξή της στον εργασιακό χώρο, ακόμα και αν υπάρξει ανάγκη για κάλυψη μίας ανώτερης θέσης. Ακόμα και σε αυτή την περίπτωση, θα προτιμηθεί κάποιος άνδρας με λιγότερη εργασιακή εμπειρία από αυτή που πιθανά να έχει μία γυναίκα που εργάζεται ήδη στην επιχείρηση, θεωρώντας πως θα ανταπεξέλθει καλύτερα στα καθήκοντα που θα του ανατεθούν.

Συμπερασματικά, παρά τις εξελίξεις που έχουν παρατηρηθεί στον χώρο της εργασίας ως προς την έμφυλη διάκριση, τα κατάλοιπα των αντιλήψεων του παρελθόντος είναι ικανά να ανακόπτουν σε μεγάλο βαθμό την εργασιακή πορεία των γυναικών, με αποτέλεσμα, η εκπροσώπηση των γυναικών σε θέσεις κύρους στις επιχειρήσεις να παραμένει αδιέξοδη.

## **2.9 Σεξουαλική Παρενόχληση στον Χώρο Εργασίας**

Η σεξουαλική παρενόχληση είναι ο εκφοβισμός ή ο εξαναγκασμός σεξουαλικού χαρακτήρα και η ανεπιθύμητη ή ακατάλληλη υπόσχεση των ανταμοιβών σε αντάλλαγμα για τις



σεξουαλικές εύνοιες. Η σεξουαλική παρενόχληση περιλαμβάνει μια σειρά δράσεων από ήπιες παρενοχλήσεις μέχρι σεξουαλική κακοποίηση ή επίθεση. Συχνά, ο δράστης είναι σε θέση εξουσίας επί του θύματος (λόγω διαφοράς στο φύλο, στην ηλικία, ή λόγω κοινωνικών, πολιτικών, εκπαιδευτικών ή εργασιακών σχέσεων).

Ως αντικοινωνική συμπεριφορά πλέον η σεξουαλική παρενόχληση παραβιάζει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την αρχή περί ίσης μεταχείρισης καθώς και θεμελιώδη δικαιώματα του ατόμου στον τομέα της απασχόλησης. Ορισμένα βασικά στατιστικά στοιχεία για την σεξουαλική παρενόχληση στον χώρο εργασίας αναφέρονται παρακάτω:

- Το 79% των θυμάτων είναι γυναίκες
- Το 51% παρενοχλείται από έναν προϊστάμενο και το 49% από ένα συνάδελφο
- Οι μεγάλες επιχειρήσεις, το εμπόριο και ο τραπεζικός κλάδος είναι οι μεγαλύτερες βιομηχανίες όπου συμβαίνει σεξουαλική παρενόχληση
- Το 12% λαμβάνει απειλές απόλυσης εάν δεν συμμορφώνονται με τα αιτήματά τους
- Το 38% των περιπτώσεων διαπράχθηκε από κάποιον υψηλότερου βαθμού
- Οι στόχοι της σεξουαλικής παρενόχλησης είναι κυρίως γυναίκες ηλικίας κάτω των 40 ετών

Οι επιπτώσεις της σεξουαλικής παρενόχλησης στις γυναίκες είναι ποικίλες και επηρεάζουν αρνητικά την ψυχική και σωματική τους υγεία, την κοινωνική τους ζωή και την επαγγελματική τους πορεία. Πιο συγκεκριμένα στις αρνητικές συνέπειες περιλαμβάνονται τα ακόλουθα:

- Ψυχολογικό στρες και εξασθένιση της υγείας
- Μειωμένη εργασιακή επίδοση ως αποτέλεσμα συνθηκών στρες κι αυξημένος φόβος για μια επανάληψη της παρενόχλησης
- Η γυναίκα γίνεται αντικείμενο κριτικής και σχολιασμού
- Το θύμα γίνεται ο «κατηγορούμενος» και ο τρόπος ζωής και η ιδιωτική του ζωή υφίστανται συχνά επίθεση
- Απώλεια εμπιστοσύνης σε περιβάλλοντα παρόμοια με εκείνο όπου συνέβη η παρενόχληση
- Απώλεια εμπιστοσύνης στους τύπους ανθρώπων που καταλαμβάνουν παρόμοιες θέσεις με το άτομο που παρενοχλεί ή τους συναδέλφους του
- Μειωμένες ευκαιρίες για μάθηση και εξέλιξη στην εργασία
- Αναγκαστική αλλαγή θέσεων εργασίας κι ανεργία



### 3. Γυναικεία Επιχειρηματικότητα στην Περιφέρεια Ηπείρου

#### 3.1 Η Επιχειρηματικότητα στην Περιφέρεια της Ηπείρου

Η Περιφέρεια της Ηπείρου γεωγραφικά βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Ελλάδας και συνορεύει ανατολικά με την Μακεδονία και τη Θεσσαλία και νότια εκτείνεται μέχρι τον Αμβρακικό Κόλπο και την Περιφερειακή Ενότητα της Αιτωλοακαρνανίας. Αποτελείται από τέσσερις (4) Περιφερειακές Ενότητες (Π.Ε), την Π.Ε. Άρτας, την Π.Ε. Θεσπρωτίας, την Π.Ε. Ιωαννίνων και την Π.Ε. Πρέβεζας. Η έδρα της Περιφέρειας Ηπείρου είναι τα Ιωάννινα. Σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας απογραφής το 2011, ο μόνιμος πληθυσμός της Περιφέρειας της Ηπείρου ανέρχεται σε 336.856 άτομα και αποτελεί περίπου το 3,1% του πληθυσμού της χώρας.

Ο αριθμός των μικρομεσαίων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην Περιφέρεια της Ηπείρου ανέρχεται σε 30.854, με συνολικό κύκλο εργασιών 5.138.000 ευρώ. Από αυτές το 68% δραστηριοποιείται στον τριτογενή τομέα, το 25,4% στον δευτερογενή και το 6,3% στον πρωτογενή. Αναφέρεται εδώ ότι αν και ο τριτογενής τομέας συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη δράση, οι επιχειρήσεις του δευτερογενή και του πρωτογενή τομέα στην Περιφέρεια της Ηπείρου είναι αναλογικά περισσότερες σε σχέση με το σύνολο της χώρας. Στοιχείο ενδεικτικό της εξειδίκευσης στον αγροτικό τομέα, αλλά και στη μεταποίηση κυρίως αγροτικών προϊόντων. Τα 2/3 των εξαγωγών της περιφέρειας είναι τρόφιμα και κυρίως ιχθυώδη, γαλακτοκομικά, νωποί καρποί και φρούτα, κρέας και ζωντανά ζώα. Η ΕΕ-27 αποτελεί τον βασικό εξαγωγικό εταίρο για την Ήπειρο εδώ και αρκετά χρόνια.

Σχετικά με τους κλάδους εξειδίκευσης, αναφέρεται ότι η κύρια δραστηριότητα του πρωτογενή τομέα είναι η κτηνοτροφία (αιγοπροβατοτροφία και πτηνοτροφία), ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι υδατοκαλλιέργειες. Η περιοχή της Ηπείρου είναι η μοναδική που συνδυάζει ποικιλία υδάτινων μέσων, πολλά είδη εκτρεφόμενων ψαριών και πολλούς τρόπους και μεθόδους εκτροφής. Η Περιφέρεια Ηπείρου φιλοξενεί μεγάλες μονάδες ιχθυοκαλλιέργειας στην Ελλάδα (15%, με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση να παρατηρείται στις ακτές του Ιονίου) και υδατοκαλλιέργειας εσωτερικών νερών όπου σταθερά εδώ και χρόνια κατέχει την πρώτη θέση στην Ελλάδα (με συγκέντρωση στην περιοχή των Ιωαννίνων και της Πρέβεζας).

Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων μεταποίησης αφορούν στον κλάδο της βιομηχανίας τροφίμων (κυρίως μεταποίηση αγροτικών προϊόντων). Η Περιφέρεια της Ηπείρου διαθέτει σημαντικά



πλεονεκτήματα τόσο ως προς τις παραδοσιακές τουριστικές δραστηριότητες όσο και εναλλακτικού τουρισμού. Στα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής για την ανάπτυξη του τουρισμού σε κύρια εστία ανάπτυξης αναφέρονται οι καθαρές ακτές, οι περιοχές εξαιρετικού φυσικού κάλλους, τα αρχαιολογικά μνημεία, οι εθνικοί δρυμοί, η τοπική πολιτιστική παράδοση, κ.λπ.). Ο τουρισμός της περιοχής διακρίνεται σε θαλάσσιο, ειδικό, ορεινό). Εξαιτίας των γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών και των διαφορετικών κλιματολογικών συνθηκών που επικρατούν στις παραθαλάσσιες περιοχές και στην ενδοχώρα, επικράτησαν διαφορετικά πρότυπα τουρισμού. Το αποτέλεσμα είναι η ισόρροπη διασπορά των τουριστικών πόλων έλξης με μεγάλες δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης.

Η Ήπειρος αποτελεί μία από τις περιφέρειες της χώρας με τις υψηλότερες δαπάνες σε Έρευνα και Τεχνολογία ως ποσοστό του ΑΕΠ. Ωστόσο, εξακολουθεί να υστερεί σε σχέση με την ΕΕ27, ενώ ακόμη δεν έχει επιτευχθεί η αναμενόμενη αποτελεσματικότητα, σε σχέση με τις υποδομές και τις δαπάνες που αφορούν την Έρευνα και Καινοτομία. Συγκεκριμένα, οι δαπάνες Έρευνας και Ανάπτυξης αντιπροσωπεύουν το 0,85% του ΑΕΠ της περιφέρειας, ποσοστό μεγαλύτερο του εθνικού μέσου όρου (0,67%), όταν ο μέσος κοινοτικός όρος (EU 27) είναι 2,05%. Τα ποσοστά αυτά χαρακτηρίζονται χαμηλά σε σχέση με το στόχο της ΕΕ 2020 για δαπάνες σε Έρευνα και Καινοτομία (3% του ΑΕΠ), όσο και με τον εθνικό στόχο του Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων για το 2020 (1,2% του ΑΕΠ).

Το 96% της ερευνητικής δραστηριότητας στην Ήπειρο διεξάγεται στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Η ενίσχυση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στην έρευνα αποτελεί για όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας βασική πρόκληση στην νέα προγραμματική περίοδο. Το υπόλοιπο 3% της ερευνητικής δραστηριότητας διεξάγεται με κρατική χρηματοδότηση με έρευνα που πραγματοποιείται από τα Ερευνητικά Κέντρα της περιφέρειας, για τα οποία καταγράφεται αυξητική τάση συμμετοχής τους στη συνολική ερευνητική δράση, χωρίς όμως να επιτυγχάνεται η επιθυμητή δικτύωσή τους.

Ειδικότερα για την λειτουργία των Ερευνητικών Κέντρων, σημειώνεται ότι δημιουργούν μία σημαντική δεξαμενή γνώσης που συμβάλει στην οικονομική και επιχειρηματική ανάπτυξη, ενισχύει τη δημιουργία συνεργασιών μεταξύ ερευνητικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων, τη μεταφορά τεχνογνωσίας προς τη βιομηχανία και την πραγματική οικονομία γενικότερα, καθώς και την δημιουργία νέων προϊόντων ως αποτέλεσμα ερευνητικής εργασίας και καινοτόμων προσεγγίσεων.



Στην Περιφέρεια Ηπείρου λειτουργεί το Επιστημονικό και Τεχνολογικό Πάρκο Ηπείρου (Ε.ΤΕ.Π.Η.) με κύριο ρόλο τη διάχυση της τεχνογνωσίας που παράγεται στην ακαδημαϊκή κοινότητα και τα ερευνητικά κέντρα / ινστιτούτα, στοχεύοντας στη δημιουργία ενός νέου πόλου ανάπτυξης στην περιοχή.

Στον τομέα των ανθρώπινων πόρων η Ήπειρος σημειώνει ικανοποιητικές επιδόσεις σε εθνικό επίπεδο για την Επιστήμη και Τεχνολογία, ενώ αποτελεί μία από τις περιφέρειες με το μεγαλύτερο αριθμό ερευνητών και απασχολούμενων σε τομείς έρευνας και καινοτομίας.

Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας των επιχειρήσεων επιτυγχάνεται με την ένταξη εργαλείων Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον της περιφέρειας. Οι επιχειρήσεις ΤΠΕ που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, αφορούν κυρίως τη συντήρηση και υποστήριξη λογισμικού για τις κρατικές υπηρεσίες καθώς και για τις άλλες τοπικές επιχειρήσεις, ενώ τα περιφερειακά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Ηπείρου) δραστηριοποιούνται στον τομέα των ΤΠΕ στην εκπαίδευση και έρευνα, το έργο τους όμως παραμένει συνδεδεμένο σε περιορισμένο βαθμό με τους κύριους τομείς παραγωγής (γεωργία / δασοκομία, τρόφιμα και ποτά).

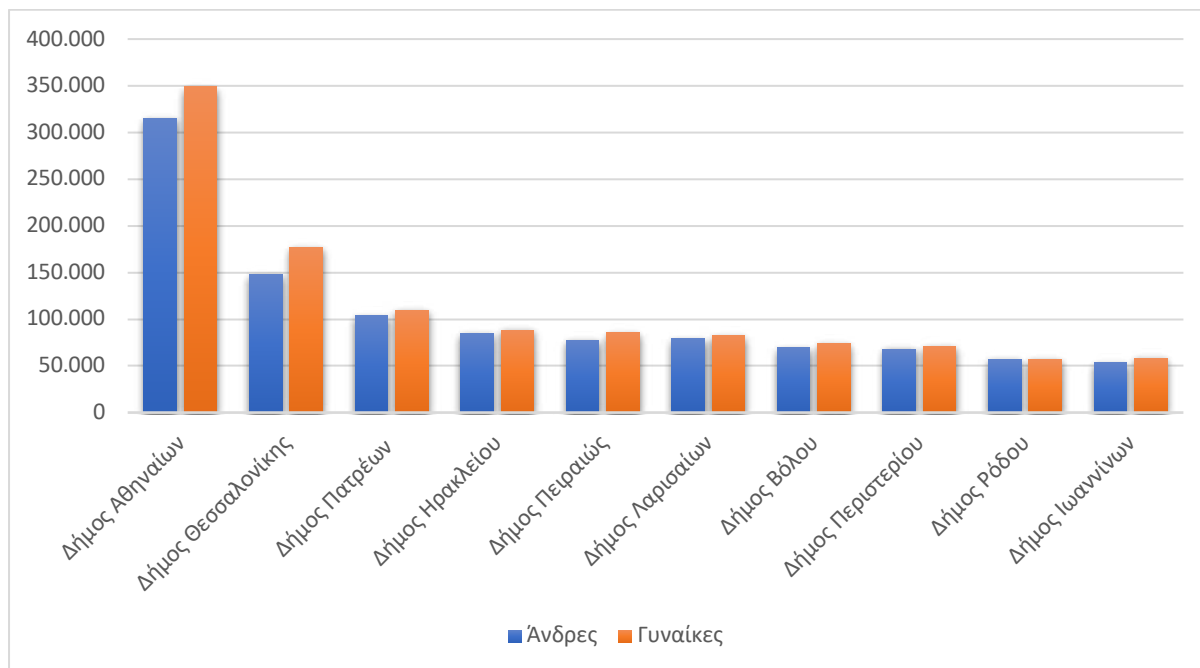
### **3.2 Καταγραφή Κοινωνικοοικονομικού Προφίλ του Γυναικείου Δυναμικού της Περιφέρειας Ηπείρου**

Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) για το έτος 2011, ο μόνιμος πληθυσμός της Ελλάδας ανέρχεται σε 10.816.286 άτομα από τα οποία 5.303.223 (49%) είναι άνδρες και 5.513.063 (51%) είναι γυναίκες. Στην Περιφέρεια της Ηπείρου τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 49,20% και 50,8% και όπως φαίνεται η διάρθρωση του πληθυσμού είναι εφάμιλλη με αυτή της χώρας.

Η έδρα της περιφέρειας, η πόλη των Ιωαννίνων, ανήκει στους 10 μεγαλύτερους δήμους της Ελλάδας (συγκεκριμένη έχει τη δέκατη θέση) με συνολικό πληθυσμό 112.486 άτομα, εκ των οποίων το 48% είναι άνδρες και το 52% γυναίκες.

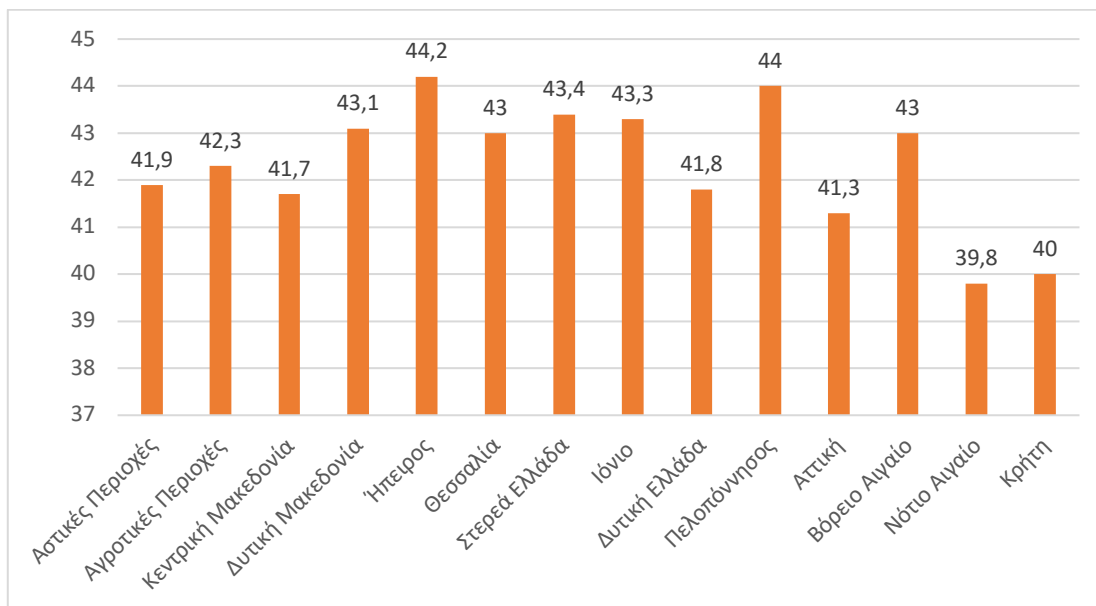


Διάγραμμα 16: Μόνιμος Πληθυσμός των 10 μεγαλύτερων Δήμων κατά φύλο



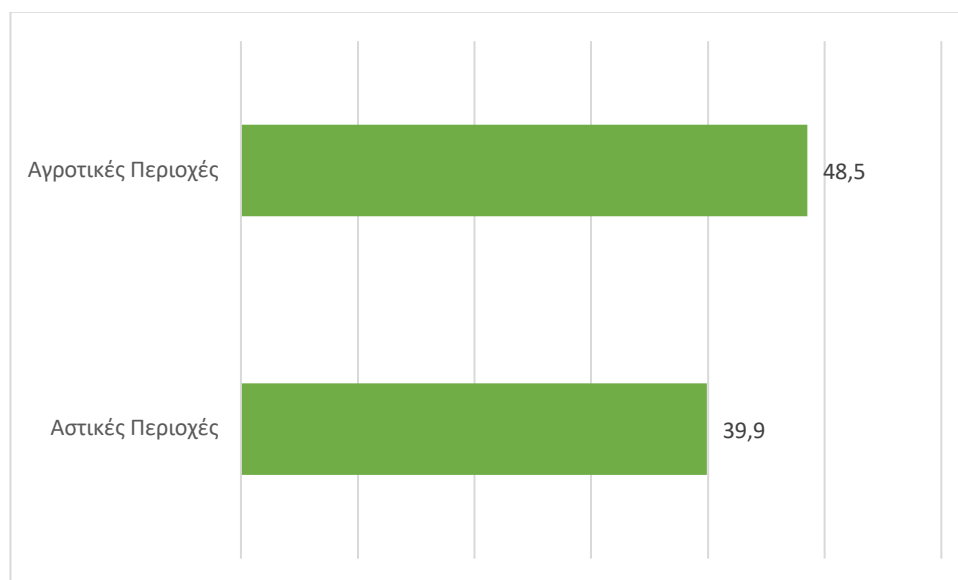
Η Περιφέρεια Ηπείρου, όπως φαίνεται και από το διάγραμμα που ακολουθεί, παρουσιάζει τη μεγαλύτερη μέση ηλικία (44,2 έτη) του μόνιμου πληθυσμού της χώρας. Η δημογραφική γήρανση του πληθυσμού της Περιφέρειας της Ηπείρου, προκαλεί προβλήματα σε τομείς της κοινωνίας, της οικονομίας, της υγείας, του ασφαλιστικού συστήματος.

Διάγραμμα 17: Μέση ηλικία Μόνιμου Πληθυσμού κατά Περιφέρεια



Στη συνέχεια για την Περιφέρεια της Ηπείρου παρουσιάζεται με τη μορφή διαγράμματος η μέση ηλικία κατά αστικότητα, όπου προκύπτει ότι στις αγροτικές περιοχές σε σχέση με τις αστικές περιοχές της Ηπείρου κατοικούν άτομα μεγαλύτερης ηλικίας.

Διάγραμμα 18: Μέση ηλικία κατά αστικότητα



Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τους 10 Δήμους με τη μεγαλύτερη μέση ηλικία.



Πίνακας 1: Δήμοι με τη μεγαλύτερη μέση ηλικία

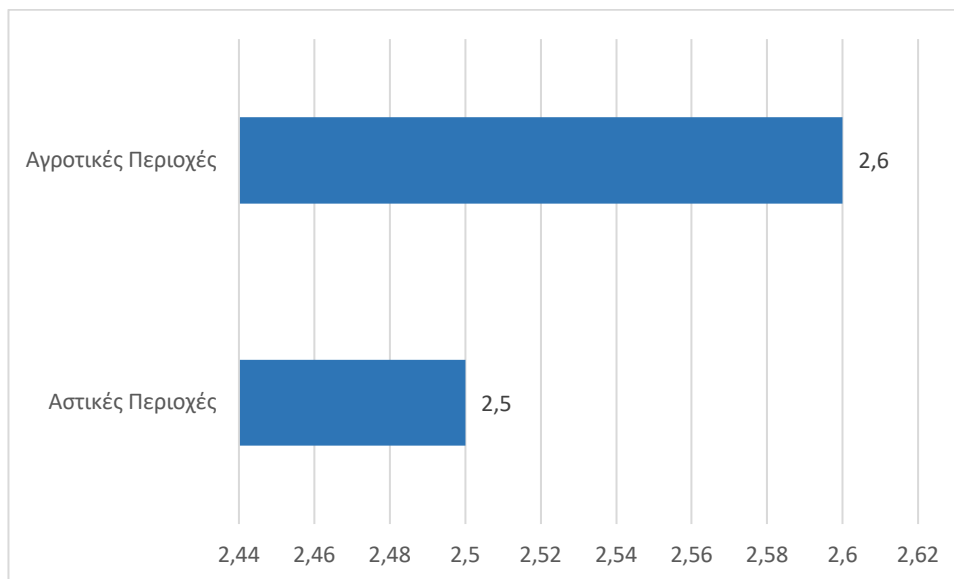
Περιφερειακή Ενότητα	Δήμος	Μέση Ηλικία
Άρτας	Κεντρικών Τζουμέρκων	57,9
Μήλου	Κιμώλου	55,7
Αρκαδίας	Γορτυνίας	54,8
Καρδίτσας	Αργιθέας	54,3
Λασιθίου	Οροπεδίου Λασιθίου	54,1
Ιωαννίνων	Δωδώνης	53,6
Καρδίτσας	Λίμνης Πλαστήρα	53,6
Άρτας	Γεωργίου Καραϊσκάκη	53,3
Ευρυτανίας	Αγράφων	53,3
Λευκάδας	Μεγανησίου	52,9

Όπως φαίνεται δύο Δήμοι της Περιφερειακής Ενότητας Άρτας και ένας Δήμος της Περιφερειακής Ενότητας Ιωαννίνων ανήκουν στους Δήμους με τη μεγαλύτερη μέση ηλικία. Η μεγαλύτερη μέση ηλικία 57,9 έτη παρουσιάζεται στο Δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων της Περιφερειακής Ενότητας Άρτας.

Όπως προκύπτει από το Διάγραμμα 19, το μέσο μέγεθος του νοικοκυριού στην Περιφέρεια της Ηπείρου είναι μεγαλύτερο στις αγροτικές (2,6 άτομα) από ότι στις αστικές περιοχές (2,5 άτομα). Ίδιες τιμές με αυτές των περιοχών της Ηπείρου εμφανίζονται και στο σύνολο της χώρας, όπου με εξαίρεση την Στερεά Ελλάδα και το Νότιο Αιγαίο στις υπόλοιπες Περιφέρειες ο αριθμός των μελών των νοικοκυριών είναι πάντα μεγαλύτερος στις αγροτικές περιοχές.



Διάγραμμα 19: Μέγεθος Νοικοκυριού κατά Αστικότητα στην Περιφέρεια της Ηπείρου



Από το σύνολο του πληθυσμού της Περιφέρειας της Ηπείρου οικονομικά ενεργό είναι το 34,61% (116.615,6 άτομα). Όπως προκύπτει και από τον παρακάτω πίνακα που παρουσιάζει την απασχόληση ανά επαγγελματικό κλάδο, το μεγαλύτερο ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της Ηπείρου (30,34%) απασχολείται στο Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών, μεταφορές και αποθήκευση, δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης. Ακολουθούν οι κλάδοι Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα με ποσοστό 24,55% και Γεωργία, δασοκομία και αλιεία με ποσοστό 18,19%. Σημαντικά είναι και τα ποσοστά των απασχολούμενων στους κλάδους Ορυχεία, λατομεία, βιομηχανία, παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού, κλιματισμού και νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης (8%) και Κατασκευές (6,71%). Τα χαμηλότερα ποσοστά εμφανίζονται στους κλάδους Ενημέρωση και επικοινωνία (0,57%) και Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (0,13%).

Πίνακας 2: Απασχόληση κατοίκων Περιφέρειας Ηπείρου ανά κλάδο

Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	21.222,1
-------------------------------	----------



Ορυχεία, λατομεία, βιομηχανία, παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού, κλιματισμού και νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	9.342,0
Κατασκευές	7.834,0
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετών, μεταφορές και αποθήκευση, δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης	35.385,6
Ενημέρωση και επικοινωνία	665,9
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	1.252,4
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	162,6
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	7.322,0
Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα	28.636,5



Τέχνες, διασκέδαση, ψυχαγωγία, άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών, μη διαφοροποιημένες δραστηριότητες νοικοκυριών που αφορούν την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για ίδια χρήση, δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών	4.792,6
<b>Σύνολο Απασχόλησης</b>	<b>116.615,6</b>

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει την κατάσταση ασχολίας του πληθυσμού της Περιφέρειας της Ηπείρου ανά φύλο και ηλικιακή ομάδα για το έτος 2011. Από το σύνολο του πληθυσμού της περιφέρειας οικονομικά ενεργό είναι το 38,5%. Από αυτούς το 61,2% είναι άντρες και το 38,8 % είναι γυναίκες. Οι γυναίκες αποτελούν το 50,78% του πληθυσμού της Περιφέρειας Ηπείρου ήτοι 171.081 γυναίκες, από τις οποίες μόλις ποσοστό 29,43% είναι οικονομικά ενεργές.



Πίνακας 3: Κατάσταση ασχολίας πληθυσμού Περιφέρειας Ηπείρου κατά φύλο και ηλικιακή ομάδα

Περιγραφή τόπου μόνιμης διαμονής/ φύλο και ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Οικονομικά ενεργοί					Οικονομικά μη ενεργοί					
		Σύνολο	Απασχολούμενοι	Άνεργοι			Σύνολο	Μαθητές- σπουδαστές	Συνταξιούχοι	Εισοδηματίες	Οικιακά	Λοιποί
				Σύνολο	Πρώην απασχολούμενοι	"Νέοι"						
<b>ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ</b>	<b>336.856</b>	<b>129.712</b>	<b>106.053</b>	<b>23.659</b>	<b>14.621</b>	<b>9.038</b>	<b>207.144</b>	<b>54.209</b>	<b>93.852</b>	<b>597</b>	<b>34.555</b>	<b>23.931</b>
0-14	44.885	0	0	0	0	0	44.885	27.561	0	0	23	17.301
15-19	17.689	1.359	470	889	116	773	16.330	15.644	0	0	219	467
20-24	19.775	8.569	4.476	4.093	1.005	3.088	11.206	9.124	0	4	842	1.236
25-29	20.060	15.977	11.080	4.897	2.005	2.892	4.083	1.364	0	21	1.901	797
30-34	22.179	18.451	14.806	3.645	2.507	1.138	3.728	335	0	25	2.810	558
35-39	22.456	18.590	15.835	2.755	2.287	468	3.866	100	0	50	3.148	568
40-44	23.214	18.922	16.592	2.330	2.007	323	4.292	52	460	57	3.314	409
45-49	20.792	15.760	13.988	1.772	1.559	213	5.032	29	1.041	67	3.528	367
50-54	22.792	14.829	13.183	1.646	1.518	128	7.963	0	2.935	107	4.581	340
55-59	21.871	10.589	9.443	1.146	1.131	15	11.282	0	6.098	106	4.735	343
60-64	22.161	5.334	4.867	467	467	0	16.827	0	11.523	78	4.814	412
65-69	17.854	934	915	19	19	0	16.920	0	14.760	28	1.901	231
70-74	19.660	264	264	0	0	0	19.396	0	17.978	28	1.183	207
75+	41.468	134	134	0	0	0	41.334	0	39.057	26	1.556	695
<b>Άνδρες</b>	<b>165.775</b>	<b>79.367</b>	<b>65.266</b>	<b>14.101</b>	<b>9.164</b>	<b>4.937</b>	<b>86.408</b>	<b>26.018</b>	<b>46.923</b>	<b>438</b>	<b>212</b>	<b>12.817</b>
0-14	23.161	0	0	0	0	0	23.161	14.138	0	0	0	9.023
15-19	8.662	920	345	575	90	485	7.742	7.360	0	0	0	382
20-24	9.462	4.885	2.669	2.216	578	1.638	4.577	3.566	0	3	9	999
25-29	10.202	8.927	6.377	2.550	1.048	1.502	1.275	694	0	10	17	554
30-34	11.425	10.895	8.886	2.009	1.357	652	530	174	0	19	14	323
35-39	11.397	10.929	9.410	1.519	1.269	250	468	48	0	45	21	354
40-44	11.773	11.167	9.725	1.442	1.257	185	606	24	275	41	17	249



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ  
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ  
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Interreg  
Greece-Italy  
European Regional Development Fund



EUROPEAN UNION

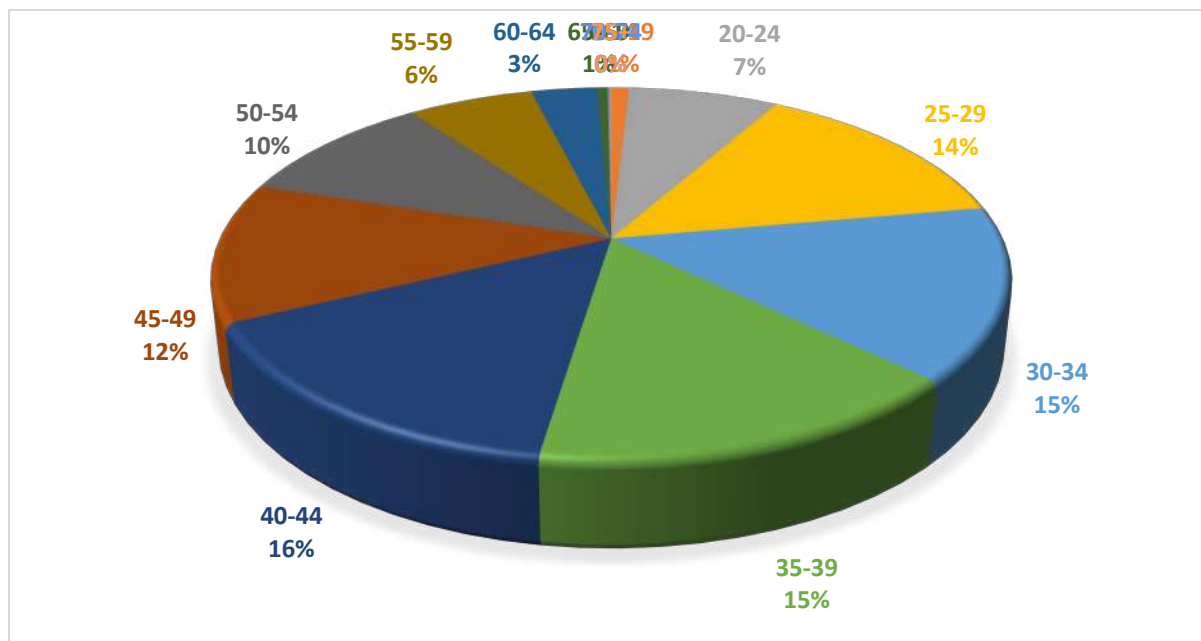


Icon Women-En

45-49	10.612	9.655	8.453	1.202	1.075	127	957	14	652	54	17	220
50-54	11.750	9.780	8.560	1.220	1.135	85	1.970	0	1.680	72	24	194
55-59	11.186	7.517	6.568	949	936	13	3.669	0	3.361	89	29	190
60-64	11.072	3.700	3.297	403	403	0	7.372	0	7.083	58	35	196
65-69	8.753	687	671	16	16	0	8.066	0	7.968	21	10	67
70-74	9.048	203	203	0	0	0	8.845	0	8.794	17	6	28
75+	17.272	102	102	0	0	0	17.170	0	17.110	9	13	38
<b>Γυναικες</b>	<b>171.081</b>	<b>50.345</b>	<b>40.787</b>	<b>9.558</b>	<b>5.457</b>	<b>4.101</b>	<b>120.736</b>	<b>28.191</b>	<b>46.929</b>	<b>159</b>	<b>34.343</b>	<b>11.114</b>
0-14	21.724	0	0	0	0	0	21.724	13.423	0	0	23	8.278
15-19	9.027	439	125	314	26	288	8.588	8.284	0	0	219	85
20-24	10.313	3.684	1.807	1.877	427	1.450	6.629	5.558	0	1	833	237
25-29	9.858	7.050	4.703	2.347	957	1.390	2.808	670	0	11	1.884	243
30-34	10.754	7.556	5.920	1.636	1.150	486	3.198	161	0	6	2.796	235
35-39	11.059	7.661	6.425	1.236	1.018	218	3.398	52	0	5	3.127	214
40-44	11.441	7.755	6.867	888	750	138	3.686	28	185	16	3.297	160
45-49	10.180	6.105	5.535	570	484	86	4.075	15	389	13	3.511	147
50-54	11.042	5.049	4.623	426	383	43	5.993	0	1.255	35	4.557	146
55-59	10.685	3.072	2.875	197	195	2	7.613	0	2.737	17	4.706	153
60-64	11.089	1.634	1.570	64	64	0	9.455	0	4.440	20	4.779	216
65-69	9.101	247	244	3	3	0	8.854	0	6.792	7	1.891	164
70-74	10.612	61	61	0	0	0	10.551	0	9.184	11	1.177	179
75+	24.196	32	32	0	0	0	24.164	0	21.947	17	1.543	657

Στο διάγραμμα που ακολουθεί φαίνεται ότι τα μεγαλύτερα ποσοστά των οικονομικά ενεργών γυναικών στην Περιφέρεια εμφανίζονται στις ηλικιακές ομάδες 40-44 (16%), 30-34 (15%), 35-39 (15%), 25-29 (14%), 45-49 (12%).

Διάγραμμα 20: Οικονομικά ενεργός γυναικείος πληθυσμός Περιφέρειας Ηπείρου ανά ηλικιακή ομάδα



Σύμφωνα με τον Πίνακα 4 που ακολουθεί, το μεγαλύτερο ποσοστό (38,86%) του οικονομικά μη ενεργού γυναικείου πληθυσμού της Περιφέρειας της Ηπείρου είναι συνταξιούχοι. Το αμέσως μεγαλύτερο ποσοστό (28,44%) ασχολείται με τα οικιακά. Από αυτές οι μεγαλύτερες συγκεντρώσεις εμφανίζονται στις ηλικιακές ομάδες 50-54, 55-59, 60-64.

Πίνακας 4: Οικονομικά μη ενεργός Γυναικείος Πληθυσμός Περιφέρειας Ηπείρου

	Σύνολο	Μαθητές-σπουδαστές	Συνταξιούχοι	Εισοδηματίες	Οικιακά	Λοιποί
<b>Γυναίκες</b>	120.736	28.191	46.929	159	34.343	11.114
<b>0-14</b>	21.724	13.423	0	0	23	8.278
<b>15-19</b>	8.588	8.284	0	0	219	85
<b>20-24</b>	6.629	5.558	0	1	833	237
<b>25-29</b>	2.808	670	0	11	1.884	243
<b>30-34</b>	3.198	161	0	6	2.796	235
<b>35-39</b>	3.398	52	0	5	3.127	214



<b>40-44</b>	3.686	28	185	16	3.297	160
<b>45-49</b>	4.075	15	389	13	3.511	147
<b>50-54</b>	5.993	0	1.255	35	4.557	146
<b>55-59</b>	7.613	0	2.737	17	4.706	153
<b>60-64</b>	9.455	0	4.440	20	4.779	216
<b>65-69</b>	8.854	0	6.792	7	1.891	164
<b>70-74</b>	10.551	0	9.184	11	1.177	179
<b>75+</b>	24.164	0	21.947	17	1.543	657

Από το σύνολο των 171.081 γυναικών της περιφέρειας της Ηπείρου ένα ποσοστό της τάξης του 5,58% είναι άνεργο. Σε όρους οικονομικά ενεργού γυναικείου πληθυσμού το ποσοστό αυτό είναι 18,98%. Το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας (24,55%) εμφανίζεται μεταξύ των ηλικιών 25-29.

Πίνακας 5: Ανεργία στον γυναικείο πληθυσμό της Περιφέρειας Ηπείρου

	<b>Σύνολο</b>	<b>Πρώην απασχολούμενοι</b>	<b>"Νέοι"</b>
<b>Γυναίκες</b>	9.558	5.457	4.101
<b>0-14</b>	0	0	0
<b>15-19</b>	314	26	288
<b>20-24</b>	1.877	427	1.450
<b>25-29</b>	2.347	957	1.390
<b>30-34</b>	1.636	1.150	486
<b>35-39</b>	1.236	1.018	218
<b>40-44</b>	888	750	138



45-49	570	484	86
50-54	426	383	43
55-59	197	195	2
60-64	64	64	0
65-69	3	3	0
70-74	0	0	0
75+	0	0	0

### 3.3 Περιβάλλον Γυναικείας Επιχειρηματικότητας στην Περιφέρεια Ηπείρου – Ανάλυση SWOT

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται το περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται υφιστάμενες ή καλούνται να δραστηριοποιηθούν εν δυνάμει επιχειρήσεις ή γυναικών στην Περιφέρεια της Ηπείρου. Η ανάλυση του περιβάλλοντος γίνεται με χρήση της SWOT Analysis.

Πίνακας 6: Ανάλυση Swot – Γυναικεία Επιχειρηματικότητα στην Περιφέρεια Ηπείρου

Εσωτερικό Περιβάλλον	
Δυνατά Σημεία	Αδυναμίες
<ul style="list-style-type: none"><li>Υψηλή εξαγωγική δραστηριότητα σε βασικούς επιχειρηματικούς κλάδους</li><li>Περιοχή τουριστικού ενδιαφέροντος</li><li>Ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού</li><li>Υψηλές δαπάνες σε Έρευνα και Τεχνολογία</li><li>Επιστημονικό και Τεχνολογικό Πάρκο Ηπείρου</li></ul>	<ul style="list-style-type: none"><li>Υψηλή μέση ηλικία σε περιφερειακό επίπεδο και επίπεδο Δήμων</li><li>Χαμηλό ποσοστό οικονομικά ενεργού γυναικείου πληθυσμού</li><li>Υψηλά ποσοστά ανεργίας στις γυναίκες μεταξύ 25-29</li></ul>



<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Υψηλός αριθμός ερευνητών</li> <li>▪ Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα</li> <li>▪ Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα</li> <li>▪ Ερευνητικά Κέντρα</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Χαμηλή συμμετοχή των δαπανών για Έρευνα και Ανάπτυξη στο ΑΕΠ της Περιφέρειας</li> </ul>
Εξωτερικό Περιβάλλον	
Ευκαιρίες	Απειλές
<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Επενδυτικά προγράμματα</li> <li>▪ Δράσεις ευαισθητοποίησης από κυβερνητικούς φορείς και μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς</li> <li>▪ Θεσμοί υποστήριξης γυναικείας επιχειρηματικότητας</li> <li>▪ Προγράμματα ανάπτυξης δεξιοτήτων</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Χαμηλά επίπεδα επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων μεταξύ ανδρών - γυναικών</li> <li>▪ Οικονομική κρίση</li> <li>▪ Κοινωνική κρίση</li> <li>▪ Αντιλήψεις και προκαταλήψεις</li> <li>▪ Μειωμένες επιχειρηματικές ευκαιρίες</li> <li>▪ Υγειονομική κρίση</li> </ul>

### 3.4 Ανάλυση τομέων στρατηγικής RIS3 Περιφέρειας Ηπείρου

Οι RIS3 είναι οι εθνικές/ περιφερειακές στρατηγικές έρευνας και καινοτομίας για την έξυπνη εξειδίκευση που αποτελούν ολοκληρωμένες -τοπικά προσανατολισμένες- ατζέντες οικονομικού μετασχηματισμού και αφορούν στα παρακάτω:

1. Εστιάζουν την υποστηρικτική πολιτική και τις επενδύσεις σε κομβικές εθνικές / περιφερειακές προτεραιότητες, προκλήσεις και ανάγκες για ανάπτυξη βασισμένη στη γνώση, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων που συσχετίζονται με τις ΤΠΕ
2. Βασίζονται στα δυνατά σημεία κάθε χώρας/περιφέρειας, στα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα και στις δυνατότητες για αριστεία
3. Υποστηρίζουν την τεχνολογική όσο και την πρακτικά εφαρμοσμένη καινοτομία και στοχεύουν στην τόνωση των επενδύσεων από τον ιδιωτικό τομέα
4. Εμπλέκουν πλήρως τους ενδιαφερόμενους φορείς και ενθαρρύνουν την καινοτομία και τον πειραματισμό
5. Είναι τεκμηριωμένες και περιλαμβάνουν συστήματα παρακολούθησης και αξιολόγησης



Η προσέγγιση RIS3 σχετίζεται, επίσης, με τις τρεις προτεραιότητες της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020, δηλαδή την έξυπνη, βιώσιμη και περιεκτική ανάπτυξη. Η έξυπνη εξειδίκευση αφορά το μέλλον της Ευρώπης, διότι η ανάπτυξη μιας οικονομίας που βασίζεται στη γνώση και την καινοτομία αποτελεί θεμελιώδη πρόκληση για την ΕΕ στο σύνολό της. Δεύτερον, η έξυπνη εξειδίκευση σχετίζεται με την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης, αφού απαιτείται μια σημαντική προσπάθεια για την καινοτομία καθώς και σημαντικές επενδύσεις για τη μετάβαση σε μια οικονομία αποδοτικής χρήσης των πόρων και χαμηλών εκπομπών άνθρακα, που να προσφέρει ευκαιρίες στις εγχώριες και διεθνείς αγορές. Τέλος, η έξυπνη εξειδίκευση συμβάλλει στην ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς μεταξύ και εντός των περιφερειών, αφού ενισχύει την εδαφική συνοχή και επιτυγχάνει διαρθρωτικές αλλαγές, δημιουργώντας οικονομικές ευκαιρίες και επενδύοντας στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, στις καλύτερες θέσεις εργασίας και στην κοινωνική καινοτομία.

Η στρατηγική της Περιφέρειας της Ηπείρου περιγράφεται στην Εθνική Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας για την Έξυπνη Εξειδίκευση (RIS3) που εκπονήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ) σε συνεργασία με το Υπουργείο Οικονομίας, Υποδομών, Ναυτιλίας και Τουρισμού (ΕΥΣΣΑ). Η στρατηγική αυτή στοχεύει στη διάδοση της γνώσης και την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας μέσω της αναβάθμισης των εμπλεκομένων με την διάδοση της πληροφορικής υποδομών και την υποβοήθηση της νέας και νεανικής επιχειρηματικότητας. Επίσης, την προώθηση της επιχειρηματικής ανακάλυψης σε νέους επιχειρηματικούς κλάδους όπως είναι η Υγεία και Ευεξία.

Η Περιφέρεια Ηπείρου εκτός από την αναδιοργάνωση που θα οδηγήσει σε καλύτερες και πιστότερες υπηρεσίες προς τον επενδυτή και τον πολίτη, επιθυμεί να προσελκύσει δύο αρωγούς στην προσπάθεια αυτή. Τον ακαδημαϊκό χώρο (για την προσφορά γνώσης και την ανάδειξη των ευκαιριών) και τον επιχειρηματικό κλάδο (για τις επενδύσεις στους νέους τομείς που πρόκειται να δημιουργηθούν).

Η στρατηγική διαμορφώνεται στους εξής τέσσερις τομείς:

1. Αγροτικός τομέας και Μεταποίηση. Ο πρωτογενής τομέας μπορεί να αποτελέσει τομέα ανάπτυξης της περιφέρειας τόσο γιατί οδηγεί σε αυτάρκεια της περιοχής τόσο γιατί καλύπτει τις ανάγκες της υπόλοιπης Ελλάδας αλλά του εξωτερικού (εξαγωγές).



Επίσης, επηρεάζει τον τουριστικό τομέα μέσω του γαστρονομικού τουρισμού με την ανάπτυξη και παραγωγή τοπικών προϊόντων.

2. Βιομηχανία της Εμπειρίας, η οποία (συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού, του πολιτισμού και της δημιουργικής βιομηχανίας) είναι βασική κινητήρια δύναμη της οικονομίας της Ηπείρου. Αποτελεί μία δραστηριότητα με σημαντικές ευκαιρίες εφαρμογής ολοκληρωμένων συστημάτων συνδυασμένων τεχνολογιών και επιτρέπει την ανάπτυξη εξειδικευμένων δραστηριοτήτων που βασίζονται στη γνώση. Ο τουρισμός απαιτεί ένα ιδιαίτερο είδος πολιτικής για την καινοτομία, που υποστηρίζει την ικανότητα για παραγωγή γνώσης και προστιθέμενης αξίας σε μια βιομηχανία που δεν δημιουργεί την τεχνολογία αλλά τη χρησιμοποιεί. Επιπρόσθετα, δεν εντάσσει μόνο το τουριστικό αντικείμενο, αλλά και, για παράδειγμα, την πρωτογενή παραγωγή, όπως τη μικροτυροκομία, τη μικροζυθοποιία, τη μικροαλλαντοποιία, την παραγωγή τσίπουρου και μπορεί να αξιοποιήσει εξαιρετικά την ποικιλία των γεύσεων και των παραδοσιακών συνταγών.
3. Η ακαδημαϊκή κοινότητα, η οποία αποτελεί σημαντικό παράγοντα παραγωγής γνώσης. Τα διάφορα ακαδημαϊκά τμήματα δραστηριοποιούνται στους τομείς εξειδίκευσης της Ηπείρου όπως είναι για παράδειγμα ο πρωτογενής τομέας. Ακόμη περισσότερο όμως ο τομέας της πληροφορικής έχει σημαντική ακαδημαϊκή υποστήριξη και έχει δημιουργήσει το 80% τουλάχιστον των νέων εταιρειών που έχουν εγκατασταθεί στο τεχνολογικό πάρκο. Ο χώρος της πληροφορικής μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα τόνωσης της νεανικής επιχειρηματικότητας αλλά και κύριο ανασταλτικό παράγοντα στο ισχυρό brain drain που χαρακτηρίζει την περιφέρεια. Η ανάπτυξη μίας ευρωπαϊκής πλατφόρμας συνεργασίας και καινοτομίας στον χώρο αυτόν είναι πολύ σημαντική και μπορεί να επιφέρει πολύτιμες θετικές επιδράσεις στην περιφέρεια.
4. Η Υγεία και Ευεξία είναι ο τομέας για τον οποίον υπάρχουν οι «πρώτες ύλες» ώστε να μπορεί να αναπτυχθεί μία σημαντική εξειδίκευση. Προκειμένου μία περιοχή να μπορεί να είναι ανταγωνιστική στην διεθνή αγορά, χρειάζεται πέρα από την αναγκαία οργάνωση να πληρεί δύο προϋποθέσεις. Πρώτον τους χώρους που μπορούν να υποδεχθούν αυτού του είδους τον εναλλακτικό τουρισμό αλλά και την επιστημονική αναγνωρισιμότητα στον χώρο της υγείας (όπως για παράδειγμα οι περιπτώσεις της Αυστρίας και της Ελβετίας). Η Περιφέρεια της Ηπείρου πληροί και τις δύο αυτές



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ  
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ  
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Interreg  
Greece-Italy  
European Regional Development Fund



προϋποθέσεις. Έχει τους κατάλληλους χώρους και την ακαδημαϊκή αναγνωρισιμότητα στον χώρο της υγείας.



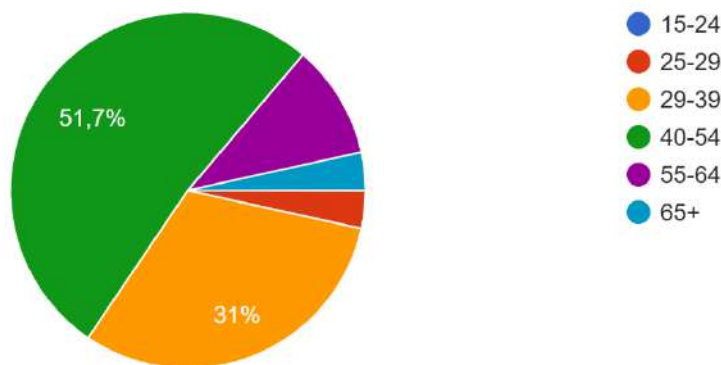
## 4. Χαρτογράφηση της Γυναικείας Επιχειρηματικότητας στην Περιφέρεια Ηπείρου

### 4.1 Χαρτογράφηση των Υφιστάμενων Γυναικείων Επιχειρήσεων της Περιφέρειας Ηπείρου

Ακολουθεί η χαρτογράφηση των υφιστάμενων γυναικείων επιχειρήσεων της Περιφέρειας Ηπείρου ως αποτέλεσμα της έρευνας πρωτογενών δεδομένων.

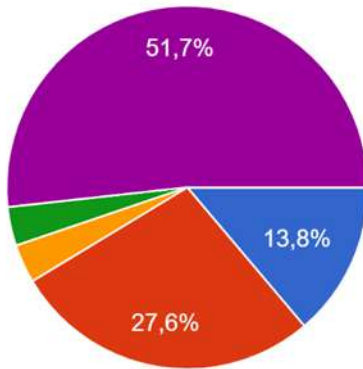
#### Ηλικία

Η πλειονότητα των γυναικών (51,7%) που συμμετείχαν στην συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είχαν ηλικία που κυμαίνεται στα πλαίσια των «40-54». Ακολουθούν (31%) ηλικίες που κυμαίνονται στα πλαίσια των «29-30», ενώ οι υπόλοιπες συμμετοχές παρουσιάζουν διαφορετική ηλικιακή κατανομή.



#### Εκπαιδευτικό επίπεδο

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (51,7%) δήλωσε πως είναι καταρτισμένες με «Ανώτατη δευτεροβάθμια Εκπαίδευση». Έπειτα, το 27,6% αυτών κατέχουν «Πανεπιστημιακή εκπαίδευση», ενώ το 13,8% κατέχει «Κατώτατη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση».

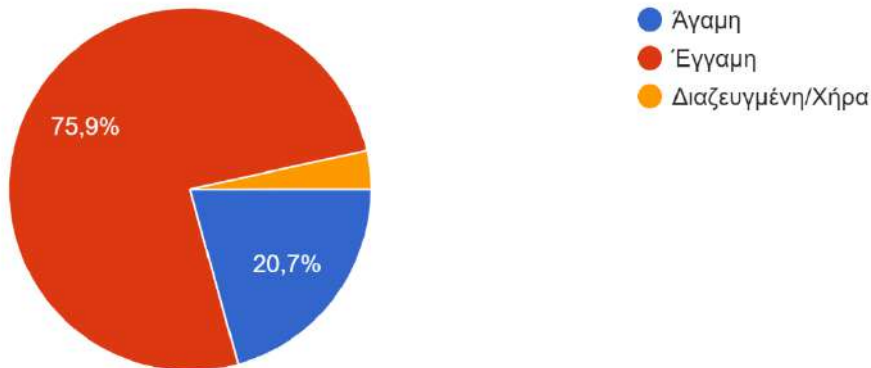


- Μεταπτυχιακή Εκπαίδευση
- Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια μη πανεπιστημιακή
- Μεταλυκειακή μη Τριτοβάθμια
- Ανώτερη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Λύκειο/Τεχνική)
- Κατώτερη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο)
- Δημοτική Εκπαίδευση
- Καμία εκπαίδευση



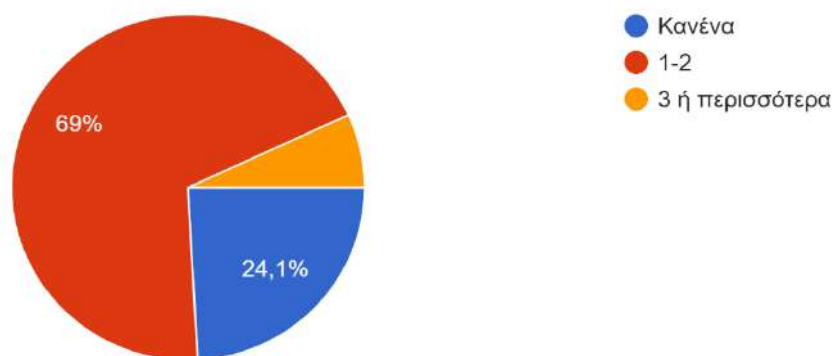
### Οικογενειακή Κατάσταση

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (75.9%) δήλωσε «Έγγαμη». Ένα ποσοστό ίσο με 20,7% δήλωσε «Άγαμη», ενώ μικρό μέρος από αυτές δήλωσαν «Διαζευγμένη/Χήρα».



### Αριθμός παιδιών

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων γυναικών (69%) δήλωσε πως έχει «1-2» παιδιά. Ένα ποσοστό ίσο με 24,1% δήλωσε «Κανένα», ενώ ένας μικρός αριθμός γυναικών δήλωσε «3 ή περισσότερα».



### Υπηκοότητα

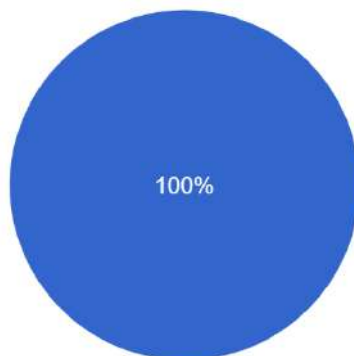
Όλο το σύνολο των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε την απάντηση «Ελληνίδα».



- Ελληνίδα
- Υπήκοος χώρας ΕΕ
- Υπήκοος άλλης χώρας

### Πλήρης/Μερική απασχόληση στην Εταιρία.

Όλο το σύνολο των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε πως η απασχόληση τους είναι «Πλήρης».



- Πλήρης
- Μερική

### Ημερομηνία έναρξης

Οι απαντήσεις των ερωτηθέντων γυναικών παρουσιάζουν ποικιλομορφία.

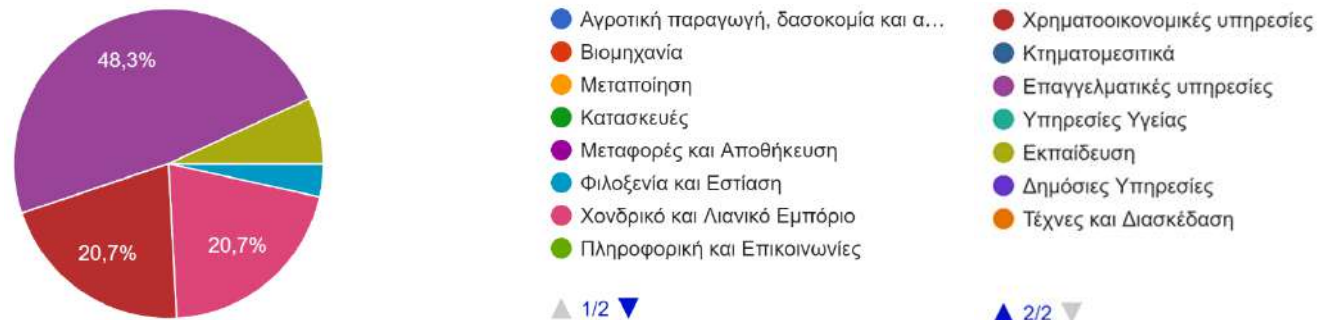
Πιο συγκεκριμένα:

- 4 επιχειρήσεις ξεκίνησαν στις 01/01/2010.
- 3 επιχειρήσεις ξεκίνησαν στις 01/01/2005.
- 3 επιχειρήσεις ξεκίνησαν στις 01/01/2018.
- 2 επιχειρήσεις ξεκίνησαν στις 01/01/1990
- 1 επιχείρηση ξεκίνησε στις 01/01/2020. Ενώ, οι υπόλοιπες είχαν έναρξη που επιμερίζεται από το 1993 μέχρι το 2016.



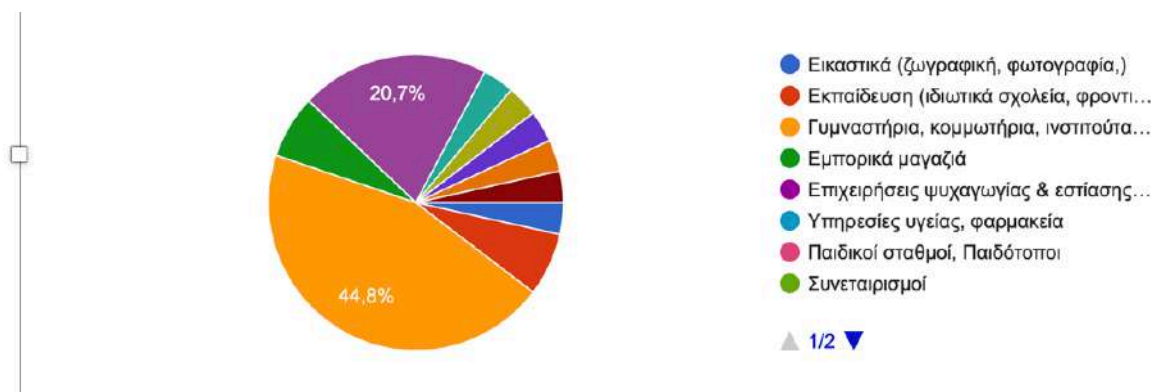
### Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας

Οι πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (48,3%) δήλωσε πως ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας αφορά «Επαγγελματικές υπηρεσίες». Ένα ποσοστό ίσο με 20,7% δήλωσε πως ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας αφορά «Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες» και «Χονδρικό και λιανικό εμπόριο» αντίστοιχα, ενώ υπάρχει ένα μικρό μέρος απαντήσεων που αφορά τα εξής: «Πληροφορική και επικοινωνίες», «Φιλοξενία και Εστίαση».



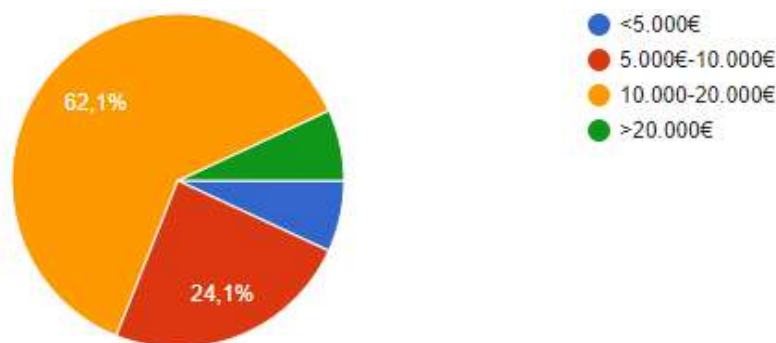
### Συγκεκριμένος τομέας δραστηριότητας επιχείρησης

Το 44,8% των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε πως ο συγκεκριμένος τομέας δραστηριότητας της επιχείρησης είναι «Γυμναστήρια κομμωτήρια, ινστιτούτα αισθητικής», επιπλέον, ένα ποσοστό ίσο με 20,7% απάντησε «Λογιστικά- Φοροτεχνικά γραφεία», ενώ οι υπόλοιπες απαντήσεις που παρατηρήθηκαν είναι οι εξής: «Εκπαίδευση: ιδιωτικά σχολεία, φροντιστήρια», «Εμπορικά μαγαζιά», «Υπηρεσίες catering», «Αξεσουάρ μόδας», «Λιανικό εμπόριο», «Κατάστημα γυναικείων/ανδρικών ενδυμάτων», «Εικαστικά».



### Αρχικό Κεφάλαιο για την έναρξη της Επιχείρησης

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών(62,1%) απάντησε πως το αρχικό κεφάλαιο για την έναρξη της επιχείρησης τους αντιστοιχεί σε «10.000€-20000€». Επιπλέον, ένα ποσοστό ίσο με 24,1% δήλωσε πως αντιστοιχεί σε «5000€-10000€».



### Πηγή αρχικού κεφαλαίου

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (79,3%) απάντησε πως η αρχική πηγή κεφαλαίου τους ήταν από «Προσωπικές Αποταμιεύσεις», ενώ υπάρχουν απαντήσεις (6,9%) που αντιστοιχούν σε «Ένταξη σε χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα πτυχιούχων». Επίσης, μικρό

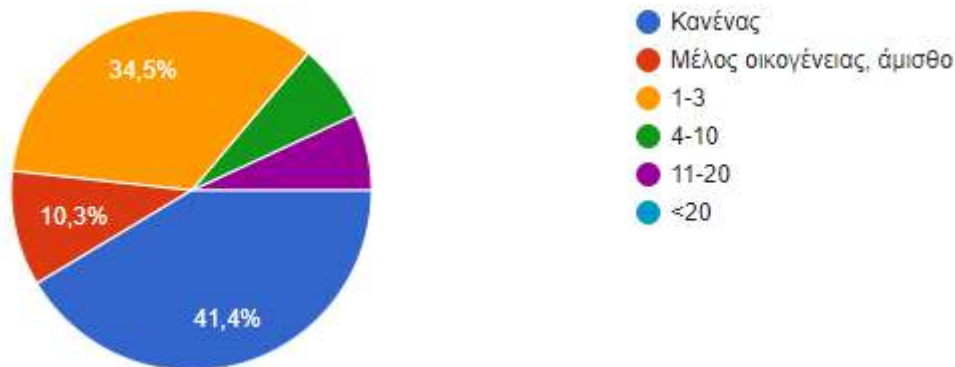


ποσοστό απαντήσεων αντιστοιχεί σε : «Τραπεζικός Δανεισμός», «Ένταξη σε χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα», «Επιδότηση».



### Αριθμός έμμισθου προσωπικού στην επιχείρηση

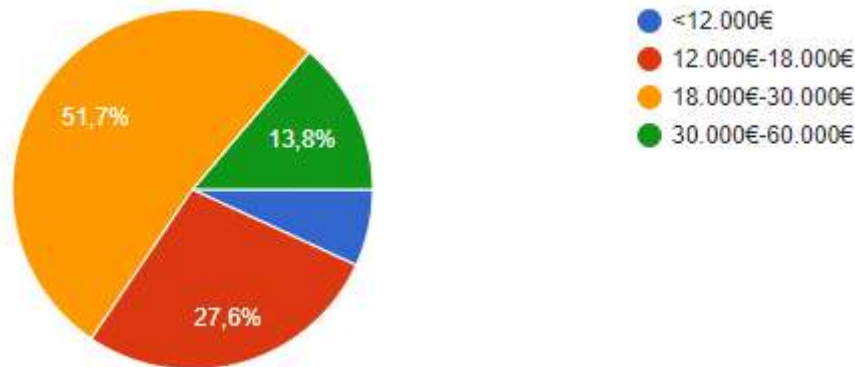
Το 41,4% των γυναικών δήλωσε πως δεν διαθέτει έμμισθο προσωπικό στην επιχείρηση. Επιπλέον, ποσοστό ίσο με 34,5% δήλωσε πως διαθέτει «1-3» αριθμό έμμισθου προσωπικού, ενώ το 10,3% του συνόλου απάντησε πως διαθέτει «Μέλος οικογένειας, άμισθο».





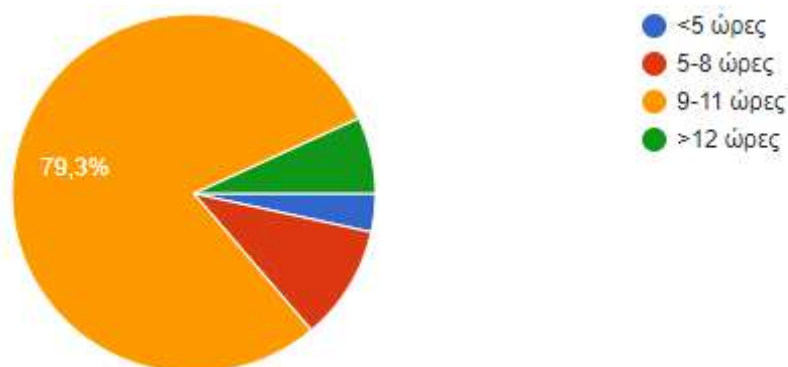
### Ετήσιος τζίρος της επιχείρησης

Το 51,7% των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε πως ο ετήσιος τζίρος της επιχείρησης τους ανέρχεται σε «18000€-30000€». Το 27,6% δήλωσε πως ο τζίρος τους ανέρχεται σε «12.000€-18.000€», ενώ το 13,8% του συνόλου πως ανέρχεται σε «30.000€-60000€».



### Μέσος όρος ημερήσιας εργασίας

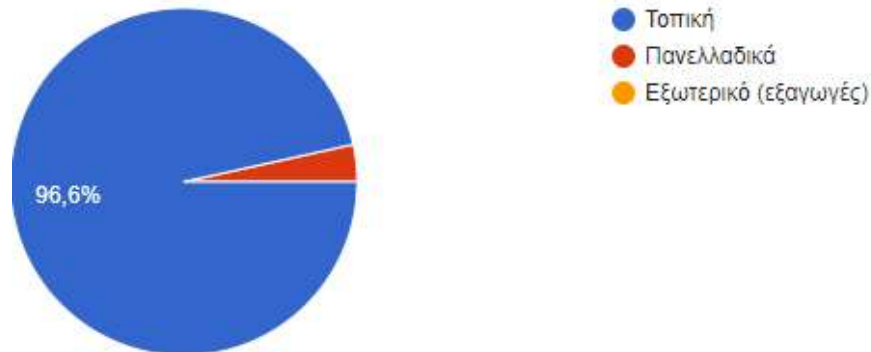
Η πλειονότητα (79,3%) των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε πως ο μέσος όρος ημερήσιας εργασίας είναι «9-11». Ενώ, το υπόλοιπο ποσοστό των απαντήσεων επιμερίζεται στις απαντήσεις «5-8», «>12», «<5».





### Αγορά αναφοράς της επιχείρησης

Η πλειονότητα των γυναικών (96,6%) δήλωσε πως η αγορά αναφοράς της επιχείρησης τους είναι «Τοπική».



### Τι ποσοστό αποτελεί η εξαγωγική δραστηριότητα;

Η αγορά των επιχειρήσεων που δήλωσαν οι ερωτηθέντες γυναίκες αφορά μόνο το εσωτερικό της χώρας.

### Ποιος ο λόγος άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας;

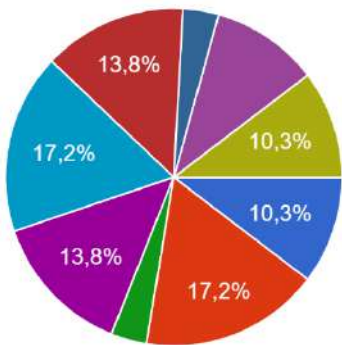
Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (75,9%) δήλωσε πως ο λόγος άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι «Επιχειρηματικότητα ευκαιρίας (Άσκηση επιχειρηματικότητας λόγω αναγνώρισης και εκμετάλλευσης κατάλληλης επενδυτικής προσφοράς)». Ενώ, το 24,1% δήλωσε πως ο λόγος άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι «Επιχειρηματικότητα ανάγκης».





**Ποιοι παράγοντες συγκεκριμένα καθόρισαν την αρχική σας απόφαση να δραστηριοποιηθείτε επιχειρηματικά:**

Ποσοστό ίσο με 17,2% των γυναικών απάντησε «Αξιοποίηση γνώσεων, εμπειρίας και δεξιοτήτων» και «Επίτευξη ανεξαρτησίας» αντίστοιχα. Επιλέον, ποσοστό ίσο με 13,8% απάντησε «Ανασφάλεια μισθωτής εργασίας» και «Συνέχιση οικογενειακής επιχείρησης» αντίστοιχα, ενώ ποσοστό ίσο με 10,3% έδωσε απάντηση που σχετίζεται με «Επιδότηση από κάποιο πρόγραμμα» και «Αδυναμία εξερεύνησεις εργασίας» αντίστοιχα.

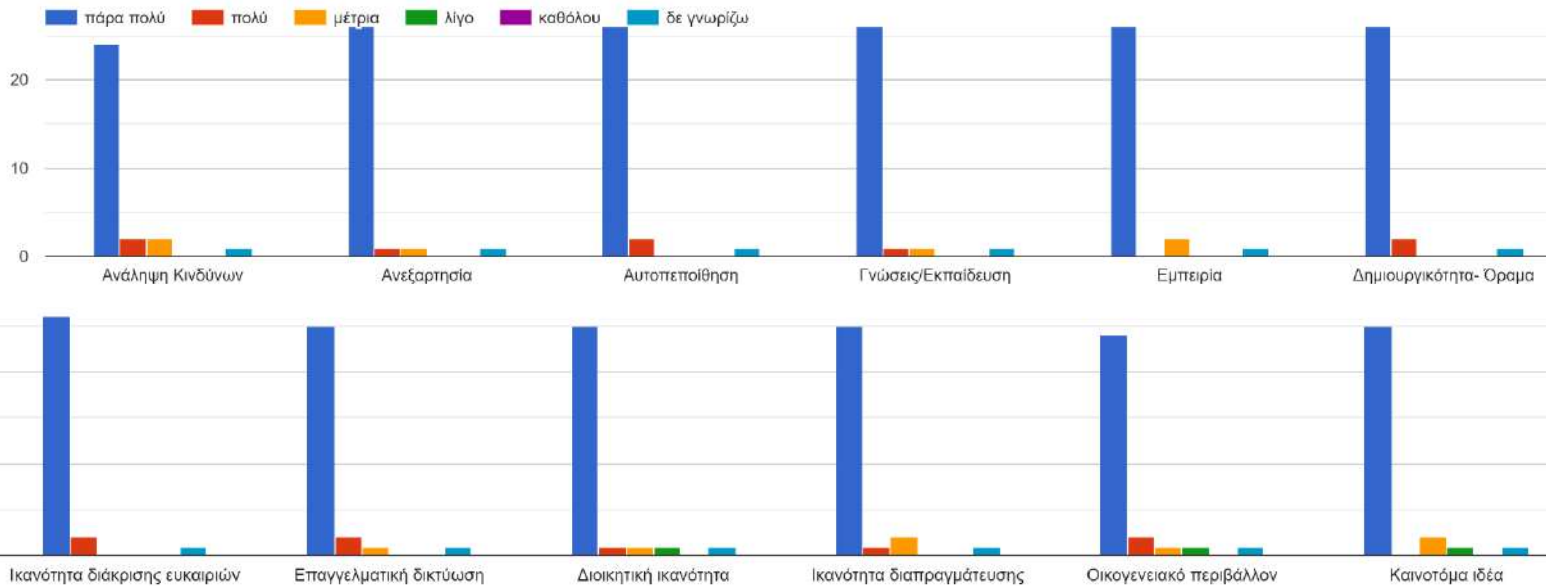


- ▲ 1/2 ▼
- ▲ 2/2 ▼



**Πόσο σημαντικά είναι τα παρακάτω χαρακτηριστικά όσον αφορά τις ιδιότητες/ικανότητες που πρέπει να διαθέτει μια γυναίκα επιχειρηματίας για να επιτύχει;**

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών αξιολόγησε, τα χαρακτηριστικά όσον αφορά τις ιδιότητες/ικανότητες, όπως ανάληψη κινδύνων, ανεξαρτησία, αυτοπεποίθηση, γνώσεις, εμπειρία κ.λπ. που πρέπει να διαθέτει μια γυναίκα επιχειρηματίας για να επιτύχει, με βαθμό σημαντικότητας «Πάρα πολύ». Οστόσο, αμεληταίος αριθμός αυτών αξιολόγησε τα χαρακτηριστικά με μικρότερο βαθμό σημαντικότητας.

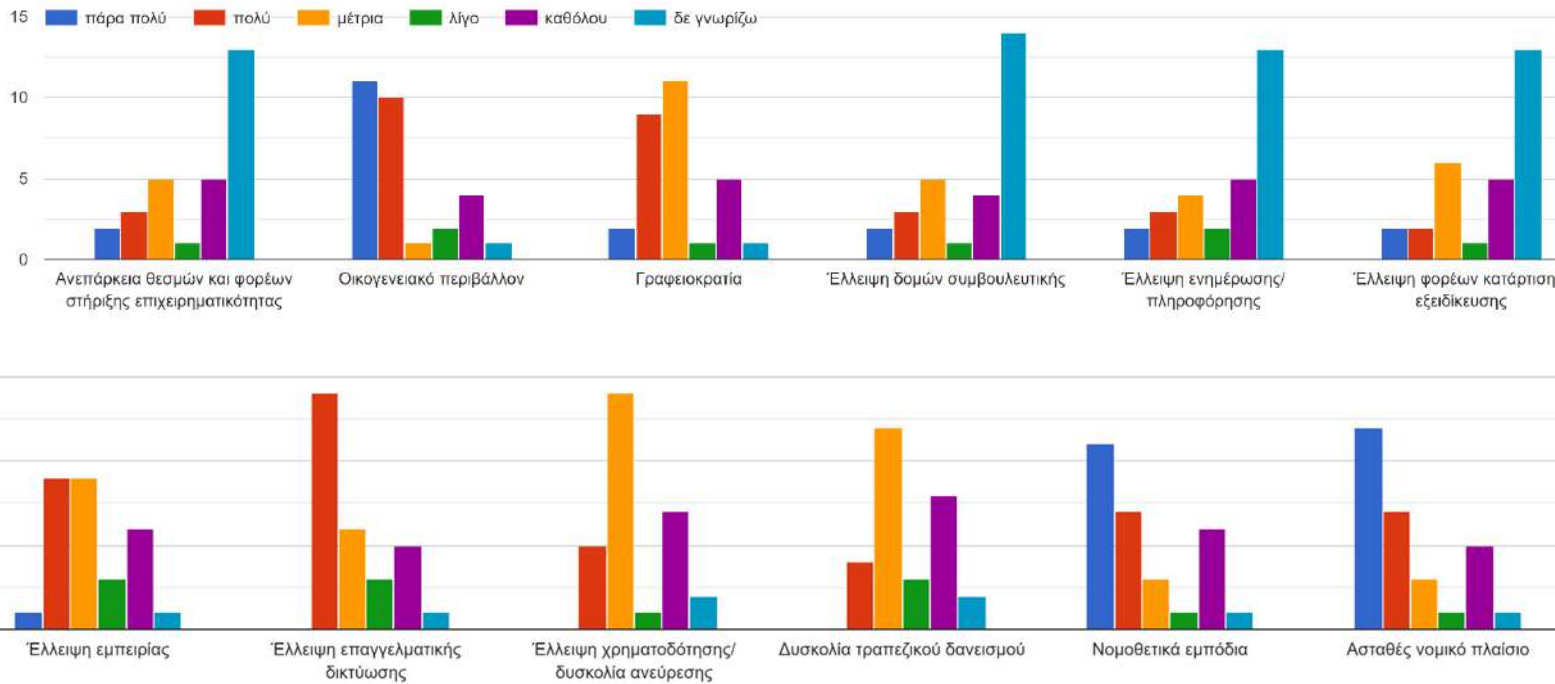


**Σε ποιο βαθμό αντιμετωπίσατε τους παρακάτω κινδύνους/ εμπόδια κατά την έναρξη της επιχειρηματικής σας δραστηριότητας;**

Οι απαντήσεις που δόθηκαν από τις ερωτηθέντες γυναίκες εμφανίζουν ποικιλομορφία που περιγράφεται στα παρακάτω διαγράμματα, όσον αφορά το βαθμό αντιμετώπισης των κινδύνων κατά την περίοδο έναρξης της επιχείρησής τους. Ωστόσο, αυξημένη σημαντικότητα παρατηρείται στους κινδύνους/εμπόδια κατά την έναρξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας που αφορούν τα παρακάτω: «Νομοθετικά εμπόδια» και «Ασταθές νομικό πλαίσιο» καθώς η πλειονότητα των γυναικών τα βαθμολόγησαν με υψηλό βαθμό «Πάρα πολύ». Επιπλέον, σημαντικά εμπόδια αποτελούν το «Οικογενειακό περιβάλλον», η «Γραφειοκρατία», η

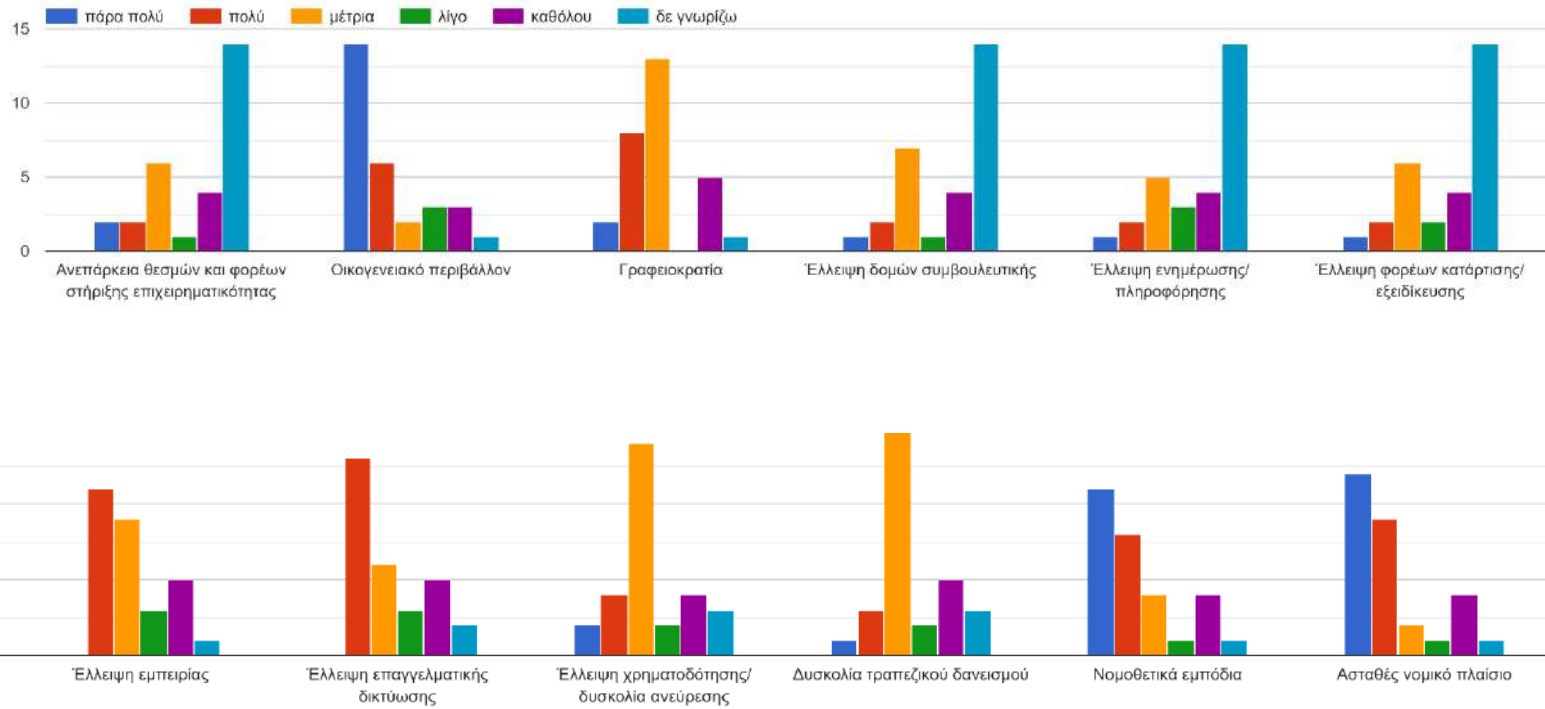


«Έλλειψη επαγγελματικής κατάρτισης» και η «έλλειψη εμπειρίας» καθώς μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων γυναικών βαθμολόγησαν τα παραπάνω με την κλίμακα που αντιστοιχεί σε «Πολύ».



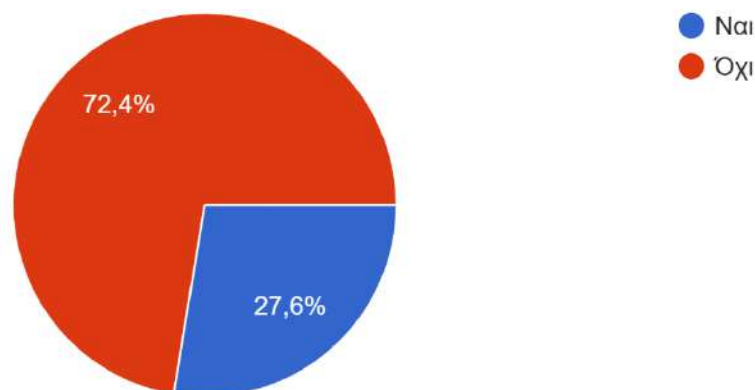
**Σε ποιο βαθμό αντιμετωπίσατε τους παρακάτω κινδύνους/ εμπόδια κατά την άσκηση της επιχειρηματικής σας δραστηριότητας;**

Οι απαντήσεις που δόθηκαν από τις ερωτηθέντες γυναίκες εμφανίζουν ποικιλομορφία που περιγράφεται στα παρακάτω διαγράμματα. Ωστόσο, η σημαντικότητα που παρατηρείται στους κινδύνους/εμπόδια κατά την άσκηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας φαίνεται να μην διαφέρει σημαντικά από τους στους κινδύνους/εμπόδια που αντιμετώπιζαν οι γυναίκες κατά την έναρξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας (Ερώτηση 21).



### Έχετε καταφύγει σε τραπεζικό δανεισμό κατά την ίδρυση της επιχείρησης;

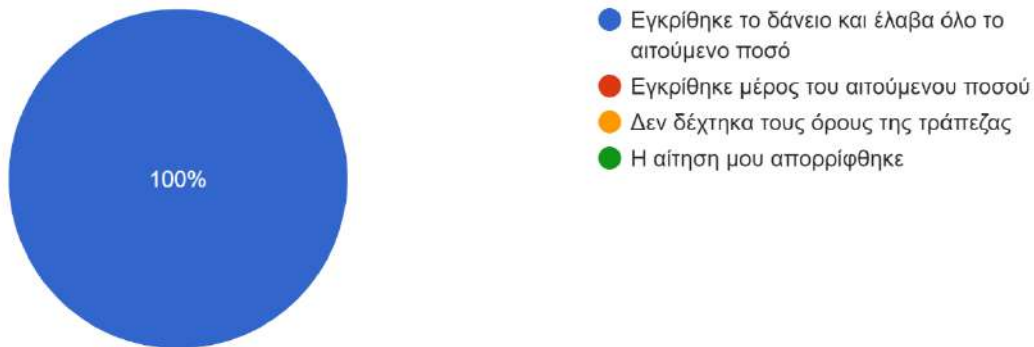
Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (72,4%) δήλωσε πως δεν κατέφυγε σε τραπεζικό δανεισμό κατά την ίδρυση της επιχείρησης, ενώ ένα μικρό ποσοστό 27,6% δήλωσε πως έχει καταφύγει.





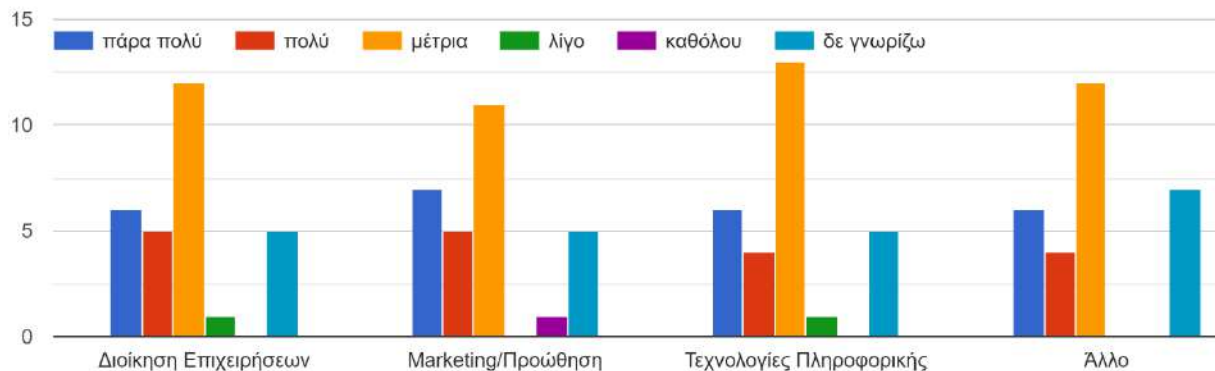
**Εάν η απάντηση είναι ναι στην προηγούμενη ερώτηση ποιο ήταν το αποτέλεσμα του αιτήματός σας**

Το 100% των ερωτηθέντων γυναικών που κατέφυγαν σε δανεισμό από τραπεζικό ίδρυμα απάντησε πως έλαβε όλο το αιτούμενο ποσό.



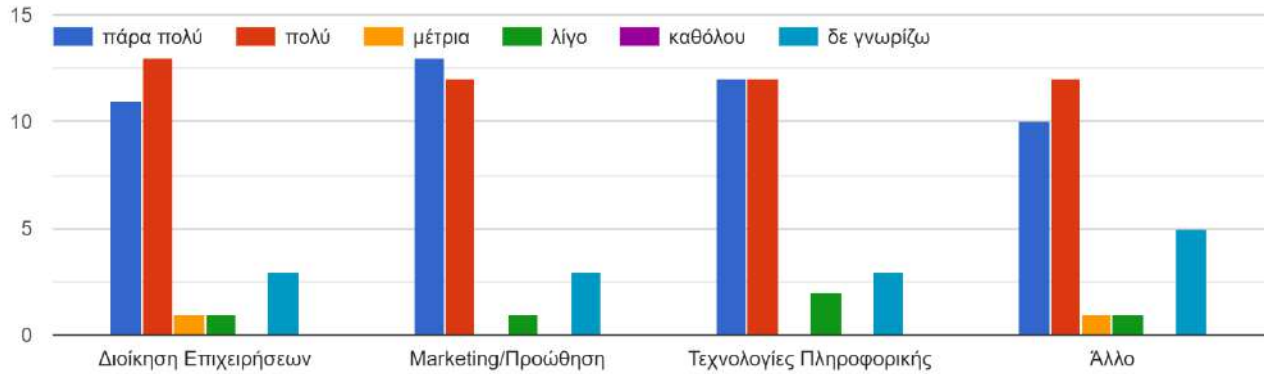
**Θεωρείτε ότι έχετε επαρκή εκπαίδευση στα παρακάτω:**

Μεγάλος αριθμός των ερωτηθέντων γυναικών βαθμολόγησε την εκπαίδευσή τους στις επιμέρους κατηγορίες με βαθμό που αντιστοιχεί σε «Μέτρια». Ενώ, υπάρχουν απαντήσεις που βαθμολογούν τους επιμέρους εκπαιδευτικούς τομείς με βαθμό «Πάρα πολύ» και «πολύ», όπως στην κατηγορία «Marketing/Προώθηση».



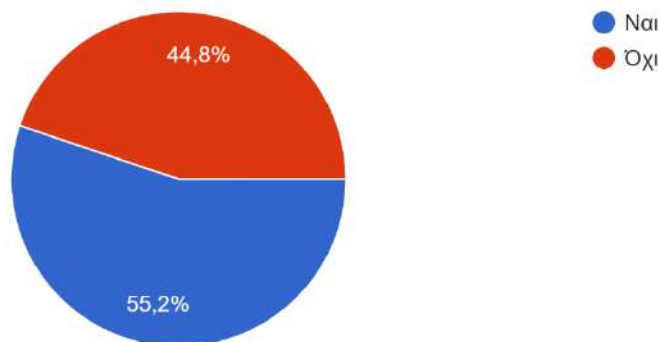
### **Πόσο σημαντική είναι για το αντικείμενο σας η γνώση των παρακάτω:**

Η πλειονότητα των απαντήσεων θεωρεί «Πάρα πολύ» και «Πολύ» σημαντική την γνώση όλων των παρακάτω εκπαιδευτικών τομέων.



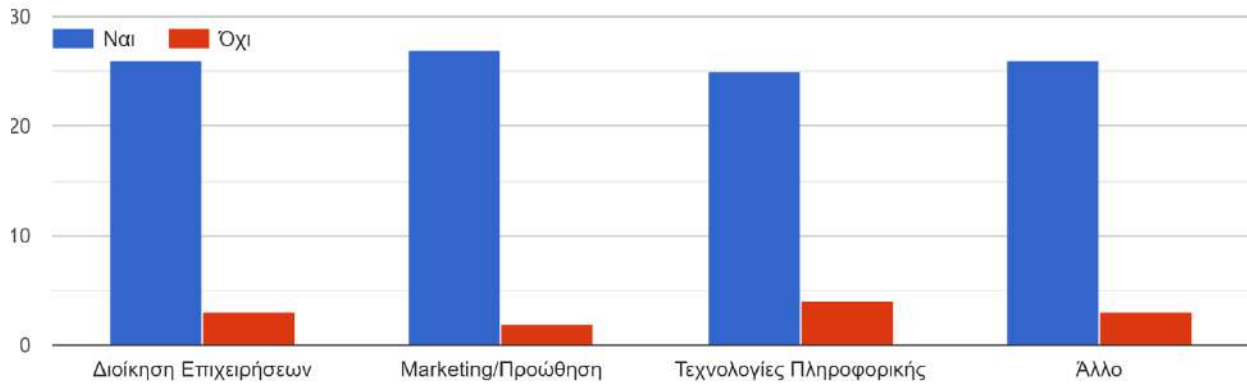
### **Προγράμματα εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα έχετε παρακολουθήσει:**

Το 55,2% ερωτηθέντων γυναικών απάντησε πως έχει παρακολουθήσει προγράμματα εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα, ενώ το 44,8% δήλωσε πως δεν έχει παρακολουθήσει προγράμματα εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα.



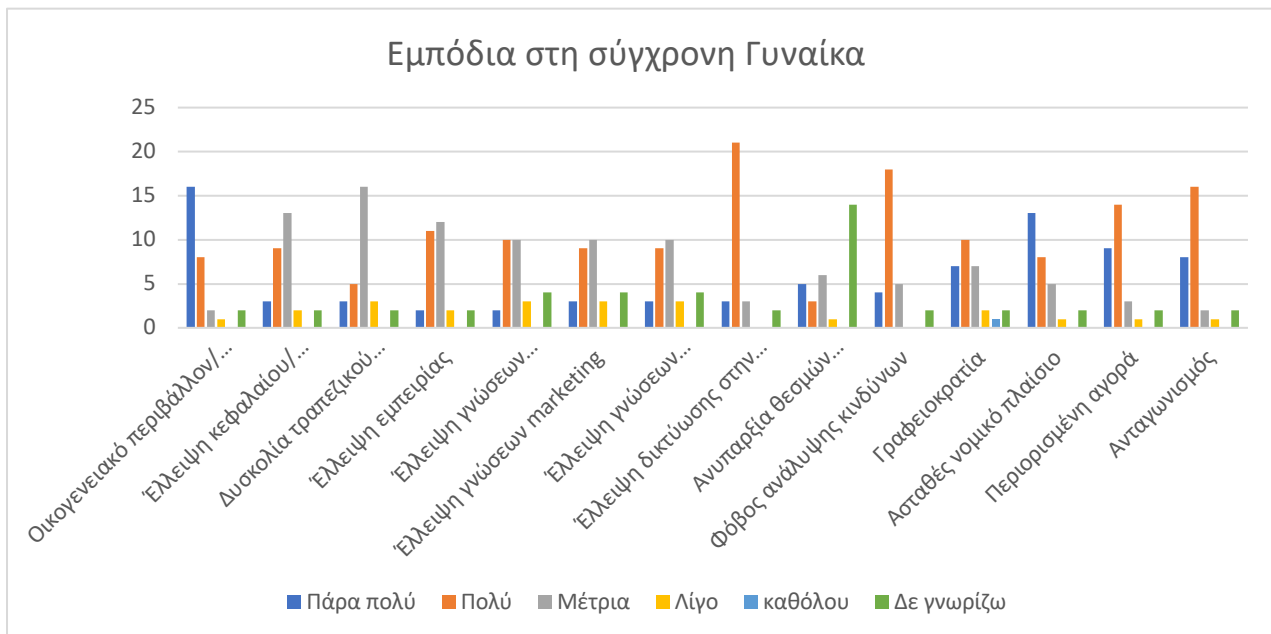
### **Σας ενδιαφέρει να παρακολουθήσετε προγράμματα εκπαίδευσης στους ακόλουθους τομείς:**

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε πως ναι, τις ενδιαφέρει να παρακολουθήσουν προγράμματα εκπαίδευσης στους ακόλουθους τομείς-Διοίκηση Επιχειρήσεων, Marketing, Τεχνολογίες πληροφορικής- ενώ ένας πολύ μικρός αριθμός αυτών δήλωσε πως δεν θα ήθελε.



**Ποια θεωρείτε μεγαλύτερα εμπόδια για την σύγχρονη γυναίκα επιχειρηματία;**

Οι απαντήσεις των ερωτηθέντων γυναικών εμφανίζουν ποικιλομορφία. Ωστόσο, μεγάλο ποσοστό των γυναικών θεωρεί «πάρα πολύ» μεγάλο εμπόδιο για την σύγχρονη γυναίκα επιχειρηματία: το «Οικογενειακό περιβάλλον», το «Ασταθές νομικό πλαίσιο», την «Περιορισμένη αγορά», και την «Γραφειοκρατία». Επιπλέον, «πολύ» σημαντικά εμπόδια για την σύγχρονη γυναίκα είναι: Η «Έλλειψη δικτύωσης», ο «φόβος ανάληψης κινδύνου» και ο «Ανταγωνισμός».

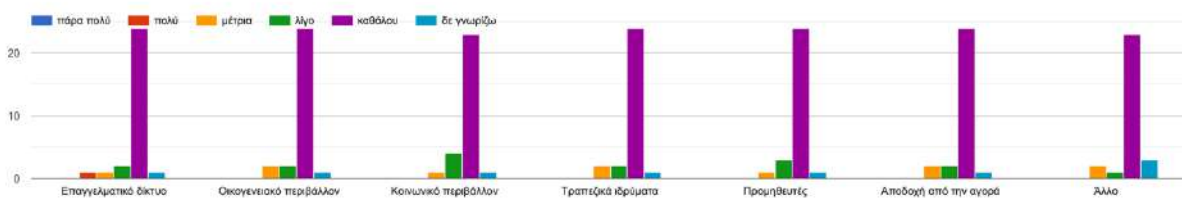




**Κρίνετε ότι αντιμετωπίσατε προκατάληψη λόγω φύλου στα κάτωθι:**

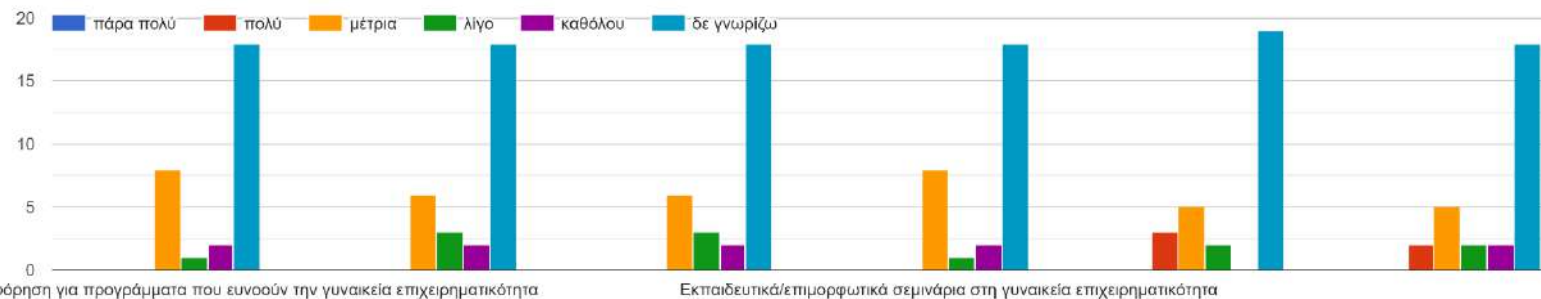
Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών βαθμολόγησε, την αντιμετώπιση προκατάληψης λόγω φύλου τους τομείς: «Επαγγελματικό δίκτυο», «Οικογενειακό περιβάλλον», «Κοινωνικό περιβάλλον», «Τραπεζικά ιδρύματα», «Προμηθευτές», «Αποδοχή από την αγορά», με την βαθμό «καθόλου». Ενώ, πολύ μικρό ποσοστό των γυναικών έχουν βαθμολογήσει με «λίγο» και «μέτρια» τους επιμέρους τομείς.

Κρίνετε ότι αντιμετωπίσατε προκατάληψη λόγω φύλου στα κάτωθι:



**Σημειώστε αν είστε ικανοποιημένη από την υπάρχουσα κατάσταση των παρακάτω**

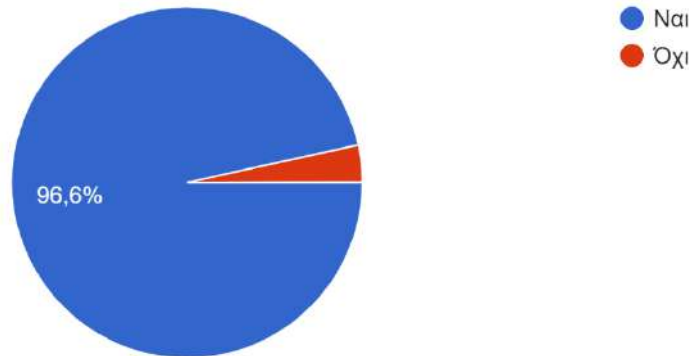
Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσαν «Δεν γνωρίζω» στους επιμέρους τομείς. Ωστόσο, μικρό ποσοστό γυναικών αξιολογεί πως είναι «Μέτρια» ικανοποιημένες στον τομέα «ενημέρωση και πληροφόρηση για προγράμματα που ευνοούν την γυναικεία επιχειρηματικότητα» και «εκπαιδευτικά/επιμορφωτικά σεμινάρια για την γυναικεία επιχειρηματικότητα». Επιπλέον, ένας αρκετά μικρός αριθμός γυναικών αξιολογεί με «Πολύ» την ικανοποίηση τους στον τομέα «Επιδοτήσεις ή ευνοϊκή δανειοδότηση»





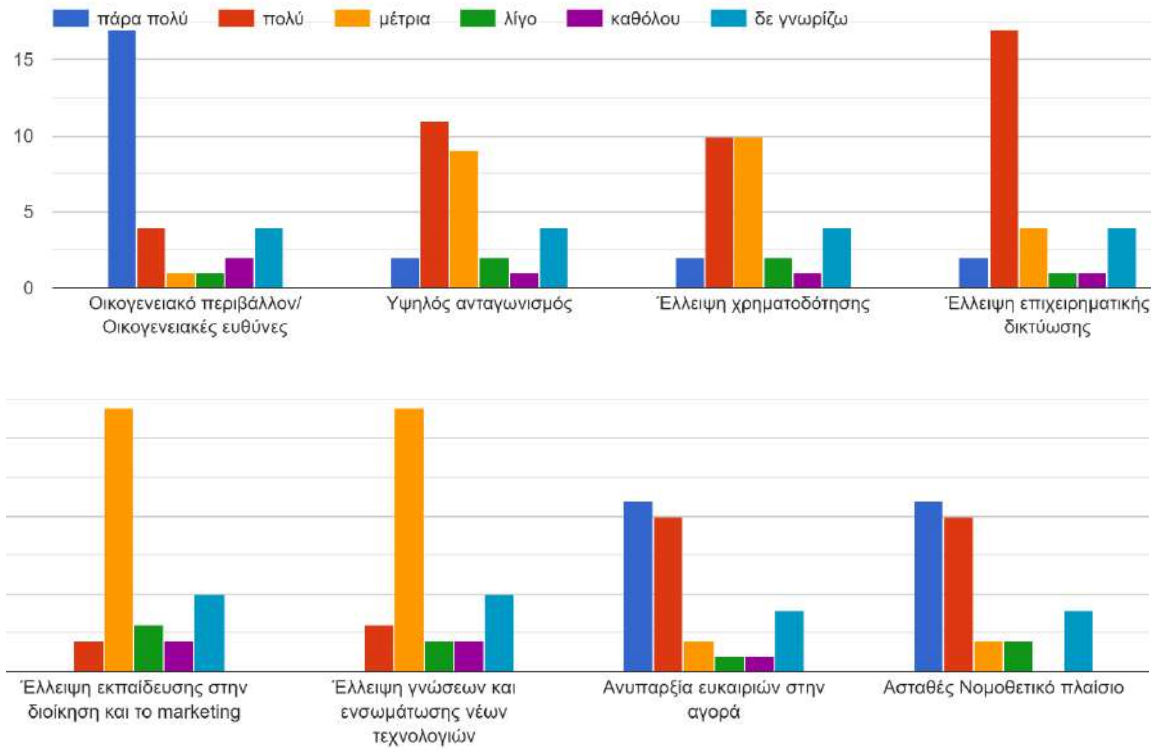
### **Είστε ικανοποιημένη από την μέχρι τώρα πορεία της επιχείρησής σας;**

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (96,6%) δήλωσε πως είναι ικανοποιημένες από την μέχρι τώρα πορεία των επιχειρήσεών τους.



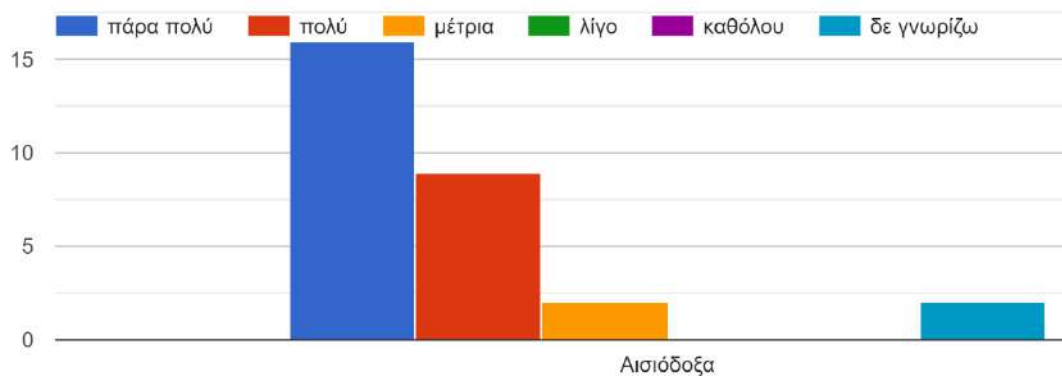
### **Ποιοι παράγοντες θεωρείτε ότι μπορούν να οδηγήσουν σε διακοπή της επιχειρηματικής σας δραστηριότητας;**

Οι απαντήσεις των ερωτηθέντων γυναικών εμφανίζουν ποικιλομορφία. Ωστόσο, μεγάλο ποσοστό των γυναικών θεωρεί «πάρα πολύ» σημαντικούς παράγοντες που μπορεί να οδηγήσουν σε διακοπή της επιχειρηματικής δραστηριότητας, το «Οικογενειακό περιβάλλον», το «Ασταθές νομικό πλαίσιο» και η «Ανυπαρξία ευκαιριών στην αγορά». «Πολύ» σημαντικούς παράγοντες, για τις γυναίκες, θεωρείται η «έλλειψη επιχειρηματικής δικτύωσης», ο «Υψηλός ανταγωνισμός», και η «έλλειψη χρηματοδότησης». Επιπλέον, μεγάλος αριθμός των γυναικών βαθμολόγησε με «Μέτρια» τους παράγοντες «Έλλειψη εκπαίδευσης στην διοίκηση και το marketing» και «Έλλειψη γνώσεων και ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών».



### Πως βλέπετε την μακροχρόνια πορεία της επιχείρησής σας;

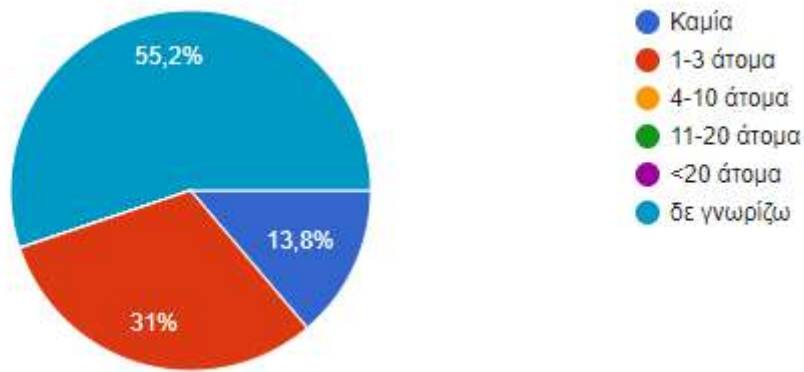
Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (16) δήλωσε πως βλέπει τη μακροχρόνια πορεία της επιχείρησής τους «πάρα πολύ» αισιόδοξα. Ένας μικρότερος αριθμός των γυναικών (9) δήλωσε την απάντηση «πολύ». Ενώ, πολύ μικρός αριθμός απάντησε «μέτρια» και «δε γνωρίζω» αντίστοιχα.





### **Ποια η πιθανότητα πρόσληψης έμμισθου προσωπικού στα επόμενα πέντε έτη;**

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (55,2%) απάντησε «δε γνωρίζω» στην πιθανότητα πρόσληψης έμμισθου προσωπικού στα επόμενα πέντε έτη, ενώ το 31% των απαντήσεων αντιστοιχεί σε «1-3 άτομα». Το υπόλοιπο ποσοστό των απαντήσεων (13,8%) αντιστοιχεί σε «καμία».

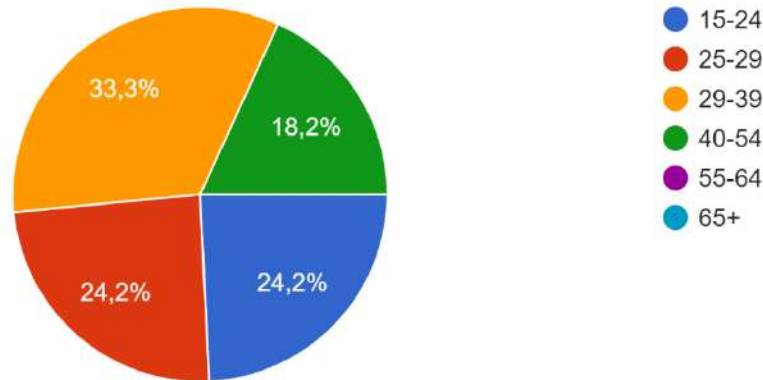


## **4.2 Χαρτογράφηση των εν Δυνάμει Γυναικών Επιχειρηματιών της Περιφέρειας Ηπείρου**

Ακολουθεί η χαρτογράφηση των εν δυνάμει γυναικών επιχειρηματιών της Περιφέρειας Ηπείρου ως αποτέλεσμα της έρευνας πρωτογενών δεδομένων.

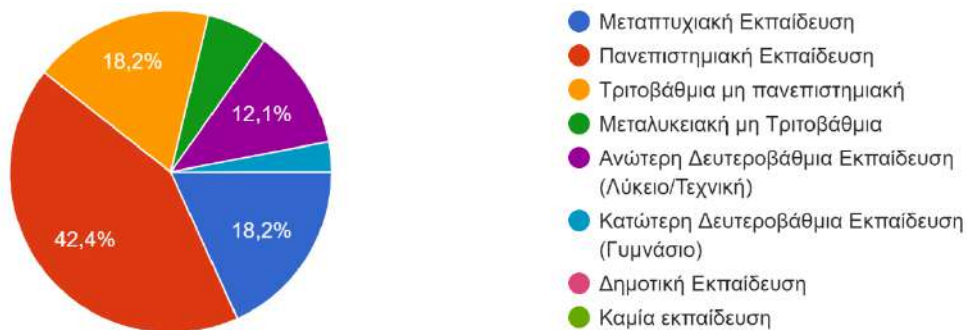
### **Ηλικία**

Το 33,3% των ερωτηθέντων γυναικών, που συμμετείχε στην συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, έχει ηλικία μεταξύ «29-39», το 24,2% έχει μεταξύ «25-29» και «15-24» αντίστοιχα. Ενώ το υπόλοιπο ποσοστό (18,2%) έχει ηλικία μεταξύ «40-54»



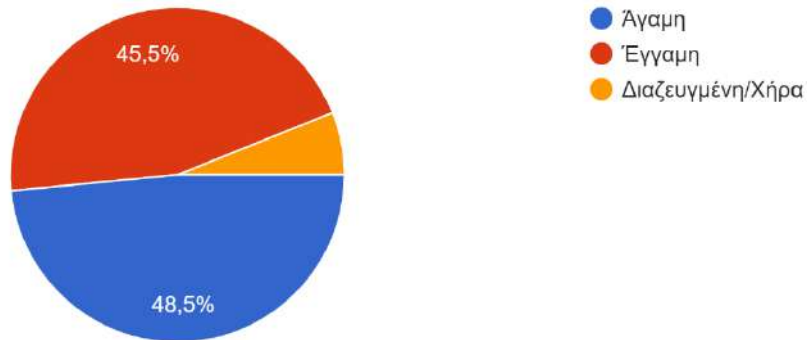
### Εκπαιδευτικό επίπεδο

Το 42,% των ερωτηθέντων γυναικών διαθέτει «Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση», το 18,2% διαθέτει «Τριτοβάθμια μη πανεπιστημιακή» και «Μεταπτυχιακή Εκπαίδευση» αντίστοιχα. Ενώ, το 12,1% διαθέτει «Ανώτατη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση».



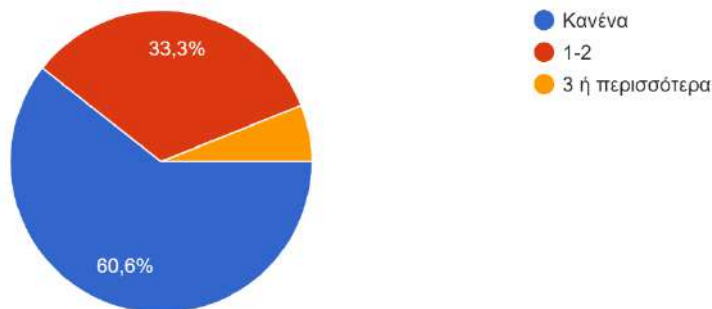
### Οικογενειακή κατάσταση

Το 48,5% των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε «Άγαμη», το 45,5% δήλωσε «Εγγαμη», ενώ το υπόλοιπο ποσοστό δήλωσε «Διαζευγμένη/Χήρα».



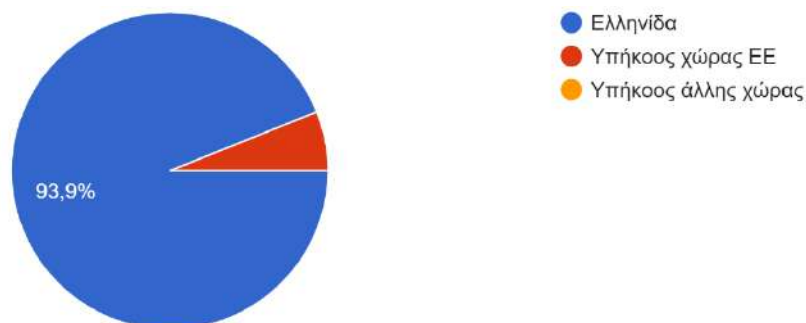
### Αριθμός παιδιών

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (60,6%) δήλωσε δεν έχει «Κανένα» παιδί, το 33,3% δήλωσε «1-2», ενώ το υπόλοιπο ποσοστό «3 ή περισσότερα».



### Υπηκοότητα

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (93,9%) δήλωσε πως η υπηκοότητα τους είναι «Ελληνίδα», ενώ το υπόλοιπο ποσοστό δήλωσε «Υπήκοος χώρας ΕΕ».





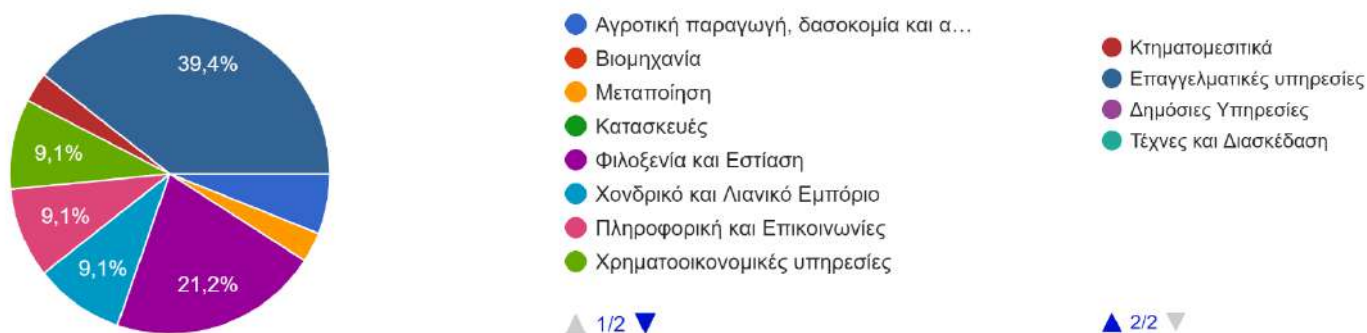
### Τομέας τρέχουσας εργασίας (αν υπάρχει)

Από τις 33 γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα, οι 6 απασχολούνται αυτή τη στιγμή στους παρακάτω τομείς:

- Ιδιωτικός τομέας
- Γραφίστας
- Υπάλληλος σε Συμβολαιογραφικό Γραφείο
- Φροντιστήριο Ξένων Γλωσσών
- Ερευνήτρια Χημείας
- Οικιακά

### Τομέας οικονομικής δραστηριότητας της εν δυνάμει επιχείρησης

Το 39,4% των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε ότι ο τομέας οικονομικής δραστηριότητας της εν δυνάμει επιχείρησης τους είναι «Επαγγελματικές υπηρεσίες», το 21,2% δήλωσε «Φιλοξενία και Εστίαση», ενώ 9,1% δήλωσε «Χρηματοοικονομικές υπηρεσίες», «πληροφορική και επικοινωνίες» και «Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο» αντίστοιχα.

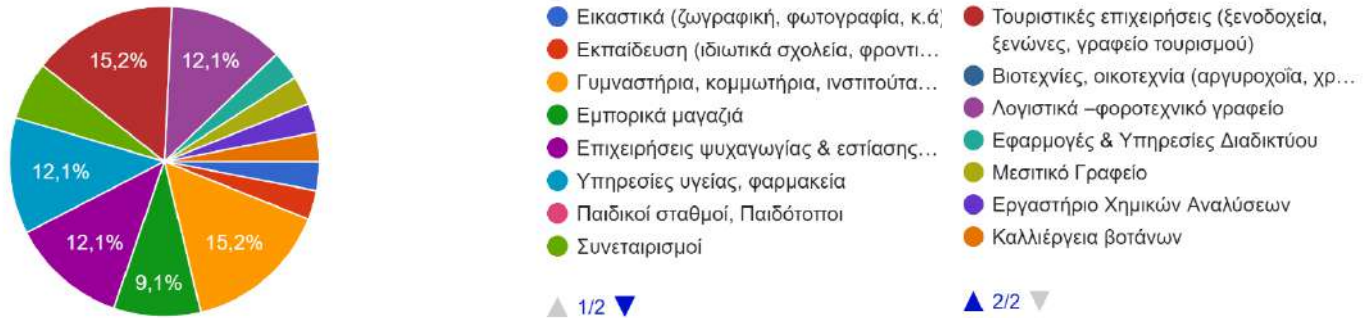


### Συγκεκριμένος τομέας δραστηριότητας της εν δυνάμει επιχείρησης

Το 15,2% των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε πως ο συγκεκριμένος τομέας δραστηριότητας της εν δυνάμει επιχείρησης είναι «Τουριστικές επιχειρήσεις (ξενοδοχεία, ξενώνες, γραφείο τουρισμού)» και «γυμναστήρια, κομμωτήρια, ινστιτούτα αισθητικής» αντίστοιχα, 12,1% δήλωσε «υπηρεσίες υγείας, φαρμακεία», «Επιχειρήσεις ψυχαγωγίας και εστίασης»,

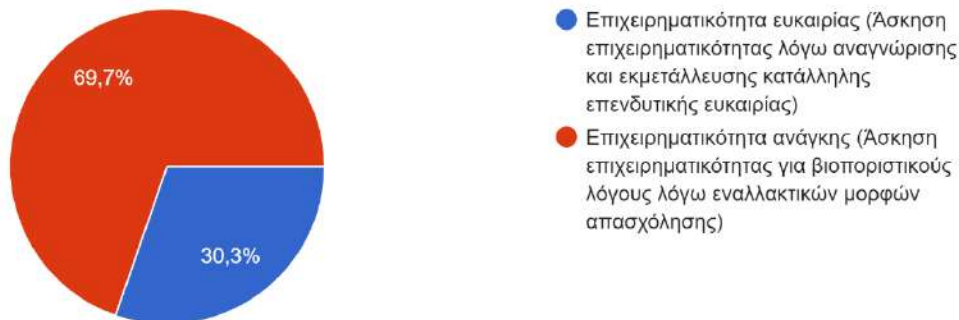


«λογιστικά-φοροτεχνικό γραφείο» αντίστοιχα. Ενώ μικρό ποσοστό 9,1% δήλωσε «Εμπορικά μαγαζιά».



### Ποιος ο λόγος για τον οποίο σκέφτεστε να ξεκινήσετε επιχειρηματική δραστηριότητα;

Η πλειοψηφία των γυναικών (69,7%) δήλωσε πως ο λόγος για τον οποίο σκέφτονται να ξεκινήσουν επιχειρηματική δραστηριότητα είναι «Επιχειρηματικότητα ανάγκης», ενώ το 30,3% δήλωσε «Επιχειρηματικότητα ευκαιρίας».



### Ποιοι παράγοντες συγκεκριμένα αποτελούν κίνητρο να δραστηριοποιηθείτε επιχειρηματικά;

Οι απαντήσεις των ερωτηθέντων γυναικών εμφανίζουν ποικιλομορφία ως εξής:

- 21,2% των απαντήσεων αντιστοιχεί στον παράγοντα «Επίτευξη ανεξαρτησίας»
- 12,1% των απαντήσεων αντιστοιχεί στον παράγοντα «Συνέχεια οικογενειακής επιχείρησής» και στο «Συνάφεια με το αντικείμενο σπουδών» αντίστοιχα

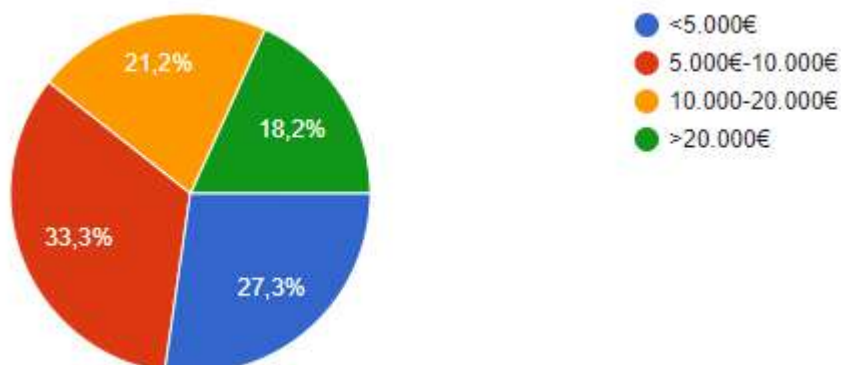


- 9,1% των απαντήσεων αντιστοιχεί στον παράγοντα «Αξιοποίηση κατάλληλου κεφαλαίο/χώρου» και «Ενίσχυση οικογενειακού εισοδήματος»
- Οι υπόλοιπες απαντήσεις επιμερίζονται στους παράγοντες «Κατάλληλες γνωριμίες διασυνδέσεις», «Αδυναμία εύρεσης εργασίας/ανεργία», «Αξιοποίηση γνώσεων», «Εύρεση επιχειρηματικής ευκαιρίας», «Ανασφάλεια μισθωτής εργασίας».



### Ποιο το απαιτούμενο αρχικό κεφάλαιο για την επιχείρηση;

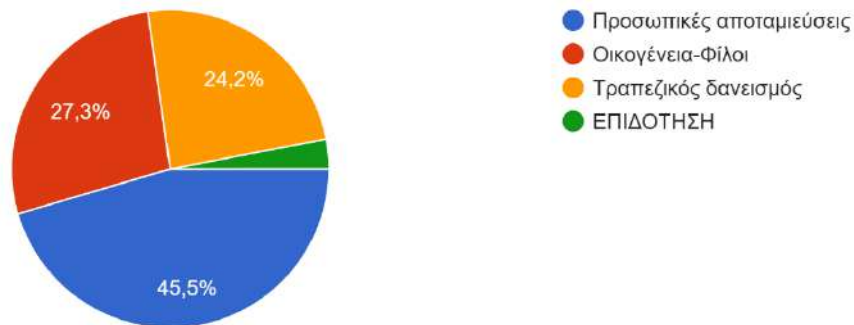
Το 33,3% των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε πως το απαιτούμενο αρχικό κεφάλαιο για την επιχείρηση είναι «5.000€-10.000€», το 27,3% δήλωσε «<5.000€», το 21,2% δήλωσε «10.000€-20.000€», ενώ το υπόλοιπο 18,2% δήλωσε «>20.000€».





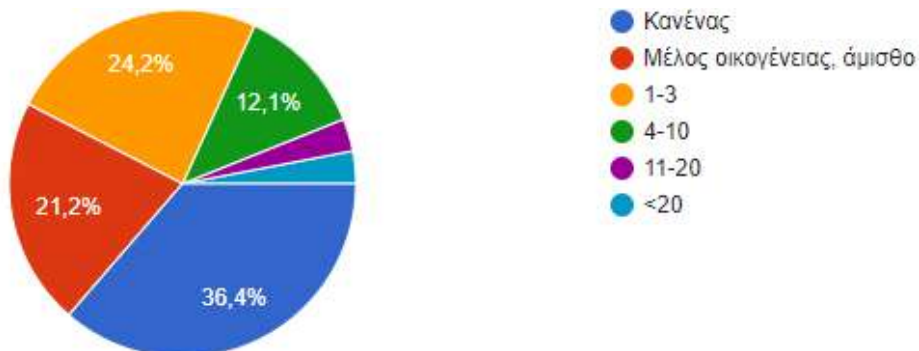
### Ποια είναι η πιθανή πηγή του αρχικού κεφαλαίου:

Το 45,5% των γυναικών δήλωσε πως η πιθανή πηγή του αρχικού κεφαλαίου είναι από «Προσωπικές αποταμιεύσεις», το 27,3% δήλωσε από «Οικογένεια-Φίλοι», το 24,2% δήλωσε από «Τραπεζικός δανεισμός», ενώ το υπόλοιπο, μικρό, ποσοστό δήλωσε από «Επιδότηση».



### Ποιος ο αριθμός έμμισθου προσωπικού στην επιχείρησή σας στα αρχικά σχέδια:

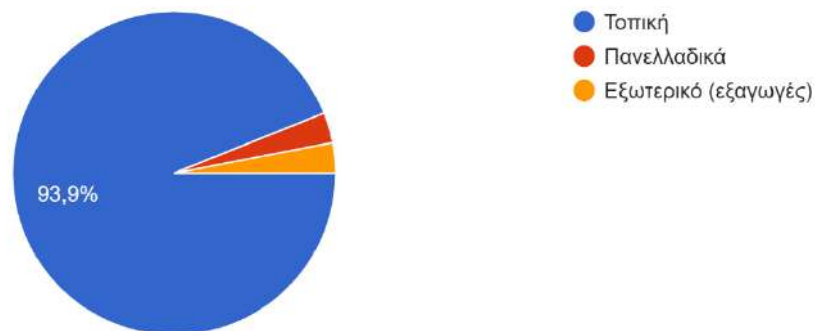
Το 24,2% των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε πως ο αριθμός έμμισθου προσωπικού στην επιχείρησή τους στα αρχικά σχέδια είναι «Κανένας», το 24,2% δήλωσε «1-3», το 21,2% δήλωσε «Μέλος της οικογένειας, άμισθο», ενώ το υπόλοιπο ποσοστό δήλωσε «4-10», «11-20» και «<20».





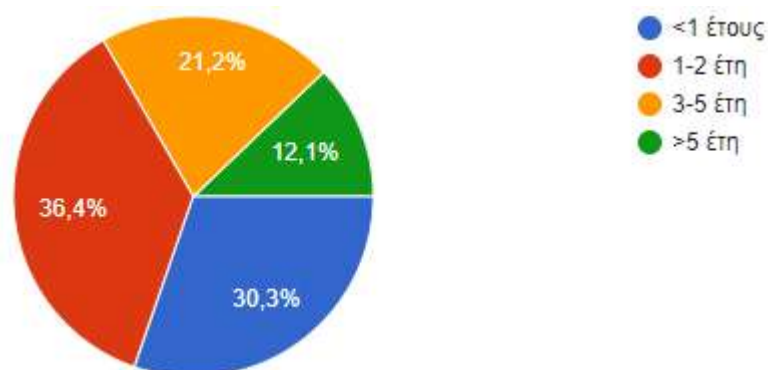
### Αγορά αναφοράς επιχείρησης

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (93,9%) δήλωσε πως η αγορά αναφοράς της επιχείρησης είναι «Τοπική», ενώ μικρό ποσοστό γυναικών δήλωσε «Πανελλαδικά», «Εξωτερικό (εξαγωγές)».



### Μετά από πόσο χρονικό διάστημα σκοπεύετε να προχωρήσετε;

Το 36,4% των ερωτηθέντων γυναικών δήλωσε πως το χρονικό διάστημα, που απαιτεί ώστε να προχωρήσουν, είναι «1-2 έτη», το 30,3% δήλωσε «<1 έτους», το 21,1% δήλωσε «3-5 έτη», ενώ το υπόλοιπο ποσοστό δήλωσε «>5 έτη».

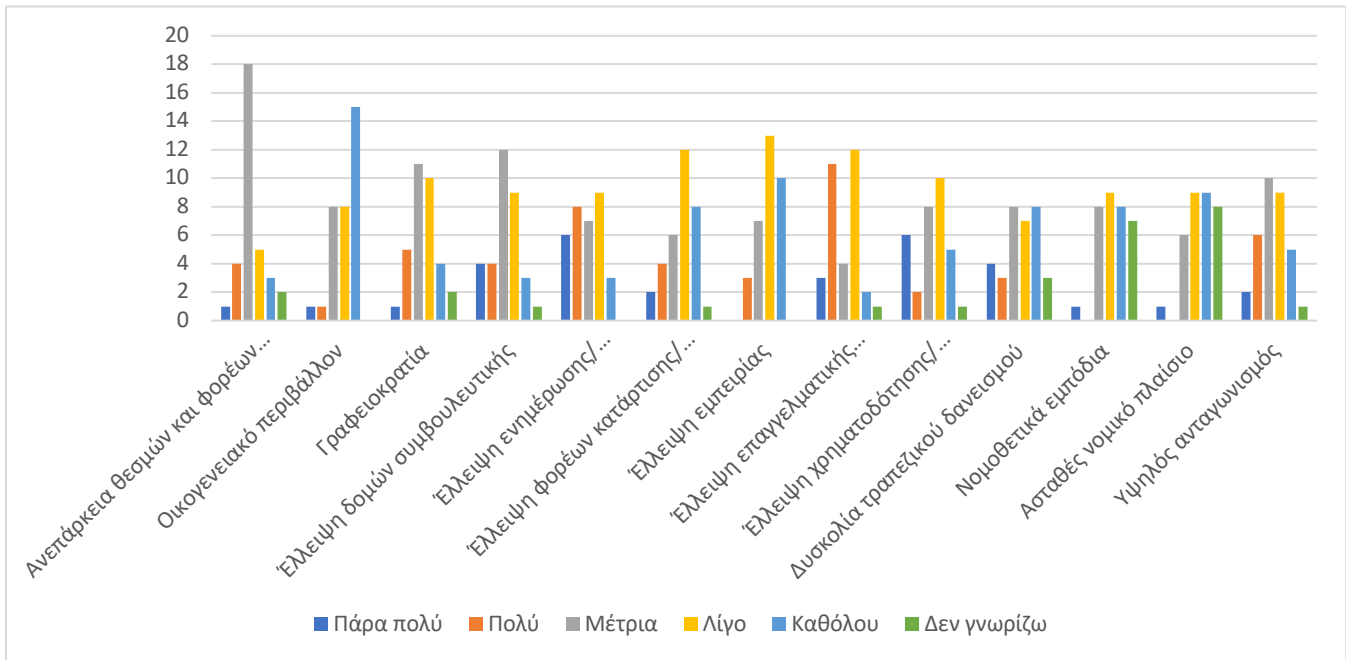


### Σε ποιο βαθμό σας εμποδίζουν τα παρακάτω στην αντίληψη επιχειρηματικού εγχειρήματος;

Μεγάλο ποσοστό γυναικών βαθμολόγησε με «Πολύ» τους παράγοντες «Έλλειψη ενημέρωσης», «Έλλειψη χρηματοδότησης», «Δυσκολία τραπεζικού δανεισμού» καθώς

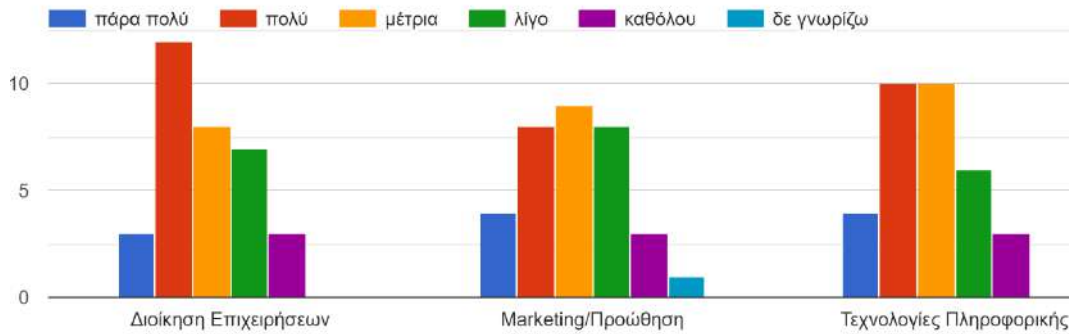


εμποδίζουν στην αντίληψη επιχειρηματικού εγχειρήματος τους. Μεγάλο ποσοστό γυναικών, εξίσου, βαθμολόγησε με «Πολύ» τους παράγοντες «Έλλειψη επαγγελματικής Δικτύωσης», «Υψηλός ανταγωνισμός» και «Γραφειοκρατία». Ωστόσο, μεγάλο ποσοστό γυναικών βαθμολόγησε με «Λίγο» τους παράγοντες: «Έλλειψη φορέων κατάρτισης», «Έλλειψη δομών συμβουλευτικής».



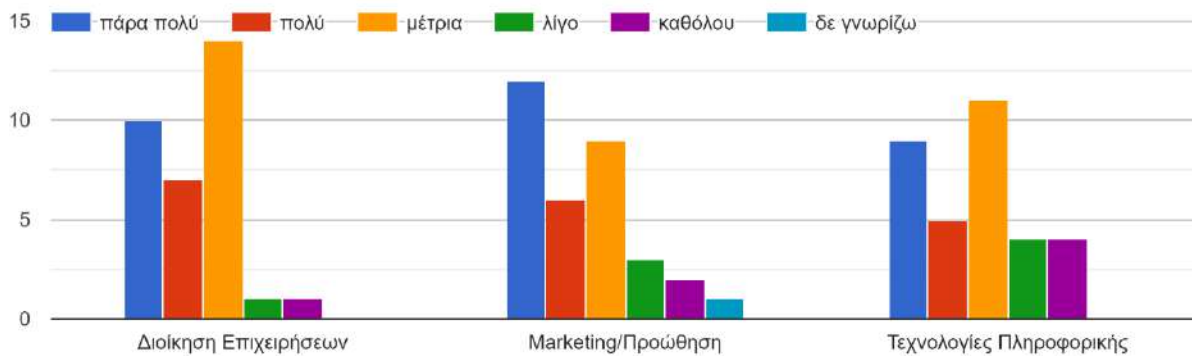
**Θεωρείτε ότι έχετε επαρκή εκπαίδευση στα παρακάτω για την έναρξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας:**

Οι πλειονότητα των γυναικών δήλωσε πως η επάρκεια στην εκπαίδευση στον τομέα «Διοίκηση Επιχειρήσεων» αντιστοιχεί με «Πολύ». Λιγότερες απαντήσεις βαθμολογούν τον παραπάνω τομέα με «Πάρα πολύ», «Μέτρια», «Λίγο» και «Καθόλου». Όσον αφορά τους άλλους δύο τομείς οι βαθμολογία «Μέτρια» και «Πολύ» έχουν κοντινές τιμές, ωστόσο η γνώση των τελευταίων σε «Πάρα πολύ» ικανοποιητικό βαθμό αυξάνεται.



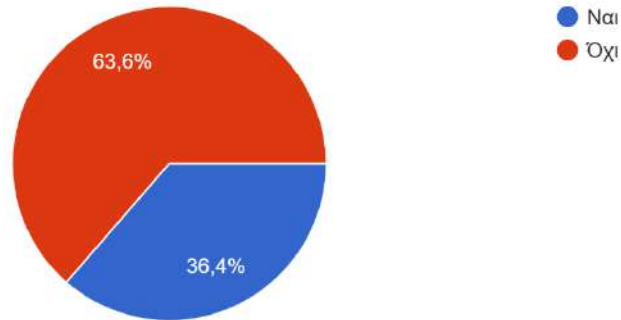
**Πόσο σημαντική είναι για την εν δυνάμει επιχείρησή σας η γνώση των κάτωθι :**

Η πλειονότητα των γυναικών δήλωσε πως η γνώση των παρακάτω τομέων είναι σημαντική . Πιο συγκεκριμένα, ο τομέας «Marketing/Προώθηση» αξιολογείται ως «Πάρα πολύ» και «Πολύ» σημαντικός από την πλειονότητα των γυναικών, εξίσου σημαντικότητα έχουν και οι δύο άλλοι τομείς. Μικρότερος αριθμός γυναικών έχει δηλώσει «Λίγο» , «Καθόλου». Ωστόσο, ο τομέας «Τεχνολογίες πληροφορικής» φαίνεται να έχει τις υψηλότερες «Λίγο» και «Καθόλου» βαθμολογίες. Η βαθμολογία «Μέτρια» εμφανίζει μεγάλη συχνότητα σε όλους τους επιμέρους τομείς.



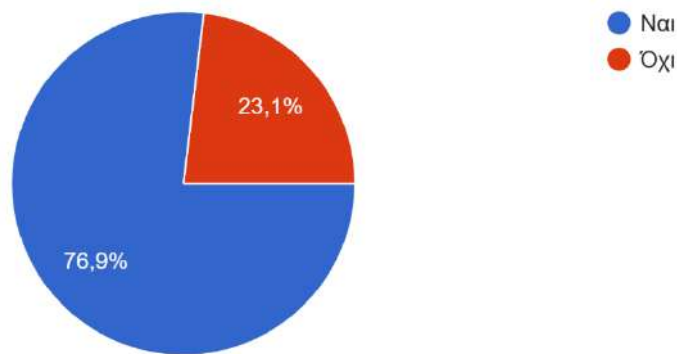
**Έχετε παρακολουθήσει προγράμματα εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα:**

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (63,6%) δήλωσαν πως «Ναι» έχουν παρακολουθήσει προγράμματα εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα, ενώ το 36,4% δήλωσε πως «Όχι» δεν έχουν παρακολουθήσει προγράμματα εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα.



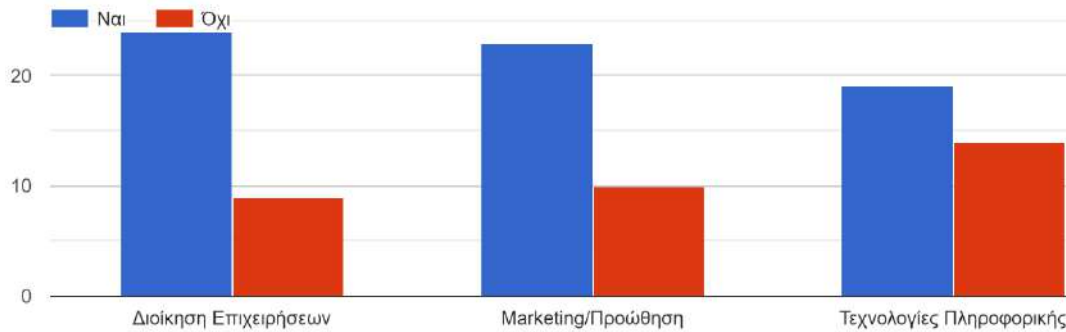
**Εάν ναι, θεωρείτε ότι σας βοήθησαν;**

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων γυναικών (76,9%) -οι οποίες δήλωσαν πως «Ναι» έχουν παρακολουθήσει προγράμματα εκπαίδευσης στην επιχειρηματικότητα στην προηγούμενη ερώτηση- δήλωσαν πως «Ναι» τις βοήθησαν, ενώ το υπόλοιπο 23,1% δήλωσε πως δεν βοηθήθηκαν.



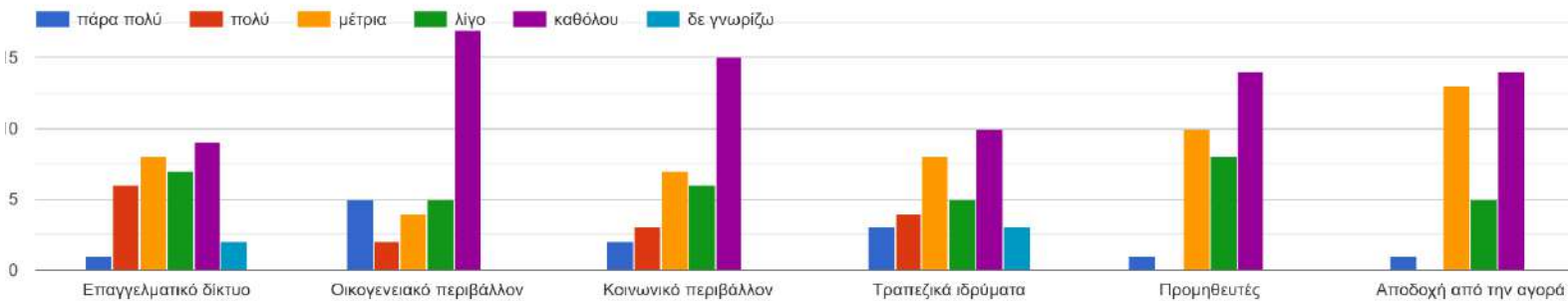
**Σας ενδιαφέρει να παρακολουθήσετε προγράμματα εκπαίδευσης στους ακόλουθους τομείς;**

Η πλειονότητα των γυναικών δήλωσαν πως «Ναι» θα τις ενδιέφερε να παρακολουθήσουν προγράμματα εκπαίδευσης στους ακόλουθους τομείς, ενώ μικρός αριθμός γυναικών δήλωσε πως δεν θα τις ενδιέφερε. Ωστόσο, ο τομέας «Τεχνολογίες Πληροφορικής» εμφανίζει περισσότερες αρνητικές απαντήσεις.



**Κρίνετε ότι θα αντιμετωπίσετε προκατάληψη λόγω φύλου στα κάτωθι:**

Η πλειονότητα των απαντήσεων στις επιμέρους κατηγορίες φαίνεται να αντιστοιχεί στον βαθμό «Καθόλου» και «Μέτρια». Ωστόσο, η κατηγορία «Επαγγελματικό δίκτυο», «Οικογενειακό Περιβάλλον» και «Τραπεζικό ίδρυμα» έχει βαθμολογηθεί με υψηλότερο βαθμό σημαντικότητας όπως «Πολύ» και «Πάρα πολύ».

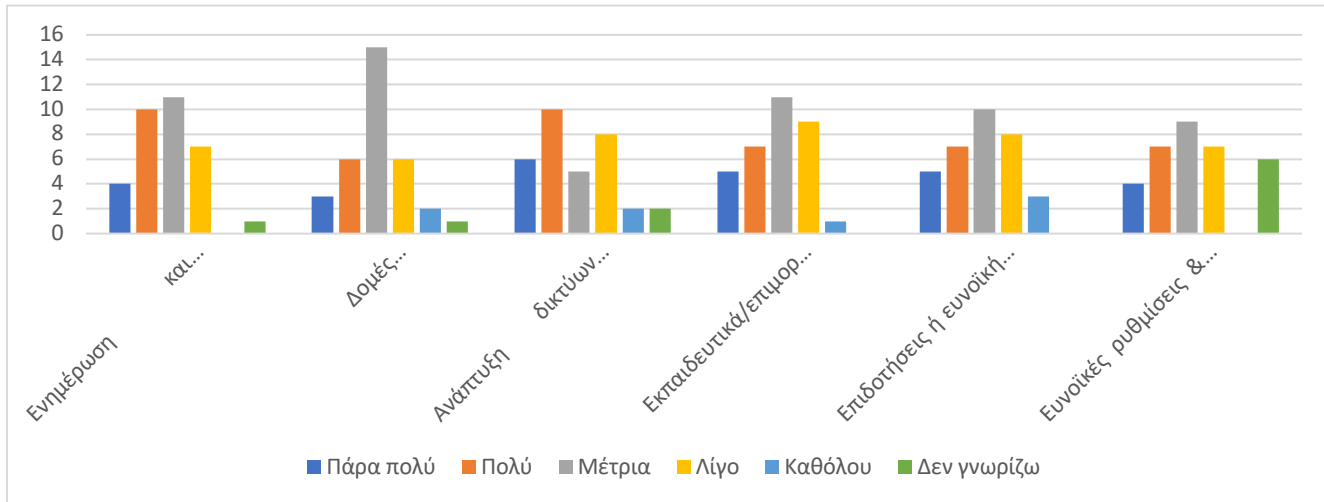


**Πόσο σημαντικά είναι τα παρακάτω για την απόφασή σας να προχωρήσετε σε ίδρυση επιχείρησης:**

Μεγάλος αριθμός των ερωτηθέντων γυναικών βαθμολόγησε με «Πολύ» και «Πάρα πολύ» σημαντικούς τους παράγοντες «Ενημέρωση και πληροφόρηση για προγράμματα που ευνοούν την γυναικεία επιχειρηματικότητα», «Ανάπτυξη δικτύων γυναικείας επιχειρηματικότητας» καθώς επηρεάζουν την απόφασή τους για την ίδρυση της επιχείρησής τους. Ωστόσο, η βαθμολογία «Μέτρια» εμφανίζει μεγάλη συχνότητα σε όλους τους επιμέρους παράγοντες, με



την μεγαλύτερη εμφάνιση της να αφορά των τομέα «Δομές συμβουλευτικής και καθοδήγησης της γυναικείας επιχειρηματικότητας».





## 5. Βασικοί Παράμετροι – Μεθοδολογία Έρευνας

### 5.1 Προσδιορισμός Ομάδων Στόχου

Σε μία έρευνα που περιλαμβάνει πρωτογενή δεδομένα ο προσδιορισμός των ομάδων στόχου αποτελεί μία ιδιαίτερα σημαντική διαδικασία καθώς επηρεάζει την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων και συγκεκριμένα την εξαγωγή συμπερασμάτων και την πρόταση κατάλληλων εργαλείων και μεθόδων για την αντιμετώπιση προβλημάτων. Στην παρούσα έρευνα προσδιορίστηκαν δύο πληθυσμιακές ομάδες για την συμμετοχή στην έρευνα. Οι γυναίκες επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται τη δεδομένη χρονική στιγμή σε κάποιον επιχειρηματικό κλάδο και τις εν δυνάμει γυναίκες επιχειρηματίες. Κοινό χαρακτηριστικό των δύο ομάδων είναι ότι τα μέλη που τις αποτελούν προέρχονται από την Περιφέρεια της Ηπείρου.

Για τον σκοπό της παρούσης, η επιλογή των υφιστάμενων γυναικείων επιχειρήσεων που έλαβαν μέρος στην έρευνα έγινε με βάση τις ακόλουθες παραμέτρους:

1. Επιλογή επιχειρήσεων σύμφωνα με τον ορισμό της γυναικείας επιχειρηματικότητας από τον ΟΟΣΑ, βάσει του οποίου για να ανήκει μια επιχείρηση στην παραπάνω κατηγορία πρέπει να τηρεί τις εξής προϋποθέσεις:
  - Η γυναικεία συμμετοχή είναι σε ποσοστό 51% στο κεφάλαιο της επιχείρησης
  - Οι αποφάσεις στρατηγικής σκοπιμότητας να λαμβάνονται από την ιδιοκτήτρια/ιες
2. Επιλογή επιχειρήσεων σύμφωνα με την νομική μορφή. Οι επιχειρήσεις θα αφορούν το σύνολο των νομικών μορφών:
  - α. ατομική επιχείρηση,
  - β. εμπορική εταιρεία (Ανώνυμη Εταιρία, Εταιρία Περιορισμένης Ευθύνης, Ομόρρυθμη Εταιρία ή Ετερόρρυθμη Εταιρία, Ι.Κ.Ε),
  - γ. συνεταιρισμός,
  - δ. Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.) του ν. 4430/2016 (Α' 205), Αγροτικοί Συνεταιρισμοί (ΑΣ), Ομάδες Παραγωγών (ΟΠ), Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ) του ν. 4384/2016 (Α' 78),
3. Επιλογή επιχειρήσεων σύμφωνα με το μέγεθος τους, όπως αυτό ορίζεται στη Σύσταση της Επιτροπής 2003/361/ΕΚ. Ειδικότερα οι επιχειρήσεις θα αφορούν σε Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (δεν θα περιλαμβάνονται Μεγάλες Επιχειρήσεις), ήτοι:



- Πολύ μικρές επιχειρήσεις: οι επιχειρήσεις που απασχολούν λιγότερους από δέκα εργαζόμενους και των οποίων ο ετήσιος κύκλος εργασιών ή το ετήσιο σύνολο ισολογισμού δεν υπερβαίνει τα 2 εκατομμύρια ευρώ.
  - Μικρές επιχειρήσεις: οι επιχειρήσεις που απασχολούν λιγότερους από 50 εργαζόμενους και των οποίων ο ετήσιος κύκλος εργασιών ή το ετήσιο σύνολο ισολογισμού δεν υπερβαίνει τα 10 εκατομμύρια ευρώ.
  - Μεσαίες επιχειρήσεις: οι επιχειρήσεις εκείνες που απασχολούν λιγότερους από 250 εργαζόμενους και των οποίων ο ετήσιος κύκλος εργασιών δεν υπερβαίνει τα 50 εκατομμύρια ευρώ ή το ετήσιο σύνολο ισολογισμού δεν υπερβαίνει τα 43 εκατομμύρια ευρώ.
4. Επιλογή επιχειρήσεων σύμφωνα με τον κλάδο δραστηριοποίησης, σύμφωνα με την ταξινόμηση ΣΤΑΚΩΔ'08 και με έμφαση στην RIS της κάθε περιφέρειας.

Οι εν δυνάμει γυναίκες επιχειρηματίες αφορούν το ενεργό γυναικείο εργατικό δυναμικό της Περιφέρειας της Ηπείρου για την καταγραφή του οποίου ζητήθηκαν στοιχεία από τα παρακάτω Επιμελητήρια της Ηπείρου:

- Επιμελητήριο Επαγγελματοβιοτεχνικό Ιωαννίνων
- Επιμελητήριο Επαγγελματοβιοτεχνικό Άρτας
- Επιμελητήριο Επαγγελματοβιοτεχνικό Θεσπρωτίας
- Επιμελητήριο Επαγγελματοβιοτεχνικό Πρέβεζας
- Επιμελητήριο Γεωτεχνικό Ηπείρου [ΓΕΩΤΕΕ]
- Επιμελητήριο Τεχνικό Ηπείρου / Τμήμα Ηπείρου [ΤΕΕ]
- Επιμελητήριο Οικονομικό [ΟΕΕ] - 6ο Περιφερειακό Τμήμα Ηπείρου & Νήσων

Παράλληλα, έγινε επικοινωνία με τον ΟΑΕΔ, το Γραφείο Διαμεσολάβησης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, καθώς και τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης της Περιφέρειας Ηπείρου που οργανώνουν σεμινάρια κατάρτισης για να ολοκληρωθεί η λίστα με τις εν δυνάμει γυναίκες επιχειρηματίες.



## 5.2 Μεθοδολογία Έρευνας

Η παρούσα μελέτη έρευνα βασίστηκε στη συλλογή πρωτογενών και δευτερογενών δεδομένων. Αρχικά, όσον αφορά τα δευτερογενή δεδομένα πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική έρευνα και έρευνα που βασίστηκε σε διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα.

### 5.2.1 Βιβλιογραφική Έρευνα

Η βιβλιογραφική έρευνα δεν περιλαμβάνει εμπειρικά δεδομένα αλλά παραθέτει συμπεράσματα και αποτελέσματα από εμπειρικές μελέτες, διαδικτυακές πηγές, θεωρητικές μελέτες και άλλες βιβλιογραφικές έρευνες, κατόπιν επεξεργασίας και κριτικής ανάλυσης. Τα βασικά θέματα στα οποία επικεντρώθηκε η βιβλιογραφική ανασκόπηση είναι θέματα, επιχειρηματικότητας, γυναικείας επιχειρηματικότητας, κοινωνιολογίας, τοπικής ανάπτυξης, ισότητας των φύλων, ψυχολογίας.

Επίσης σημαντική ήταν και η αξιοποίηση των δεδομένων της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, τα οποία επεξεργάστηκαν για να προκύψουν οι πίνακες που παρατίθενται στην ανάλογη θέση του παρόντος και αφορούν δημογραφικά στοιχεία, στοιχεία για το εργατικό δυναμικό, την κλαδική σύνθεση, την επιχειρηματική δραστηριότητα της Περιφέρειας της Ηπείρου.

Η συγκεκριμένη διαδικασία αφορά κυρίως την περιγραφική, στατιστική και Οικονομετρική ανάλυση των διαθέσιμων πρωτογενών πηγών δεδομένων για το μέγεθος ενδιαφέροντος εάν και εφόσον έχουν συλλεχθεί από τις στατιστικές υπηρεσίες της χώρας η από άλλες πηγές. Βασική πηγή σε αυτήν την περίπτωση αποτέλεσε επίσης το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας (Global Entrepreneurship Monitor, GEM).

### 5.2.2 Ποσοτική έρευνα με Διακίνηση Ερωτηματολογίου

Όσον αφορά τα πρωτογενή δεδομένα χρησιμοποιήθηκε η ποσοτική μέθοδος και συγκεκριμένα η διακίνηση ερωτηματολογίου στον πληθυσμό που ορίστηκε ως ομάδα στόχος.

Η έρευνα πεδίου μέσω της διακίνησης ερωτηματολογίων στον πληθυσμό αναφοράς οδήγησε στην συλλογή πληροφοριών για ανάλυση και ερμηνεία και συγκεκριμένα πέραν από την χαρτογράφηση των υφιστάμενων γυναικείων επιχειρήσεων συγκεντρώθηκαν πληροφορίες για την καταγραφή των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι δύο κατηγορίες γυναικών στην Περιφέρεια της Ηπείρου.



Η συγκεκριμένη μεθοδολογία στηρίχθηκε όπως ήδη αναφέρθηκε στην επιλογή κατάλληλου δείγματος του πληθυσμού αναφοράς και στηρίχθηκε στις αρχές της στατιστικής για την περαιτέρω ποσοτική ανάλυση των διαθέσιμων δεδομένων (υπό τον περιορισμό του μεγέθους του δείγματος και δεδομένου ότι λήφθηκε με τρόπο που εξασφαλίζει την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος).

Η δομή του ερωτηματολογίου είναι τέτοια ώστε να είναι δυνατή η παροχή συγκεκριμένης πληροφορίας μέσω περιγραφικής ανάλυσης ή σε δεύτερο στάδιο η συμπερίληψη του δείγματος σε ένα συγκεκριμένο υπόδειγμα έρευνας το οποίο θα εκτιμά την σημαντικότητα συγκεκριμένης σειράς παραμέτρων προς εξέταση.

Το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε σε ειδική διαδικτυακή πλατφόρμα και η διανομή του έγινε μέσω ηλεκτρικού ταχυδρομείου στις ενδιαφερόμενες πληθυσμιακές ομάδες (έρευνα μέσω διαδικτύου/ web based). Μετά την αποστολή του ερωτηματολογίου και στις περιπτώσεις που δεν απαντήθηκε εντός 5 ημερών εστάλη υπενθύμιση.

Παράλληλα με την έρευνα μέσω διαδικτύου και προκειμένου να συγκεντρωθεί ικανοποιητικός αριθμός απαντήσεων για την διεξαγωγή εμπειρισταωμένων συμπερασμάτων πραγματοποιήθηκε και τηλεφωνική έρευνα και επί τόπου συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Συνολικά συγκεντρώθηκαν 33 απαντήσεις από εν δυνάμει επιχειρηματίες και 29 από υφιστάμενες επιχειρήσεις.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι για την επίτευξη του στόχου της παρούσας μελέτης κρίθηκε απαραίτητη η πραγματοποίηση ποσοτικής έρευνας σε δείγμα γυναικείων επιχειρήσεων (επιχειρήσεις που ελέγχονται μετοχικά και διοικούνται από γυναίκες), εν δυνάμει γυναικών επιχειρηματιών καθώς και ποιοτικής έρευνας σε φορείς και δομές ενίσχυσης της γυναικείας επιχειρηματικότητας. Με άλλα λόγια, η έρευνα στην οποία βασίζεται η χαρτογράφηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Περιφέρεια της Ηπείρου και ο εντοπισμός των σημαντικότερων προβλημάτων και ζητημάτων που σχετίζονται με αυτή, αφορά μία έρευνα αξιολόγησης που συνδυάζει ποσοτικές και ποιοτικές συνιστώσες. Η διαδικασία και τα αποτελέσματα της ποσοτικής έρευνας παρουσιάστηκαν αναλυτικά στις προηγούμενες παραγράφους. Σχετικά με την ποιοτική έρευνα η οποία δεν αποτυπώνει αριθμητικά δεδομένα αλλά ποιοτικές εκτιμήσεις και δεν συνίσταται η δημιουργία και αποστολή ερωτηματολογίου ως μέθοδος απόκτησης της πληροφορίας, η αρχική πρόταση ήταν



οι προσωπικές συνεντεύξεις σε ομάδες εστίασης που στην προκειμένη περίπτωση είναι οι φορείς υποστήριξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην περιοχή έρευνας. Το αρχικό βήμα στην προαναφερόμενη διαδικασία είναι η ανάπτυξη συγκεκριμένου δικτύου φορέων υποστήριξης, στη συνέχεια ο διαχωρισμός τους σε ομάδες, η ανάπτυξη του περιεχομένου της ημι-δομημένης συνέντευξης και η προσέγγιση των φορέων για τη διενέργεια της συνέντευξης. Δεδομένων των συνθηκών που έχουν επιβάλλει τα ειδικά μέτρα της πανδημίας covid-19 όπως η τηλεργασία και το «κλείσιμο» πολλών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην Περιφέρεια Ηπείρου, η οποία το μεγαλύτερο διάστημα της περιόδου που αφορούσε τη συλλογή των δεδομένων της έρευνας βρισκόταν σε αυστηρό εγκλεισμό, η ανάπτυξη του δικτύου φορέων υποστήριξη αποδείχθηκε δύσκολο να επιτευχθεί. Επιπρόσθετα, στην Περιφέρεια Ηπείρου οι φορείς που υποστηρίζουν ανάλογες ενέργειες, τόσο δημόσιου όσο και ιδιωτικού χαρακτήρα, δεν είναι πολλοί σε αριθμό και δεν υπάρχει διαθέσιμη πληροφορία για προηγούμενες αντίστοιχες δράσεις. Το σημαντικότερο δίκτυο φορέων που έχει αναπτυχθεί για τις ανάγκες του εν λόγω έργου και λειτουργεί υποστηρικτικά για τις γυναίκες επιχειρηματίες της περιοχής είναι αυτό που αποτελείται από:

- το Κέντρο Πληροφόρησης και Ενθάρρυνσης της Γυναικείας Επιχειρηματικότητας οι οποίοι έρχονται καθημερινά σε επαφή με ωφελούμενες
- την ομάδα έργου του Αναδόχου την οποία απαρτίζουν άτομα με γνώσεις σε θέματα επιχειρηματικότητας και ενίσχυσης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων οι οποίοι ενημερώνονται, παρακολουθούν και συμβάλουν στο έργο του Κέντρου με τις γνώσεις και τις διερευνητικές ενέργειες σε επιμέρους ζητήματα που αντιμετωπίζει ο ωφελούμενος πληθυσμός
- τη Δομή Απασχόλησης και Σταδιοδρομίας (ΔΑΣΤΑ) του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Κατά τη διαδικασία χαρτογράφησης και εντοπισμού των σημαντικότερων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες επιχειρηματίες και οι εν δυνάμει επιχειρηματίες της Περιφέρειας Ηπείρου εκτός από την συνεργασία των παραπάνω εμπλεκόμενων, λειτούργησε ενισχυτικά και η ανταλλαγή απόψεων και εμπειρίας με τα υπόλοιπα περιφερειακά δίκτυα του έργου, η βιβλιογραφική έρευνα, η αναζήτηση φορέων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο που υποστηρίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα όπου μέσα από τις δράσεις τους και το αντικείμενο των δραστηριοτήτων τους είναι εύκολο να αποτυπώσει κανείς τα προβλήματα και τις ανάγκες που καλούνται να καλύψουν (ένα μεγάλο μέρος των σημαντικότερων



προβλημάτων και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που προσδιορίζουν την γυναικεία επιχειρηματικότητα είναι κοινά μεταξύ των γυναικών ανεξαρτήτως γεωγραφικής περιοχής).

Υποστηρίζοντας την άποψη ότι κάθε παρατήρηση είναι ποιοτική, ακόμη και όταν πρόκειται για προσωπικές εμπειρίες, και με δεδομένο ότι η συνεργασία των ομάδων που αναφέρθηκαν λάμβανε χώρα καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής του παρόντος, εκτιμάται ότι συμπεριλαμβάνονται στα αποτελέσματα και τις εκροές της μελέτης σημαντικές ποιοτικές συνιστώσες που προσφέρονται για περαιτέρω αξιολόγηση.



## 6. Καταγραφή Προβλημάτων των Επιχειρηματιών και εν Δυνάμει Επιχειρηματιών στην Περιφέρεια Ηπείρου

Με βάση την έρευνα πρωτογενών δεδομένων που διεξήχθη αποκλειστικά για τους σκοπούς της παρούσης αλλά και τις πληροφορίες των δευτερογενών δεδομένων που προέρχονται από τη βιβλιογραφική έρευνα, γίνεται στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αποτύπωση των σημαντικότερων προβλημάτων που σχετίζονται με την γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Περιφέρεια της Ηπείρου και έχουν επισημανθεί στις ανάλογες θέσεις της παρούσας μελέτης.

Ως εκ τούτου τα σημαντικότερα προβλήματα συνοψίζονται ως εξής:

- Οι περισσότερες γυναίκες επιχειρηματίες λειτουργούν μόνες τους την επιχείρησή τους και δεν υπάρχει διαθέσιμος χρόνος για προώθηση και διερεύνηση εναλλακτικών ανάπτυξης. Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών αφιερώνει στην επιχείρησή τους περισσότερες από 8 ώρες.
- Έλλειψη εκπαιδευτικής και επαγγελματικής κατάρτισης. Έχει παρατηρηθεί ότι οι άντρες επιχειρηματίες έχουν υψηλότερο επίπεδο εμπειρίας, γνώσης της αγοράς και υψηλότερη τάση ενσωμάτωσης νέων τεχνολογιών στην εργασία τους. Η έλλειψη γνώσεων της λειτουργίας της αγοράς αλλά και η ανεπαρκής εκπαίδευση επηρεάζουν αρνητικά την θέση της επιχείρησης στο ανταγωνιστικό περιβάλλον και εμποδίζουν την ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών στην λειτουργία της. Η εκπαίδευση και το επίπεδο μόρφωσης παίζει σημαντικό ρόλο σε αυτήν την διαφοροποίηση, ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς ότι σύμφωνα με τα δεδομένα του ΟΟΣΑ η πλειοψηφία των γυναικών επιλέγει περισσότερο θεωρητικές και ανθρωπιστικές επιστήμες παρά θετικές επιστήμες και επιστήμες τεχνολογίας. Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι οι εργασίες στην επιχειρηματικότητα «έντασης τεχνολογίας» απαιτούν γνώσεις και εκπαίδευση στα μαθηματικά, τις φυσικές επιστήμες και την μηχανική συμπεραίνεται η αναντιστοιχία γνώσεων που παρατηρείται στην παράμετρο του φύλου. Αυτή η απουσία επαρκούς μόρφωσης και τεχνικής εκπαίδευσης έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση μιας σειράς δυσκολιών για την γυναικεία επιχειρηματικότητα όπως:
  - Αδυναμία ανάπτυξης αποτελεσματικών στρατηγικών προώθησης και διαφήμισης των παραγόμενων προϊόντων, οδηγώντας την γυναικεία



- επιχειρηματικότητα στο να κινείται στα πλαίσια αυτού του συγκριτικού μειονεκτήματος.
- Το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης της διοίκησης αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην λειτουργία της επιχείρησης όσον αφορά την εξωστρέφεια της και την εξαγωγική δραστηριότητα που εμφανίζει.
  - Η έλλειψη γνώσης οδηγεί σε μείωση της αυτοπεποίθησης και της αποφασιστικότητας της επιχειρηματία. Συγκέντρωση της γυναικείας επιχειρηματικότητας στους τομείς λιανικού εμπορίου, υπηρεσιών υγείας και εκπαίδευσης
- Προκειμένου να ξεκινήσουν την επιχείρησή τους οι περισσότερες ήταν αναγκασμένες να χρησιμοποιήσουν προσωπικές αποταμιεύσεις, καθώς εκτός από την έλλειψη κεφαλαίου παρατηρείται επίσης:
- Έλλειψη χρηματοδότησης
  - Δυσκολία τραπεζικού δανεισμού
- Δεν αναπτύσσονται συνεργασίες με άλλες χώρες για την εξαγωγή των προϊόντων.
- Σε αρκετές περιπτώσεις η ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας ήταν αποτέλεσμα της ανασφάλειας της μισθωτής εργασίας. η επιλογή της επιχειρηματικότητας ως εναλλακτική της ανεργίας εξαρτάται και από την θέση που έχει η ιδέα της επιχειρηματικότητας στην κοινωνία και την πεποίθηση ότι αποτελεί μια σωστή εναλλακτική επιλογή σε σχέση με την έναρξη αναζήτησης μισθωτής εργασίας. Οι επιχειρηματίες ανάγκης εντοπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες στην εύρεση κεφαλαίου, κατάλληλης τεχνολογίας και λοιπών πόρων ενώ κατά μέσο όρο οι δυνατότητες αυτών των επιχειρήσεων όσον αφορά την στήριξη της οικονομίας είναι περιορισμένες λόγω του κινήτρου δημιουργίας τους.
- Έλλειψη γνώσεων στον τομέα των τεχνολογιών και της πληροφορική
- Έλλειψη επιχειρηματικής δικτύωσης. Αφορά το επαγγελματικό δίκτυο και τις συνεργασίες τις επιχείρησης με άλλες ανά κλάδο. Η ύπαρξη επιχειρηματικού δικτύου δεν αποκλείει άλλωστε την ύπαρξη προκατάληψης λόγω φύλου. Ένας ακόμα παράγοντας ο οποίος θεωρείται ότι επηρεάζει την επιχειρηματικότητα υπέρ του αντρικού φύλου είναι η ύπαρξη δικτύωσης και λοιπές κοινωνικές σχέσεις στο επιχειρηματικό περιβάλλον. Οι μικρότερες σε μέγεθος γυναικείες επιχειρήσεις λόγω και του κεφαλαιακού περιορισμού τους δεν ξοδεύουν αντίστοιχα ποσά με το αντίθετο



φύλο σε διαφήμιση και προώθηση των προϊόντων και των υπηρεσιών τους όπως και σε διαδικασίες δικτύωσης στο επιχειρηματικό περιβάλλον.

- Φόβος ανάληψης κινδύνων
- Η περιορισμένη αγορά της Περιφέρειας Ηπείρου
- Οικογενειακό περιβάλλον. Το οικογενειακό περιβάλλον και υποχρεώσεις αποτελούν όπως αναφέρθηκε και παραπάνω μια σημαντική παράμετρο για την γυναικεία επιχειρηματικότητα. Δυσμενές οικογενειακό περιβάλλον μπορεί να αποθαρρύνει εν δυνάμει επιχειρηματίες αλλά και να περιορίσει την ενασχόληση με την επιχειρηματική δραστηριότητα των τρεχουσών επιχειρηματιών.
- Γραφειοκρατία. Οι περίπλοκες και χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες μπορούν να αποθαρρύνουν την ανάληψη επιχειρηματικών εγχειρημάτων όπως και την συνέχιση της λειτουργίας των επιχειρήσεων.
- Έλλειψη εμπειρίας. Έχει παρατηρηθεί ότι οι γυναίκες επιχειρηματίες έχουν μικρότερο βαθμό εμπειρίας απ' ότι οι άντρες. Η έλλειψη εμπειρίας στον τομέα ενασχόλησης μπορεί να αποτελέσει σημαντικό πρόβλημα καθώς αυξάνει το ρίσκο, την αβεβαιότητα ενώ μειώνει την αυτοπεποίθηση της επιχειρηματία στο συγκεκριμένο εγχείρημα.
- Νομοθετικά εμπόδια. Το νομικό πλαίσιο πρέπει να ενθαρρύνει την επιχειρηματικότητα. Αν το παραπάνω είναι περίπλοκο μπορεί να αποθαρρύνει την επιχειρηματικότητα ενώ καθιστά περαιτέρω αναγκαία την ύπαρξη θεσμών και φορέων επιχειρηματικότητας όπως και δομών συμβουλευτικής. Η ύπαρξη κατάλληλων προγραμμάτων υποβοήθησης της επιχειρηματικότητας εξαρτάται άμεσα και από την γνώση της ύπαρξης τους από τον επιχειρηματία το οποίο συνδέεται και με το θέμα δικτύωσης της επιχείρησης με αντίστοιχες επιχειρήσεις του κλάδου και το σύνολο της αγοράς. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έχουν οι θεσμοί και φορείς στήριξης της επιχειρηματικότητας.
- Ασταθές νομοθετικό πλαίσιο. Ένα μεταβαλλόμενο νομικό πλαίσιο αποτελεί παράγοντα αστάθειας για την οικονομία και την οικονομική δραστηριότητα οδηγώντας σε αύξηση της αβεβαιότητας για την μακροχρόνια πορεία της επιχείρησης.
- Έλλειψη γνώσης και ενημέρωσης σε προγράμματα που αφορούν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα. Η ενημέρωση και πληροφόρηση για θέματα και ευκαιρίες γυναικείας επιχειρηματικότητας όπως προγράμματα κατάρτισης, ευνοϊκές ρυθμίσεις και λοιπά προγράμματα ενίσχυσης επιχειρηματικότητας.



## Συμπεράσματα

Με το πέρασμα των χρόνων οι γυναίκες διεκδίκησαν και εξασφάλισαν τα δικαιώματά τους στην κοινωνία και στην εργασία και σήμερα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ισότιμες με τους άνδρες. Η ελληνική οικογένεια διαφοροποιήθηκε και είναι πολύ πιο αντικειμενική στις σχέσεις των δύο φύλων, στηρίζοντας περισσότερο τη γυναίκα από ότι έκανε στο παρελθόν. Επίσης, μέσα από την εργασία έγιναν αντιληπτά και εκείνα τα στοιχεία που μπορούν να βοηθήσουν ένα άτομο ανεξάρτητα αν είναι άντρας ή γυναίκα, να επιτύχει στον επιχειρηματικό στίβο όπως είναι το μορφωτικό και πνευματικό επίπεδο, η προσωπικότητα και οι εξειδικευμένες γνώσεις.

Με σκοπό, λοιπόν, να κινητοποιηθούν περισσότερες γυναίκες για να ξεκινήσουν την επιχειρηματική τους πορεία και να ενισχυθούν οι ήδη υφιστάμενες γυναικείες επιχειρήσεις κρίνεται αναγκαία η λήψη νέων μέτρων. Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με την κατάρτιση χρειάζεται να αναπτυχθούν περισσότερα εξειδικευμένα προγράμματα εκπαίδευσης και δια βίου μάθησης, τα οποία θα δώσουν την ευκαιρία σε γυναίκες που έως τώρα δεν δραστηριοποιούνται επαγγελματικά, να το κάνουν, ενώ θα αποτελέσει και εφαλτήριο για την κινητοποίησή τους, λαμβάνοντας ταυτόχρονα γνώσεις και αναπτύσσοντας δεξιότητες. Επιπλέον, επιβάλλεται να ενισχυθεί ο τομέας της καινοτομίας με περισσότερο γυναικείο πληθυσμό και να απλουστευτούν οι διαδικασίες για την ίδρυση των επιχειρήσεων. Ακόμη, απαραίτητη κρίνεται η υποστήριξη του κράτους κατά τα πρώτα στάδια δημιουργία μιας επιχειρήσεις και η παροχή κρατικών επιδοτήσεων. Επιπρόσθετα, χρειάζεται να ενισχυθούν η εισαγωγή νέων τεχνολογιών, η δικτύωση και οι συμβουλευτικές υπηρεσίες στις γυναικείες επιχειρήσεις και να γίνει μεγαλύτερη προσπάθεια για διαφήμιση και προώθηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας.

Η νέα στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί για την ανάπτυξη θα πρέπει να βασίζεται στην πλήρη εξάλειψη των ανισοτήτων του φύλου, ώστε να απαλειφθούν τυχόν διαφορές και να εξασφαλιστούν βελτιωμένες θέσεις εργασίας και να μειωθεί ο κίνδυνος της φτώχειας, ειδικά των γυναικών που μένουν περισσότερο χρόνο άνεργες σε σχέση με τους άνδρες.

Τέλος, η επένδυση στην επιχειρηματικότητα των γυναικών, στην οικονομική τους ανεξαρτησία και στη θέσπιση μέτρων εξισορρόπησης της επιχειρηματικότητας με την ιδιωτική ζωή των γυναικών, οδηγεί σε ενίσχυση της οικονομικής, κοινωνικής και επιχειρηματικής



ανάπτυξης. Η γυναίκα μπορεί να αποτελέσει σήμερα τη βάση ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας και της εξόδου της χώρας από την κρίση.



## Βιβλιογραφία - Πηγές

- Αντωνοπούλου Δ. (2007). *Στάσεις των Γυναικών απέναντι στην Επιχειρηματικότητα*. Έκδοση ΠΑΣΕΓΕΣ
- Γενική Γραμματεία Ισότητας (2004). *Εθνικές Προτεραιότητες Πολιτικής και οι Άξονες Δράσεις για την Ισότητα των Φύλων (2004-2008)*. Αθήνα
- Eckhardt, J., Shane, S. (2003) *Opportunities and Entrepreneurship*, Journal of Management.
- ΙΝΕ ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ(2012). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*. Ετήσια έκθεση 2012
- IOBE (2004). *Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα. Παγκόσμιο Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας*. Αθήνα.
- IOBE (2018). *Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2017-2018: Λιγότερα νέα επιχειρήματα, βελτίωση στις προοπτικές απασχόλησης*. Αθήνα.
- IOBE (2019). *Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2018-2019: Η νέα επιχειρηματικότητα ενισχύεται*. Αθήνα
- I Gidarakou “Women’s Entrepreneurship in Rural Greece” International Journal of Business and Management, 2015 - Citeseer
- International Conference for Entrepreneurship, Innovation and Regional Development (2017) – conference proceedings
- Koutsou, S., Iakovidou, O., and Gotsinas, N. (2003). Women’s cooperatives in Greece: An on-going story of battles, successes and problems. *Rural Cooperation*, 31(1), pp. 47-58.
- Ροσγοβά Γεωργία (2009). *Η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα*. Αθήνα
- Pappas, M.A.; Drigas, A.S.; Papagerasimou, Y.; Dimitriou, H.; Katsanou, N.; Papakonstantinou, S.; Karabatzaki, Z. Female Entrepreneurship and Employability in the Digital Era: The Case of Greece. *J. Open Innov. Technol. Mark. Complex.* 2018, 4, 15
- Petrin T. (1997) «Entrepreneurship as an economic force in rural development» In: F.A.O. Regional Office for Europe (ed) *Rural Development through Entrepreneurship*, pp. 7-19.



- Σκορδίλη Σ. (2005) Ιδιοκτησία και επιχειρηματικότητα στη μεταποίηση, τις υπηρεσίες και το εμπόριο. Στο: Μ Στρατηγάκη (επιμ) *Επιχειρηματικότητα Γυναικών- Όψεις Ιδιοκτησίας και Διοίκησης*. Gutenberg,σελ. 87-101.
- Στρατηγάκη Μ (2005) Επιχειρείν και ανατρέφειν: Στο: Μ Στρατηγάκη (επιμ) *Επιχειρηματικότητα Γυναικών- Όψεις ιδιοκτησίας και Διοίκησης*. ΚΕΚΜΟΚΟΠ Παντείου Πανεπιστημίου/Gutenberg, σελ.17-40.
- Σάκκος Ιωάννης (2014). *Παράγοντες προσδιορισμού της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων*. Πανεπιστήμιο Πατρών
- Σκλήκα Χαρίκλεια (2016). *Η γυναικεία επιχειρηματικότητα στις σύγχρονες εργασιακές συνθήκες ενός ασταθούς περιβάλλοντος*. Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Πειραιά

#### Διαδικτυακές Πηγές

- <https://www.php.gov.gr>
- <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3094/900.pdf>
- <https://sci-hub.se/https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/014920630302900304>
- <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL54/->
- <https://www.epixeiro.gr/article/11701>
- <https://www.womanitee.gr/τι-είναι-το-womanitee/>
- <https://diktyo.imegseev.gr>
- <https://www.een.gr/el/eyropaiko-diktyo>